

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

Вр. 3

УРЕДНИК ЉУБ. М. ДАВИДОВИЋ

XIX

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА

ОДЛИКОВАЊА

Указом Његовог Величанства Краља одликовани су:

Орденом Белог Орла III реда: Архијепископ београдски и митрополит Србије *господин Инокентије*, 19. фебр. о. г.

Орденом Белог Орла IV реда: *Г. Андра Ђорђевић*, министар просвете и црквених послова, 19. фебр. о. г.

Орденом Белог Орла V реда: Епископ тимочки *господин Мелентије*, епископ *господин Димитрије* и епископ *господин Никанор* — 19. фебр. о. г.; *Коста Иковић* директор нишке гимназије и *Милановије Симић*, директор врањске гимназије 22. фебруара о. г.

Орденом Таковског Крста I реда: Епископ жички *господин Сава*, 19. фебр. о. г.

Орденом Св. Саве III реда: *Ђорђе Поповић* помоћник библиотекара Народне Библиотеке и *Александар С. Борисављевић* проф. Велике Школе, 22. фебр. о. г.

Орденом Св. Саве IV реда: *др. Мих. Петровић* проф. Вел. Школе, *Тодор Петковић* референт за црквене послове у министарству просвете и црквених послова, *Михаило Банић* директор пожаревачке гимназије, *Ђорђе Нишић* директор зајечарске гимназије, *Јован Докић* проф. I. беогр. гимназије и *д-р. Ђорђе Ђорђевић* проф. III. беогр. гимназије 22. фебр. о. г.

Орденом Св. Саве V реда: *Јован Шалихал* директор ужичке реалке, *Божидар Кнежеввић* проф. начанске гимназије, *Сретен Ацић* проф. Учитељске Школе, *Љубица Сладојевићева* управница вишег завода за васпитавање девојака, *Ридивоје Тодоровић* учит. осн. шк. у пензији, *Јован Протић* учит. осн. школе у пензији, *Никола Велић* учит. осн. шк. у пензији, *Ђорђе Иковић* учит. осн. шк. у Београду, *Антоније Николић* учит. осн. шк. у

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК 1898 год.

Белој Води и *Петар Црнчевић* учит. осн. шк. у Клењу — 22. фебр. о. г.

Орденом Таковског Крста V реда: *Хусеин Бабић* учитељ турске школе у Нишу, 22. фебр. о. г.

ПОСТАВЉЕЊА

МИ

АЛЕКСАНДАР I.

по милости Божјој и вољи народној

Краљ Србије

На предлог Нашег министра просвете и црквених послова, а по члану 139. закона о црквеним властима постављамо:

За Архијепископа београдског и митрополита Србије *Господина Инокентија*, Епископа нишког.

Наш министар просвете и црквених послова нека изврши овај указ.

15. фебруара 1898. год.

Александар с. р.

Министар
просвете и црквених послова
Андре Ђорђевић с. р.

РАЗРЕШЕЊА

Указом Њ. В. Краља од 28. фебр. о. г. отпуштен је из државне службе на основу § 76. закона о чин. грађ. реда *Никола Јакшевић*, проф. пиротске гимназије.

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ПОСТАВЉЕЊА

Претписом министровим постављени су:

у Државној Штампарији: за коректора „Српских Новина“ *Милан Биљчевић*, дијурниста министарства иностраних дела, 22. фебр. о. г.

у крагујевачкој гимназији: за предавача *Стеван Стевановић*, пређашњи предавач, 13. фебр. о. г.

у шабачкој гимназији: за предавача *Милан Петровић*, сврш. фил., 28. фебр. о. г.

у београдској Вишој Женској Школи: за хонорарног вероучитеља *Милан Перичић*, ђакон и писар беогр. дух. суда, 22. јан. о. г.

РАЗРЕШЕЊА

Претписом министровим од 20. фебр. о. г. разрешен је од дужности *Светозар Ристић*, коректор „Српских Новина“.

ОТПУСТАЊА

Претписом министровим од 27. фебр. о. г. отпуштен је из држ. службе *Јован Видић*, приврем. учит. језика I кл. у пиротској гимназији.

ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

НОВИ УПРАВИТЕЉИ

Претписом министра просвете и црквених послова постављени су за управитеље основ. школа ови учитељи:

У Београду: — на Сави, *Никола Чолаковић*; — на Западном Врачару, *Михаило Миленковић*; — на Теразијама, *Илија Миљковић*; — код Саборне цркве *Милош Велички*; сви 21. нов. пр. г. и на Савинцу *Димитрије Соколовић*, 26. нов. пр. год.

у округу ваљевском: — у Бранковини, *Недељко Савић*; — у Мионици, *Василије Урошевић*; — у Обреновцу, *Јеремија Томић*; — у Доњој Топлици, *Војислав Гајић*; — у Бајевцу, *Никола Јевтић*; — у Рабровици, *Михаило Максимовић*; — у Бањанима, *Милан Малешевић*; — у Докмиру, *Милутин Пантелић*; — у Боговађи, *Крстан Пејовић*; — у Стублинама, *Љубомир Селаковић*; — у Осечини, *Десиот Станојловић*; — у Радљеву, *Богољуб Трифуновић*; — сви под 29. нов. пр. год.

у округу врањском: — у Вањи, *Тома Соколовић*; — у Војнику, *Никола К. Ристић*; — у Лесковцу, *Глигорије Миленковић*; — у Влад. Хану, *Милорад Грбић*; — у Печењевцу, *Љубомир Вилићјевић*; — у Цепи, *Стерија Васиљевић*, сви под 29. нов. пр. г., и у Корбевцу, *Коста Минчић* под 2. јан. о. г.

у округу крагујевачком: — у Борчу, *Драгољуб Тодоровић*; — у Гунцатима, *Михаило Поповић*; — у Баточини, *Никола Милосављевић*; — у Стојнику, *Милоје Милојевић*; — у Наталинцима, *Владимир Миладиновић*; — у Мал. Крчмару, *Михаило Јевтић*; — у Жировници, *Вук Ивановић*; — у Бадњевцу, *Војислав Борђевић*; — у Закути, *Алекса Васиљевић*, сви под 29. нов.; — у Белосавцима,

Благоје Чоловић, под 6. дек.; — у Десимировцу, *Петар Александровић*, под 11. дек.; — и у Реснику, *Сима Јеврић*, под 15. дек. пр. год.

у округу крајинском: — у Бордеју, *Сава Шибалић*; — у Речкој, *Димитрије Цветковић*; — у Подвршкој, *Марко Ранковић*; — у Лукама, *Никола Петковић*; — у Кладову, *Светозар Огњановић*; — у Прахову, *Светозар Милошевић*; — у Грабовици, *Милосав Лазаревић*; — у Рткову, *Владислав Кнежевић*; — у Голубињу, *Крста Јањушевић*; — у Дупљанима, *Ђура Животић*; — у Рудној Глави, *Петар Борђевић*; — у Кладушници, *Сретен Димић*; — у Копривници, *Теофило Бекић*; — у Корбову, *Милутин Аранђеловић*; — у Вел. Врбици, *Васа Франићевић*; — у Сипу, *Миленко Милосављевић*; — у Горњанима, *Марко Пилетић*; — у Мајдап-Пеку, *Петар В. Јовановић*; — у Јасеници, *Миладин Терамилан*; — у Душановцу, *Димитрије Узуновић*, сви под 29. нов. пр. год. и у Уровици, *Стојан Илић*, под 10. јан. о. г.

у округу крушевачком: — у Ратајима, *Танасије Радовановић*; — у Сталаћу, *Тодор Илић*; — у Каоинку, *Љубомир Игошанац*; — у Медвеђи, *Милосав Дедовић*; — у Дворанима, *Димитрије Милићевић*; — у Трстенику, *Петар Михаиловић*; — у Александровцу, *Велко Павловић*; — у Сталаћу, *Димитрије Тасић*; — у Мајдеву, *Симо Шкеровић*, — сви под 29. нов. пр. г.

у округу моравском: — у Варварину, *Борђе Тодоровић*; — у Бачини, *Марко Бабић*; — у Бобови, *Војислав Пантелић*; — у Доњ. Крчину, *Јован Велић*; — у Падежу, *Аксентије Милутиновић*; — у Обрежу, *Стојан Вукићевић*; — у Превешту, *Драгољуб Глишић*; — у Параћину, *Борђе Јовановић*; — у Деспотовцу, *Милан Стојичевић*; — у Секуричу, *Димитрије Стојановић*; — у Бедушићу, *Војислав Сирић*; — у Јагодини, *Милан Радојковић*; — у Рековцу, *Арсеније Поповић*; у Гложанима, *Сава Ораховац*; — у Бигреници *Милан Ст. Недељковић*; — у Тропоњу *Јеремија Маринковић*; — у Белици, *Танасије Марковић*; — у Свилајинцу, *Димитрије Мелентијевић*, сви под 29. нов. пр. године.

у округу нишком: у Нишу, код Саборне Цркве, *Драгутин Толици*, под 26. нов. пр. год.; — у Читлуку, *Милорад Павловић*; — у Јелашници, *Љубомир Павловић*; — у Нишевцима, *Јован Нешић*; — у Мозгову, *Јаков Мојашевић*; — у Малчи, *Антоније Младеновић*; — у Јошаници, *Драгомир Ивковић*; — у Прћиловици *Светозар Живковић*; — у Добрујевцу, *Светислав Богдановић*; — у Лалинцима, *Борђе Тришић*; — сви 29. нов. пр. г. у Алексинцу, *Игњат Маринковић*, под 2. јан. ове године.

у округу пиротском: у Сукову, *Владимир Николић*, под 29. нов.; и, у Пироту у Тија-Бари, *Владимир Радојичић* под 20. дек. пр. год.

у округу подунавском: у Смедереву, *Ђорђе Кожич*, под 26. нов. пр. год.; — у Шоњићу, *Љубомир Шљивић*; — у Водњу, *Величко Трајковић*; — у Лозовику, *Михаило Станковић*; — у Липама *Милан Пугничковић*; — у Влашкој, *Лазар Петровић*; — у Коларима, *Петар Нешић*; — у Вел. Моштанци, *Петар Миљковић*; — у Лисовићу, *Милан Триковић*; — у Пружатовцу, *Владимир Милутиновић*; — у Крњеву, *Михаило Крстић*; у Бањевцу, *Михаило Костић*; — у Степојевцу, *Кузман Јовановић*; — у Вранићу, *Радивоје Живановић*; — у Новом Ацбеговцу, *Божидар Дошић*; — у Трбушници, *Јован Влајковић*; — у Младеновцу (вар.), *Тодор Благојевић*; — у Сараорцима, *Сретен Арсенијевић*; — у Младеновцу (селу), *Владимир Ваца*; — у Кусатку, *Ђушан Рагетић*; — у Ковачевцу, *Стеван Ђурковић*; — у Малој Плани, *Никола Михаиловић*; — у Остружници, *Светозар Стојановић*; — у Конатицама, *Светислав Јвковић*; — у Седевцу, *Велимир Димитријевић*; — у Придворици, *Божин Живковић*; — у Друговцу, *Светозар Јвковић*; — у Марковцу, *Петар Ђаковић*, сви под 29. нов. пр. године.

у округу подринском: У Шапцу, у београд. и поцерекој улици, *Васа Љубичић*, под 26. нов. пр. год.; — у Јаребицама *Љубомир Шоцаловић*; — у Недељицама, *Драгутин Тешић*; — у Варни *Војислав Станчић*; — у Меховинама, *Димитрије Станковић*; — у Црној Бари, *Љубомир Ракић*; — у Дреновцу, *Божидар Радуловић*; — у Крупњу, *Владимир Б. Поповић*; — у Богатићу, *Милан Павловић*; — у Доњ. Трешњици, *Војислав Павловић*; — у Криваји, *Панга Лазаревић*; — у Ковиљачи, *Миливој Ковачевић*; — у Лозници, *Глигорије Јовановић*; — у Дубљу, *Риста Висилић*; — у Свилеуси, *Јован Ковачевић*; — у Комирићу, *Милан Дачић*, сви под 29. нов.; и у Шапцу-Мајуру, *Михаило Бошковић*, под 15. дек. пр. год.

у округу пожаревачком: у Батуши, *Љубомир Симионичић*; — у Костоцу, *Милорад Вујанац*; — у Кисељеву, *Бошко Јосић*; — у Кучеву, *Милан Тадић*; — у Петровцу, *Ранко Ранић*; — у Пожаревцу, *Илија Гојковић*; — у Дубокој, *Благоје Стаменковић*; — у Ракинцу, *Јован Поповић*; — у Рашанцу, *Стојадин Петровић*; — у Салаковцу *Маринко Петровић*; — у Бубушинцу, *Глигорије Петровић*; — у Мелници, *Милан Паутовић*; — у Црљенцу, *Михаило Д. Огњановић*; — у Макцима, *Ђорђе Микић*; — у Божевцу, *Петар Мартиновић*; — у Жагубици *Тихомир Лукић*; — у Стамници,

Тихомир Јокочић; — у Манастирици, *Миливоје Ђорђевић*; — у Рановцу, *Драгољуб Буквић*; — у Вел. Лаолу, *Раде М. Богдановић*; — у Кличевцу, *Ђушан К. Поповић*; — у Шапци, *Јован Карабашевић*; — у Ливадици, *Ђорђе Живковић*; — сви под 29. нов. пр. год.; и у Брадарцима, *Чедомир Вучићевић*, под 11. дек. пр. године.

у округу рудничком: у Враћевшници, *Арсеније Радовановић*; — у Жежевици, *Милош В. Поповић*; — у Марковци, *Владимир С. Поповић*; — у Студеници, *Младен Марковић*; — у Миоговцима, *Бранислав Обрадовић*; — у Бољевцима, *Милутин Марић*; — у Врби, *Добросав Дуканац*; — у Савинцу, *Љубомир Вукашиновић*; — у Моравцима, *Живојин Видојевић*; — у Трнави, *Грујица Ацеловић*; — у Брезни, *Михаило Куичевић*; — у Прањанима, *Миљко Богдановић*; сви под 29. нов. пр. год.; и у Бањанима, *Винкентије Тировић* под 11. дек. пр. године.

у округу тимочком: у Зајечару, *Милош Миленовић*, под 26. нов. пр. год.; — у Вел. Извору, *Илија Станковић*; — у Леновцу *Никола Живковић*; — у Кривељу, *Сима Маринковић*; — у Слатини, *Сава Николић*; — у Краљевом Селу, *Стеван Павловић*; — у Вражогрнци, *Станко Станојевић*; — у Мариновцу *Милош Милошевић*; — у Оснићу, *Светозар К. Ђорђевић*; — у Књажевцу, *Драгутин Викторовић*; — у Рготини, *Војислав Шумкарац*; — у Сумраковцу, *Никола Милићевић*, сви под 29. нов. пр. год.

у округу топличком: у Блажеву, *Илија Илић*, под 29. нов. пр. год.

у округу ужичком: у Приликама, *Миладин Стевановић*; — у Косјерићу, *Љубомир Смиљанић*; — у Сјечној Ријеци, *Владимир Симић*; — у Бајиној Башти, *Мирко Митровић*; — у Брекову, *Војин Љешевић*; — у Рогачици, *Стеван Јовановић*; — у Кремницама, *Лука Јеремић*; — у Гор. Добрињи, *Драгутин Гајић*; — у Севојну, *Михаило Бугариновић*, сви под 29. нов. пр. године; и, у Доброселици, *Милоје Поповић*, под 1. дек. пр. године.

ПОСТАВЉЕЊА

у Београду: за сталну уч. I р. осн. муш. шк. на Ист. Врачару *Даница Марковићева*, сврш. уч. В. Ж. Школе с испитом; — за учит. III р. осн. жен. школе у Палилули *Даница В. Вуловићка*, пређ. учит., 25. окт. пр. год.; — за учит. III р. осн. жен. шк. на Савинцу *Драга П. Петровићка*, уч. у пензији, 25. окт. пр. г.; — за учит. I р. осн. жен. шк. на Савинцу *Јелена Чолак Антићка*, учит. у пензији, 25. окт. пр. год.; — за учит. I р. осн.

жен. шк. на Теразијама *Јулијана Цветковићева*, сврш. уч. В. Ж. Школе с испитом, 25. окт. пр. год.; — за учит. I и II р. осн. шк. на Сави *Савка Радоновићка*, уч. у пензији, 1. септ. пр. год.; — за учит. II р. осн. жен. шк. на Савинцу *Ружица Проквићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 25. окт. пр. год.

у ваљевском округу: за учит. I и II р. осн. шк. у Новацима, *Живка Ђ. Николићева*, сврш. уч. В. Жен. Шк. с испитом, 1. нов. пр. г.; — за сталну учит. II р. осн. шк. у Осечини, на осн. чл. 49. зак. о осн. шк. *Јелена Петковићева*, привр. учит., 1. нов. пр. год.; — за учит. I и II р. осн. шк. у Бајевцу *Јелисавета Радојичићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк., с испитом, 11. дек. пр. год.; — за учит. осн. шк. у Рајковићу, *Душан Влајковић*, сврш. ђак учит. шк. с испитом, 21. септ. пр. год.; — за привр. учит. сва 4 р. осн. шк. у Јабучју *Васа Томић*, пређ. учит. у Хрватској, 1. нов. пр. год.; — за сталног учит. осн. шк. на Ушћу *Христифор Станковић*, привр. учит., 1. нов. пр. год.;

у врањском округу: за учит. I р. осн. муш. шк. у Бојнику *Леошава Турчићева*, сврш. уч. В. Жен. Шк. с испитом, 21. септ. пр. год.; — за учит. осн. шк. у Стублу *Јаникије Ложичковић*, пређ. учит., 21. септ. пр. год.; — за сталног уч. у Доњем Коњуцу *Трајко Стојановић*, пређ. привр. учит., 16. нов. пр. год.; — за заступника учит. сва 4 р. осн. шк. у Слишану *Филип Прљинчевић*, бив. уч. заступник, 21. септ. пр. год.; — за учит. осн. шк. у Чукљенику *Никола Јовановић*, пређ. учит., 1. дек. пр. год.;

у крагујевачком округу: за учит. I и II р. осн. шк. у Трнави *Љубица Николићева*, пређ. учит., 1. септ. пр. год.; — за учит. I р. осн. муш. шк. у Реснику *Зорка Марковићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 21. септ. пр. год.; — за учит. I р. осн. шк. у Десимировцу *Леошава Милојевићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 11. дек. пр. год.; — за учит. I р. осн. шк. у М. Крчмару *Ружица Кнежеввићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 21. септ. пр. год.; — за уч. I и II р. осн. шк. у Бањи *Јелена Мијовићка*, учит. у пензији, 1. септ. пр. год.; — за учит. I р. осн. шк. у Белосавцима *Живан Симић*, пређ. учит., 2. окт. пр. год.; — за учит. осн. шк. у Пласковцу *Обрен Гајић*, пређ. учит., 18. окт. пр. год.; — за учит. сва 4 р. осн. шк. у Годачици *Драгослав Петковић*, пређ. учит. 1. септ. пр. год.; — за привр. учит. III и IV р. осн. шк. у Гунцатима *Михаило Поповић*, сврш. богослов, 1. нов. пр. год.; — за заступ. уч. сва 4 р. осн. шк. у Винчи *Милутин Катамић*, пређ. ђак Учит. Школе, 16. нов. пр. год.;

у крајинском округу: за учит. осн. шк. у Клеповцу *Јосиф Анђелић*, пређ. учит., 21. септ. пр. год.; — за уч. I р. осн. жен. шк. у Брзој Паланци *Надежда Николајевићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 21. септ. пр. год.; — за учит. жен. осн. шк. у Глоговици *Десанка Мијаговићева*, сврш. уч. В. Жен. Шк. с испитом, 21. септ. пр. год.; — за учит. IV р. осн. жен. шк. у Неготину *Љубица Милетићева*, сврш. уч. В. Жен. Шк. с испитом, 21. нов. пр. год.; — за учит. I р. осн. мушке шк. у Јасеници *Анка Карајовановићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 1. нов. пр. год.; — за учит. жен. осн. шк. у Рудној Глави *Милева Јовановићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 1. нов. пр. године; — за уч. 2. од. I и припр. р. осн. муш. шк. у Кобишници *Милева Илићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 11. дек. пр. год.; за учит. I р. осн. муш. шк. у Душановцу *Босилка Димитријевићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 1. нов. пр. год.; — за учит. I и II р. осн. муш. шк. у Рајцу *Савка Викторовићева*, сврш. учен. В. Ж. Шк. с испитом, 21. септ. пр. год.; — за учит. жен. осн. шк. у Грабовици, *Стојанка Буричићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 1. нов. пр. год.; — за учит. I р. осн. муш. шк. у Штубику *Даница Богдановићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 1. дек. пр. год.; — за уч. припр., I и II р. осн. муш. шк. у Рогљеву *Зорка Ацићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 21. септ. пр. год.; — за учит. жен. осн. шк. у Поповици, *Персида Шолајићка*, пређ. учит., 1. дек. пр. год.; — за учит. припр. р. осн. шк. у Мокрањи *Милева Шљивићка*, пређ. учит., 1. дек. пр. год.; — за учит. жен. осн. шк. у Малајници *Наталија Стојановићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 1. нов. пр. год.; — за учит. осн. шк. у Подвршкој *Марко Ранковић*, пређ. учит., 21. септ. пр. год.; — за учит. I и II р. осн. муш. шк. у Уровици *Ангелина Стојадновићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 21. септ. пр. год.; — за учит. осн. шк. у Грабовици *Милосав Лазаревић*, пређ. учит., 21. септ. пр. год.; — за заст. уч. II, III и IV р. осн. шк. у Салашу *Ђорђе Дамњановић*, сврш. богослов, 1. дек. пр. г.; — за учит. I и припр. р. осн. жен. шк. у Уровици *Босилка Ристићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 1. нов. пр. год.; — за учит. осн. шк. у Кладушници *Сретен Динић*, бив. учит. заступник, 21. септ. пр. год.; — за учит. осн. шк. у Корбову *Владимир Ристић*, пређ. учит., 21. септ. пр. год.; — за учит. муш. осн. шк. у Вел. Јасикови *Панга Богдановић*, пређ. учит., 25. окт. пр. год.

у крушевачком округу: за учит. I и II р. осн. шк. у Бивољу *Милица Грабовчева*, сврш. уч. В. Ж. Школе с испитом, 1. окт. пр. г.; — за учит.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Г. р. осн. шк. у Дворанима *Надежда Глишићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 1. нов. пр. год.; — за учит. I и II р. осн. шк. у Врњцима *Јелена Милојковићка*, учит. у пенсији, 11. дек. пр. год.; за учит. осн. шк. у Мађеру *Милева Стевановићка*, уч. у пенсији, 21. септ. пр. год.; — за учит. 2. од. Г. р. осн. мушке шк. у Трстенику *Косара Тадићева*, сврш. уч. В. Ж. Школе с испитом 1. окт. прошле год.; — за сталног учит. III и IV р. осн. шк. у Наупари *Драгомир Ђорђевић*, привр. учит., 1. нов. пр. год.; — за учит. I р. осн. шк. у Брусу *Драгиња Шурдиловићева*, сврш. учен. В. Ж. Школе с испитом, 21. дек. пр. год.; — за сталну учит. II р. осн. шк. у Врбници *Косара Петровићка*, привр. учит.; — за привр. учит. осн. шк. у Душцима, *Станмир Ванић*, сврш. ђак Учит. Шк. с испитом, 16. нов. пр. год.; — за привр. учит. сва 4 р. основне шк. у Ведућу *Милан Нешић*, сврш. богослов, 1. дек. пр. год.; — за привр. учит. сва 4 р. основне шк. у Гор. Ступњу, *Велимир С. Николајевић*, пређ. привр. учитељ, 1. нов. пр. год.

у моравском округу: за привр. учит. сва 4 р. осн. шк. у Дворинцу *Божидар Пандуровић*, сврш. богослов, 16. нов. пр. год.; — за учит. II, III и IV р. осн. шк. у Бигреници, *Милан Штерић*, сврш. ђак Учит. Шк. с испитом, 21. септ. пр. године; — за заступницу учит. I и II р. осн. шк. у Гложанима *Зорка А. Димитријевићева*, сврш. уч. VI р. гимн., 11. децембра пр. год.; — за учит. I и II р. осн. шк. у Течићу *Ружица Тирићева*, сврш. уч. В. Ж. Школе с испитом, 16. нов. пр. год.; — за учит. I и II р. осн. шк. у Падежу *Вукосава Миладиновићева*, сврш. уч. В. Ж. Школе с испитом, 1. нов. пр. г.; — за учит. I и 2. од. II раз. осн. школе у Секуричу *Тодора Матићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 16. нов. пр. год.; — за учит. осн. шк. у Дреновцу *Милан Рабреновић*, пређ. учитељ, 21. септ. пр. год.; — за учит. осн. школе у Вељајци *Тома Савић*, привр. учит., 1. нов. пр. год.

у нишком округу: за привр. учитеља сва 4 р. осн. шк. у Јагличју *Василије Матић*, сврш. уч. Учитељске Школе без испита, 16. нов. пр. год.; — за привр. учит. I и II р. осн. школе у Малчи *Јелена Обрадовићка*, пређ. привр. учит. 25. окт. пр. год.; за учит. I р. осн. шк. у Добрујевцу *Даринка Вукаловићева*, сврш. уч. В. Ж. Школе с испитом, 1. нов. пр. год.; за учит. II р. осн. шк. у Алексићу *Милева С. Маринковићка*, пређ. учит., 21. септ. пр. год.; — за привр. уч. сва 4 р. осн. шк. у Трнави, *Станко Петровић*, пређ. привр. учитељ, 10 септ. пр. год.; — за учит. осн. шк. у Гор. Душнику *Малам Ратисављевић*, сврш. ђак Учитељске Школе с испитом, 25. окт. пр. год.; за привр. учит.

осн. шк. у Врћеновици, *Илија Лазаревић*, сврш. ђак Учит. Школе с испитом, 21. септ. пр. год.;

у пиротском округу: за привр. уч. сва 4 р. осн. школе у Дадинцу *Боривоје Лазаревић*, сврш. ђак Уч. Школе с испитом, 18. окт. пр. године; — за привр. уч. осн. шк. у Шнају *Милан Станимировић*, пређ. привр. учит., 21. септ. пр. год.; — за заступника учит. сва 4 р. осн. шк. у Црној Трави *Сава Поповић*, пређ. заступник учит., 21. септ. пр. год.; — за сталног учит. III и IV р. осн. школе у Вел. Воњинцу *Петар С. Пешић*, привр. учит., 8. нов. пр. год.; — за привр. учит. осн. шк. у Г. Присјану *Коста Стојковић*, сврш. ђак Учит. Шк. без испита, 21. септ. пр. год.; — за учит. осн. шк. у Смрдану *Драгољуб Петровић*, сврш. ђак Учит. Шк. с испитом, 21. септ. пр. год.; — за сталног учит. сва 4 р. осн. шк. у Завоју *Коста Пешић*, привр. учит. 1. нов. пр. год.; — за привр. уч. сва 4 р. осн. шк. у Балта Бериловцу *Васа Гребенаровић*, бив. привр. учит., 21. септ. пр. год.; — за привр. уч. I и II р. осн. шк. у Вел. Воњинцу *Василије Мугавић*, сврш. ђак Учит. Шк. без испита, 21. септембра пр. год.; — за заступника учит. осн. шк. у Стрелцу *Владимир Живановић*, пређ. заст. учит., 21. септ. пр. год.; — за привр. учит. осн. шк. у Чиниглавцима *Сисаоје Конић*, сврш. ђак Уч. Шк. с испитом 21. септ. пр. год.

у подринском округу: за учит. осн. шк. у Месарцу, *Магдалена Ђурићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк., с испитом, 1. окт. пр. год.; — за сталну учит. I р. осн. шк. у Богатићу *Ружица Дабичка*, привр. учит., 8. новембра пр. год.; — за привр. уч. сва 4 р. осн. школе у Накучанима *Љубомир Тирић*, сврш. богослов, 1. дек. пр. год.; — за учит. осн. шк. у Ћриваји *Панта Лазаревић*, учит. у пенсији, 11. септ. пр. г.; — за уч. I р. осн. шк. у Царини *Марта Витезовићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 16. нов. пр. год.; — за учит. II р. осн. жен. шк. у Шапцу, у беогр. улици *Неранца Милојевићка*, учит. у пенсији, 1. септ. пр. год.; — за сталну учит. I р. осн. шк. у Гор. Тријешњици *Вукосава Пјевчевићева*, сврш. уч. В. Ж. Школе с испитом, 21. дек. пр. год.; — за учит. осн. шк. у Бадовинцима *Милеса Богатинчевићка*, пређ. учит., 1. окт. пр. год.; — за учит. I р. осн. школе у Комирићу *Лепосава Тадићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 21. септ. пр. год.; за учит. I и II р. осн. шк. у Криваји *Загорка Симићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 1. нов. пр. год.; — за учит. осн. шк. у Јазовнику *Петар Пауковић*, пређ. учит., 21. септ. пр. год.; — за учит. осн. шк. у Гор. Тријешници, *Ђорђе Благојевић*, сврш. ђак Уч. Шк. с испитом, 21. септ. пр. год.; — за учит. III и IV р. основне

школе у Богатићу *Милан Павловић*, учит. у пензији, 21. нов. пр. год.; — за заступ. учит. основне школе у Оровици *Лазар Саватић*, пређ. заст., 21. септ. пр. год.; за учит. IV р. осн. мушке шк. у Лозници *Глигорије Јовановић*, учит. у пензији, 1. нов. пр. године;

у подунавском округу: за учит. II и I. од. III р. осн. шк. у Ратарима *Даринка Пишерина*, пређ. учит., 1. дек. пр. год.; — за учит. IV р. осн. жен. шк. у Смедереву *Анка М. Марковићка*, пређ. учит., 1. септ. пр. год.; — за учит. IV р. осн. школе у Смедереву *Наталија М. Карамарковићка*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 21. септ. пр. год.; — за учит. III р. осн. жен. шк. у Смедереву *Босиљка Петковићка*, сврш. уч. В. Ж. Школе с испитом, 21. септ. пр. год.; за учит. 2 одељ. III р. осн. школе у Азањи *Милета Станојевић*, учит. у пензији, 21. нов. пр. год.; — за учит. III и IV р. осн. школе у Сараорцима *Сретен Арсенијевић*, уч. у пензији, 1. нов. пр. год.; — за привр. учит. осн. шк. у Крушевици *Властимир Гавриловић*, пређ. заст. учит., 21. септ. пр. год.; — за сталног учит. сва 4 р. осн. шк. у Међулузју *Коста Васиќић*, учитељ у пензији, 25. окт. пр. год.; за привр. уч. сва 4 р. осн. шк. у Даросави *Стеван Богдановић*, пређ. привр. уч., 11. дек. пр. г.; — за привр. учит. III и VI р. осн. школе у Венчанима *Драгољуб Поповић*, пређ. привр. учит., 1. дек. пр. год.; — за учит. сва 4 р. осн. шк. у Миријеву *Маринко Челаревић*, учит. у пензији, 1. нов. пр. год.; — за учит. I, II и III р. осн. шк. у Неменикућама *Спасоје Тешић*, учит. у пензији, 1. дек. пр. год.; — за заступника уч. осн. шк. у Арнајеву *Јован Ђуровић*, пређ. заст. учит. 21. септ. пр. год.; — за учит. сва 4 р. осн. шк. у Борку *Љубомир Николић*, пређ. учит. 1. нов. пр. год.; — за учит. сва 4 р. осн. шк. у Лазаревцу *Ранко Никетић*, пређ. учит., 26. нов. пр. год.; — за учит. осн. шк. у Бабама *Глигорије Крушевчанић*, сврш. ђак уч. школе с испитом, 21. септ. пр. год.; — за заст. учит. сва 4 р. осн. шк. у Дражевцу *Алексије Марковић*, пређ. ђак Уч. Шк., 21. нов. пр. г.; — за привр. уч. сва 4 р. осн. шк. у Лесковцу *Јован Марковић*, сврш. богослов, 1. дек. пр. год.; — за привр. учит. сва 4 р. осн. шк. у Белом Потоку *Миливоје Мијовић*, сврш. богослов, 11. дек. пр. год.; — за учит. V р. осн. шк. у Смедереву *Ђорђе Којић*, учит. у пензији, 18. нов. пр. год.

у округу пожаревачком: за учитеља I и 2. од. припр. р. осн. шк. у Дубокој, *Љубица Обадовићка*, пређ. учит., 25. окт. пр. год.; — за учит. припр. р. осн. шк. у Лазници, *Софија Николићка*, сврш. учен. В. Ж. Шк. с испитом, 1. дек. пр. год.; — за учит. сва 4 р. осн. шк. у Трновчи *Здравко Пе-*

тровић, учит. у пензији, 1. септ. пр. године; — за учит. I и припр. р. осн. шк. у Тополовнику *Јулијана Миладиновићка*, учит. у пензији, 1. дек. пр. год.; за учит. осн. шк. у Лазници *Милица Кузмановићка*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 21. септ. пр. год.; — за учит. I и 2. од. припр. р. осн. м. школе у Породину *Анка Аритиновићка*, сврш. уч. В. Женске Школе с испитом, 25. октобра пр. год.; — за учит. осн. шк. у Великом Селу *Тодор Матић*, сврш. ђак Уч. Шк. с испитом, 21. окт. пр. год.; — за учит. III и IV р. осн. шк. у Жагубици *Персида Ристивојевићка*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 21. септ. пр. год.; — за учит. женске шк. у Јасикову *Ивана Петровићка*, сврш. уч. В. Ж. Школе с испитом, 1. окт. пр. године; — за привр. учит. осн. шк. у Сигама *Милан Петровић*, бив. ђак Учит. Шк., 21. септ. пр. год.; — за учит. приправ., III и IV р. осн. шк. у Рашанцу *Стојадин Петровић*, пређ. учит., 21. септ. пр. године; — за учит. осн. шк. у Влаоду *Сава Милосављевић*, сврш. ђак Уч. Шк. с испитом, 21. септ. пр. год.; — за сталног учит. сва 4 р. осн. шк. у Старчеву *Стеван Милосављевић*, пређ. привр. учит., 16. нов. пр. год.; — за учит. III и IV р. осн. шк. у Бубушинцу *Тихомир Лукић*, пређ. учит., 16. октобра пр. год.; за учит. осн. шк. у Кладурову *Велимир Кузмановић*, пређ. учит., 21. септ. пр. год.; — за привр. учит. осн. шк. у Јасикову *Живојин Ђорђевић*, сврш. ђак Уч. Шк. без испита 21. септ. пр. год.; — за сталног уч. II, III и IV р. осн. школе у Раброву *Марјан Ивановић*, привр. учит., 1. нов. пр. год.; за привр. уч. осн. шк. у Близнаку *Ђорђе Илић*, сврш. ђак Уч. Шк. без испита, 21. септ. пр. год.; за заступ. уч. сва 4 р. основне шк. у Раковој Бари, *Божидар Петрански*, пређ. учит. заступник, 25. окт. пр. год.

у округу рудничком: за учит. I и II р. основне мушке шк. у Враћевшници, доња школа, *Анка Обреновићка*, сврш. уч. В. Ж. Школе с испитом, 1. нов. пр. год.; — за учит. осн. шк. у Савинцу *Милица Недићка*, сврш. уч. В. Ж. Школе с испитом, 21. септ. пр. год.; — за учит. I и 1. од. II р. осн. школе у Бољковцима *Наталија Петровићка*, сврш. учен. В. Ж. Школе с испитом, 1. нов. пр. год.; — за привр. уч. III и IV р. осн. шк. у Калањевцима *Радојко Илић*, пређ. привр. учит., 16. дек. пр. год.; — за учит. осн. школе у Адранима *Никола Загорчић*, пређ. учит., 21. септ. пр. год.; — за учит. сва 4 р. осн. шк. у Цветкама *Михаило Николић*, сврш. ђак Учит. Шк. с испитом, 8. дек. пр. год.; — за учит. II, III и IV р. осн. школе у Студеници *Младен Марковић*, учит. у пензији, 11. септ. пр. год.; — за учит. сва 4 р. осн. школе у

Каменици *Андрија Лојаница*, свр. ђак Учит. Шк. с испитом, 1. дек. пр. год.

у тимочком округу: за сталн. учит. припр. р. осн. мушке шк. у Грљаву *Станка Николићева*, свр. уч. В. Ж. Школе с испитом, 1 нов. пр. год.; — за учит. III и IV р. осн. мушке школе у Вратарници *Даница Клајићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 11. дек. пр. год.; — за учит. жен. осн. шк. у Грљаву *Косара Краснојевићева*, сврш. уч. В. Ж. Школе с испитом, 1. окт. пр. године; — за учит. припр., I и II р. основне мушке школе у Лубници *Милева Глишићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 1. нов. пр. год.; — за учит. основне школе у Оснићу *Олга Белићева*, сврш. уч. В. Ж. Школе с испитом, 21. септ. пр. год.; — за учитељ. припр. р. муш. осн. школе у Оснићу *Надежда Белићева*, пређ. учит., 21. септ. пр. године; — за учит. I р. осн. мушке школе у Ласову *Софија Атанасковићева*, сврш. уч. В. Ж. Школе с испитом, 1. нов. пр. године; — за учит. I и припр. р. осн. школе у Шарбановцу *Милева Павловићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 1. нов. пр. год.; — за учит. I. р. осн. шк. у Мариновцу *Амалија Петковићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 6. нов. пр. год.; — за сталну учит. I и II р. осн. шк. у Гор. Белој Реци *Марија Петровићева*, привр. учит., 1. дек. пр. год.; — за привр. уч. осн. мушке шк. у Кривељу *Сима Маринковић*, сврш. ђак Учит. Школе с испитом, 10. новембра пр. год.; — за привр. учит. осн. шк. у Шљивару, *Петар П. Ристић*, сврш. ђак Учит. Шк. без испита, 16. дек. пр. год.; — за уч. осн. шк. у Оснићу, *Светозар К. Ђорђевић*, сврш. ђак. Уч. Шк. с испитом, 21. септ. пр. год.; — за сталног учит. II, III и IV р. осн. шк. у Слатини *Сава Николић*, пређ. привр. учит., 21. септ. пр. год.; — за привр. учит. осн. шк. у Зубетинцу *Михаило Марковић*, сврш. ђак. Учит. Шк. без испита, 16. нов. пр. год.

у топличком округу: за привр. учит. сва 4 р. осн. шк. у Бакусу *Теодор Теодорски*, пређ. привр. учит., 1. окт. пр. год.; — за привр. уч. сва 4 р. осн. шк. у Дубову, *Михаило Ђ. Игњатовић*, сврш. богослов, 11. дек. пр. год.; — за привр. уч. I и II р. осн. школе у Блажеву *Павле Милковић*, сврш. ђак Уч. Школе без испита, 11. дек. пр. год.; — за привр. уч. сва 4 р. осн. шк. у Житорађи *Митар Бјелић*, пређ. привр. уч., 1. дек. пр. године.

у ужичком округу: за уч. I. р. осн. школе у Кремнима *Лука Јеремић*, уч. у пензији, 1. нов. пр. год.; — за уч. I р. осн. шк. у Доброселици, *Леопосава Брањешевевићева*, сврш. уч. В. Ж. Школе с испитом, 1. дек. пр. год.; — за уч. I и II р. осн. шк. у Чајетини *Косара Павловићева*, сврш. уч. В.

Ж. Школе с испитом, 1. окт. пр. год.; — за учит. 1. од III и IV р. основне мушке школе у Бајиној Башти *Милорад Алексић*, пређ. учит. 1. септ. пр. год.; и за уч. осн. шк. у Придворица *Тица Ранчић*, сврш. ђак Учитељске Школе с испитом, 21. септ. пр. године.

РАСПИСИ И ОДЛУКЕ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВ. ПОСЛОВА

Старешинама средњих школа

У смислу министарског расписа од 27. маја 1892. год. ПБр. 5602 и расписа од 23. септембра 1895. год. ПБр. 16.462., препоручујем вам, да и овом приликом настанете да међу наставницима поверене вам школе буде што више чланова „Књижевне Задруге“, која је својим досадашњим радом и издањима заслужила, да се наставници живо узму да књиге Задругине стеку што више читалаца и кунаца.

ПБр. 3628

11. фебруара 1898. г.

Београд

Министар просвете и црквених послова,
Андра Ђорђевић с. р.

ПРАВИЛА

о државном благодејању у Великој Школи

На основу члана 16. закона о уређењу Вел. Школе прописују се ова Правила о државном благодејању у Вел. Школи.

Чл. 1

Државно благодејање могу добити најдостојнији слушаоци Велике Школе који су сиромашнога стања. Њих бира Академски Савет по предлогу Факултетског Савета и Академске Управе.

Чл. 2.

Као најдостојнији сматрају се они редовни ученици који покажу одличан успех на испиту зрелости, на испитима из помоћних наука и на стручним испитима, а при том марљиво походе предавања, ревностно учествују у вежбањима у семинарима и другим институтима и владају се у школи и ван школе потпуно по закону.

Чл. 3.

Као сиромашни сматрају се они слушаоци који немају никаквих средстава за издржавање у школи, а после они чија су средства недовољна за издржавање и за рад школски.

Чл. 4.

Слушалац који тражи благодетејање мора поднети у одређеном року уверу о показаном успеху у претходном полугођу или у прошлој школској години, и уверу о имовном стању, које се доказује изводом из пријавне листе са означењем последње непосредне порезе, коју плаћа његова породица или цела задруга, или сам слушалац који тражи благодетејање. Уверу о имовном стању издаје одбор оне општине, у којој живи породица молиочева, или где је имање његово, а потврђује је надлежна полициска власт.

Увера се подноси у почетку сваке школске године.

Чл. 5.

У име благодетејања даје се по 60 динара месечно слушаоцима техничког факултета, а по 50 слушаоцима осталих факултета. Ну, слушаоци који имају ма какву помоћ од куће или с друге стране могу добити подублагодетејање или мање благодетејање.

Благодетејање се издаје и за време великога школског одмора.

Чл. 6.

Избрани благодетејанац прима благодетејање све док док испуњава одређене погодбе за то; а губи га: 1) ако се докаже да је увера о његовом сиромашном стању била неистинита (а за то ће се и казнити), или ако би се његово материјално стање у течају његова школовања поправило тако да му државна помоћ не би била потребна; 2) ако на крају школскога полугођа или школске године не положи одређене испите а без потпуно оправданог важнога узрока (као што је доказана болест и др.); 3) ако на испитима не добије више одличних него врло добрих оцена; 4) ако понавља испит; 5) ако има само једну оцену на крају школске године, а ранијим оценама не покаже одличан успех; 6) ако је кажњен већом казном од укура.

Чл. 7.

Благодетејанци су дужни да се према наређењу старешине факултета подвргавају семестралним испитима (колоквијама) онда, кад нема редовних испита из неких предмета и од тога ће зависити да ли ће задржати благодетејање другога семестра.

Чл. 8.

Ко изгуби благодетејање може га опет добити, кад доцнијим својим радом и владањем докаже, да га је заслужио, само ако буде празних места.

Чл. 9.

Број благодетејаначких места одређује се према целокупној суми, која се сваке године одређује буџетом на благодетејанце (а с обзиром на чл. 5.).

При избору благодетејанаца пази се на то, да по могућности, сваком факултету буде једнак број благодетејанаца.

Ну слушаоци техничкога факултета имаће првенство при добивању благодетејања. Они ће с обзиром на велики број предмета и часова предавања и вежбања изузетно моћи добити благодетејање и с врло добрим успехом (без предње добре оцене) на полугодишњим испитима и на припремном испиту што их на време положи.

Чл. 10.

Ова правила важе од 1. септембра 1898. године. Кад она ступе у живот, онда ће се приступити новом избору свих благодетејанаца према овим одредбама.

Ова правила усвојио је Академски Савет Велике Школе у седници својој од 31. јан. 1898. г.

Одобравам ова „Правила о државном благодетејању у Вел. Школи“.

ПБр. 2794

10. фебруара 1898. г.

Београд.

Министар
просвете и црквених послова
Андре Ђорђевић с. р.

Господин министар народне привреде прописује ова

ПРАВИЛА

о награђивању учитеља основних школа који раде на пољској привреди

Чл. 1.

Да би се учитељи наших основних школа (нижих, виших и продужних) подстицали да улажу више труда на подизању школских башта и на ширењу практичног пољопривредног знања у својој околини у опште, министар нар. привреде одређује сталне награде, које ће се сваке године издавати по прописима ових правила.

Награде ће се ове издавати из истог прихода државне Класне Лутрије, којим по чл. 5. закона о тој лутрији располаже министар народне привреде, а на основу чл. 1. (одељка првог) чл. 3. *Правила о давању помоћи из чистог прихода државне Класне Лутрије* од 17. децембра 1897. год. ПБр. 9282.

Чл. 2.

Награде ће бити овако подељене:

1. две прве награде по 300 дин. у сребру;
2. две друге награде по 200 " " "
3. две треће награде по 100 " " "

WWW.UNILIB.RS

Члан 3.

Коме ће се која награда издати одлучује министар народне привреде.

Члан 4.

Министар народне привреде одређује нарочитог свог изасланика, који ће стручно оценити рад свих учитеља, који су по списку и подацима добивеним од г. министра просвете и црквених послова, препоручени за награђивање, и између ових предложиће шесторицу, који се највише одликују.

Члан 5.

Цениће се ови послови учитеља :

а) уређење школске баште с погледом на околне пољопривредне прилике, и успеси, који се у њој постижу радом учитеља и ученика ;

б) утицај учитеља на околину, који се састоји : у раздавању благородних гранчица, благородних садница од врста и сората воћака, које су препоручене за дотичне крајеве ; у раздавању дивље и окаламљене лозе према земљи, на којој поједине сорте, с обзиром на садржину кречњака, могу успевати ; у раздавању семена од благородних, кориснијих и препоручљивијих пољских усева, нарочито пшћних биљака, градинарских усева итд. ; у раздавању бољих и препоручљивијих кошница и ширењу поуке о напреднијим начинима пчеларења ; у раздавању семена од свилених буба и настојавању да се бубе правилно гаје ; у ширењу поуке о домаћој радиности и оним занатима, које пољопривредник треба у дотичном крају да ради, нарочито земљи ; у држању предавања за пољопривреднике свога места и околине, у раду и подстицању на установљавању пољоприв. удружења и задруга ; у распрострањању популарне пољопривредне књижевности ; у посредовању за набавку савршенијих пољопривредних справа и халатљика, бољег семена, стоке и свега онога, чиме се подиже интелектуални и материјални бољитак пољопривредника.

Члан 6.

Школска башта цениће се према томе, у колико она одговара угледним плановима, прописаним за школске баште основних школа, упуштвима за уређење тих башта и рад у њима ; а утицај на околину по тач. б. претходног члана (5) цениће се по личном уверењу оцењивача и по службеним изјавама месних општинских власти.

Но награде ће се издати првенствено оним учитељима, који школску башту подижу својим тру-

дом и знањем, а не посредством набављања са стране (нпр. готових воћних садница, гођове окаламљене лозе итд.)

Члан 7.

Где више учитеља (и учитељица), по дужности, раде у школској башти, награде ће се поделити свима учитељима подједнако, али по размери њиховог уделовања у раду у школској башти. У последњем случају меродавно је мишљење изасланика министра нар. привреде.

Учитељи у једном месту и на једну исту школску башту не могу добити више од једне награде.

Члан 8.

Сваке године у месецу *октобру* расписују се награде, које има да се издаду у идућој години. Распис награда обнародује се у службеним *Српским Новинама* или *Просветном Гласнику*; у истим новинама објављиваће се и имена оних учитеља, којима се награде одреде.

Члан 9.

Ако се које године ове награде не издају, неиздате суме депоноваће се у благајници министарства нар. привреде, па ће се употребити на увећање броја награда наступајуће године.

А ако би које године било више учитеља, којима би, по мишљењу изасланика министра нар. привреде требало награде издати таквима ће се од стране министра народне привреде издати писмена и јавна похвалница и они ће идућих година имати првенство на награде, ако истрају и даље у овоме раду.

Члан 10.

Изузетно ове године награде ће се расписати у фебруару ове године и оне ће важити за ову — 1898. — годину.

Члан 11.

Правила ова важе од дана потписа.

ЗБр. 2621

28. јануара 1898. год.

Београд.

Министар
народне привреде
С. М. Лозанић с. р.

Саопштавају се ова правила свима учитељима ради знања.

ПБр. 2309. Из канцеларије министарства просвете и црквених послова 2. марта 1898. године. Београд.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА

ЗАПИСНИЦИ РЕДОВНИХ И ВАНРЕДНИХ САСТАНАКА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА

САСТАНАК 702-ги

21. Јануара, 1898. год.

Били су: *председник* Михаило Валтровић, редовни чланови: Стеван Ловчевић, Јован Миодраговић, Божидар Прокић, Димитрије Довијанић, Лука Лазаревић, Љубомир Миљковић и Момчило Иванић.

Пословођ Др. Стев. М. Окановић.

I.

Прочитан и примљен записник 701. састанка.

II.

Прочитано писмо господина Министра просвете и црквених послова од 5. јануара, ове год. ПБр. 255, којим се шаље на оцену „Споменак“ од Л. Лазаревића и Д. Соколовића.

Савет је одлучно да се ова књижица препоручи за поклањање ученицима основ. школа и за школске књижице.

III.

Прочитано писмо господина Министра просвете и цркв. послова од 12. ов. м. ПБр. 542, којим се шаље на оцену „Упут“ за гимнастику од Ј. Стојановића и Др-а А. Зеге.

Савет је одлучно, да се остане при ранијој одлуци о овом делу тј. да се препоручи за средње школе али не и за основне, пошто овака гимнастика, како је у „Упуту“ изложена, није за основну школу.

IV.

Прочитано је писмо господина Министра просвете и црквених послова од 5. ов. м. ПБр. 8780, којим се Савет пита за мишљење, да ли Крста Божовић, учитељ у Вел. Врбници, може и даље остати у учитељској служби.

Савет је одлучно да се умоли г. Др. В. Вељковић, проф. Вел. Школе, да о кривици овог учитеља Савету реферује.

V.

Прочитан је реферат г. Др-а В. Ђорђевића о рукопису „Удбеник из гимнастике“ од А. Поповића.

Реферат г. Др-а Ђорђевића гласи:

Главном Просветном Савету

Прегледао сам „Удбеник из гимнастике, I део Слободна вежбања“ од г. Атанасија Поповића предавача итд., који ми је Гл. Пр. Савет, упутно на оцену и част ми је о њему поднети овај реферат.

Ја сам већ у једној другој пригоди (види Просветни Гласник, св. 10. за Октобар 1897. г.), изнео своје мишљење о гимнастички у опште, а као школски лекар, и нарочито се дотакао телесног вежбања у школи, те нема потребе, да се на исту ствар понова враћам. Само ћу толико да поменем, да сам том приликом изнео: од колико је велике вредности телесно вежбање по здравље људи и нарочито омладине; каквог има телесног вежбања и у којим се земљама највише негује и какве услове мора да испуни свако телесно вежбање, па ма се у ма коме облику радило. Напоследку изразио сам жељу, да би у интересу здравља наше школске деце и омладине у опште, требало расписати стечај за добру књигу о телесном вежбању са особитим обзиром на децје омладинске игре. Тако би добили књигу, која би водила више рачуна о школским потребама а која би била и прави упут за школску омладину, да негује своје здравље.

Мени је мило, што могу овде да констатујем, да је писац „Удбеника“, што је пред нама, водио рачуна о мишљењу школског лекара, које је изнесено у поменутом реферату.

I део Удбеника подељен је у 5 одељака:

- 1.) Постројење и кретање (кретање, образовање врата итд.)
- 2.) Радње вратом, телом (боље је рећи: трупом), рукама, ногама — корачање (или маширање).
- 3.) Вежбање шпиком,
- 4.) Вежбање буздованом,
- 5.) Везивање слободних радњи (боље је рећи: сложене радње са) рукама, шпикама и буздованима.

Ово је вежбање писац назвао „слободним немачким турновањем“ које није ни унесено у овај удбеник. Ова слободна вежбања спадају у основна војничка вежбања као и шведска гимнастика и имају, наравно, све оне добре, као и рђаве стране, које смо већ у поменутом реферату изнели. Писац их је наменуо, с правом, почетницима у гимнастички, нарочито при оснивању гимнастичких подружнина друштва „Душана Сиљног“ а опробао их је, као многогодишњи наставник гимнастике, у самом „Душану Сиљном“.

Распоред материјала у овом удбенику изложен је поступно, од лакшег и простијег ка тежем и сложенијем, те одговара захтевима педагогике; али писац води рачуна и о физиологији и хигијени кретања, те се његов удбеник може корисно употребити, не само у гимнастичким друштвима, већ и у средњим школама. Овакову врсту телесног вежбања лако је увести у школе готово без икаквих издатака, јер овде није потребна ни гимнастичка сала ни скупе справе, као што је случај код немачке гимнастике. Али је једна добра страна оваковог телесног вежбања, што сви ученици раде једно-

времено исту радњу и што се води више рачуна и о вежбању ногу, које је код вештачке немачке гимнастике готово занемарено. Само би једну напомену имао да учиним. У паузама не треба мирно стојати, као што је обичај код немачког турновања, већ лагано ходати; а после сваког часа вежбања још неко време шетати се. У опште, све покрете ваља изводити лагано и лепо а не брзо, на пречац и пазити, да се ученици услед вежбања не заморе, већ да су свежији и еластичнији по пре вежбања.

У предговору писац обећава да ће ускоро издати „III део уџбеника“ — дечје и младишке (омладинске или, како их још зове, витешке) игре. Ја се веома радујем, што се у нас једва једном почело водити рачуна и о овим омладинским играма и што су гимнастичка друштва у овоме узела иницијативу. Али би имао писцу овом приликом да препоручим, да, при изради омладинских игара, води рачуна и о практичној страни телесног вежбања и не изгуби се у описивању многобројних наших и страних игара (Jugendspiele). Чланове „Душана Силног“ и „Сокола“ треба навести на *маширање* и *трчање*, треба научити *оливати* и *весасти*, треба им дати пригоде, да се могу већбати у *хрвању* и *погађању циља*, па ћемо за њихово телесно развијење и здравље учинити све што од нас захтева и Хигијена и Отаџбина. Само на тај начин моћи ће телесно вежбања ухватити корена у омладини; ако се не будемо изгубили у досадним гимнастичким „Фигурама“, само на тај начин заволеће омладина телесно вежбање, ако се буде радило на чистом ваздуху и лепој природи. Само на тај начин даћемо војсци способне регруте а отаџбини бадре браноце.

Са тих разлога ја и прихватам овај I део „Уџбеника гимнастике“ — слободна вежбања, и не улазим у потанко и строго оцењивање и изношење махна, којих ће без сумње бити, а које ће се најбоље у пракси — приликом вежбања — учити, исправити. Са тих разлога ја сам слободан предложити Гл. Пр. Савету, да ово дело награди, било да писцу да одсеком награду, било да му откупи извесан број књига за школске књижице. То ће бити постицање, да писац и даље на овом тешком пољу рада истраје и да му се да могућности, да у скоро изда и II део уџбеника — омладинске или вештачке игре.

Београд.

10. Јануара 1898. г.

Д-р Вој. Ж. Ђорђевић.

сек. саветета и школски лекар.

По саслушању реферата Савет је одлучио, да се штампање овог дела помогне, те да што пре изађе на свет, пошто ту помоћ дело и заслужује.

Госп. референту одређено *тридесет* динара у име хонорара.

VI.

Прочитан је реферат г. Анте Голубовића о књизи „Пољска Привреда и Основна Школа“ од г. П. Стојановића.

Реферат г. Голубовића гласи:

Главном Просветном Савету

Мени је Главни Просветни Савет упутио на оцену књижицу: „Пољска привреда и основна школа — један

свремен захтев“ коју је написао госп. Петар М. Стојановић учитељ још 1892. године, да је прегледам и дам своје мишљење може ли се ова књижица препоручити књижицама основних школа.

Ја сам ову књижицу — чиј наслов горе исписах, најљубиво прочитао и част ми је о томе Главном Просветном Савету поднети своје мишљење.

Књижица ова, штампана је пре пуних пет година. Од тог доба до данас, питање — којим се ова књижица бави, претресано је у штампи и свуда, одакле се водила реч о унапређењу наше целокупне Пољске привреде, тако, да данас нема мисаоног човека у Србији, који би овоме питању — ма с ког било гледишта, важност порицао.

Кодика се важност данас даје Пољској привреди у основној школи потврђено је и са највишег просветног и привредног места. Да, то је у истини. Ево већ две године, како се од стране државе за учитеље основних школа, приређују практични пољопривредни курсеви, те да би им се дала прилика, да стеку што више пољопривредног знања, како би могли што успешније делати и на пољопривредном пољу. Примењујући то стечено знање код својих школа — у школским баштама навикавају своје мале ученике, да се још од малена уче и у самој школи, оним корисним радовима, којима ће се доцније целог века бавити. Што дете још из малена свикне да лакше, лепше један посао ради, тим ће га слађе, усрдније и боље у својим старијим годинама радити. Што школска башта буде уређенија, што се у њој буду поједине радње правилније изводиле, тиме ће се боље и успешније и Пољска привреда унапредити, бар поједине гране њене.

Да се о овоме и на највишем просветном и привредном месту мисли и ради, довољно је споменути: Да се пре кратког времена била образовала нарочита комисија од стране оба министарства: привреде и просвете, којој је било стављено у задатак, да изради прелиминарни нацрт рада, шта би све, што пре требало урадити на унапређењу Пољске привреде, помоћу основне школе. —

Госп. Стојановић још раније штампао је ову књижицу. Он нам у њој узноси све добре стране од школске баште и ручног рада, а да би то боље поткрепно, он ју је поделио на одељке, тако:

У I одељку је: „Један поглед на стару школу и учитеља“ — у коме је гледао да изнесе пред читатеље мане досадањег нашег школовања и васпитања и нужне исправке у свима правцима по овоме питању.

У II одељку му је: „Од какве је важности Пољска привреда“. У овом одељку засебно говори о важности школске баште са здравствене, практичне, моралне, дидактичне и естетичне стране. Свуда се стара да докаже корист и важност Пољске привреде у основној школи. Он би рад био да се у целој основној школи — наравно сеоској — предаје Пољска привреда у оном обиму и онолико, како би је деца лако разумети могла, и колико је према њиховом добу могуће са њима радити, не напуштајући главни задатак основне школе.

За варошку децу он је за ручне радове. — Но и за ручне радове, од појаве ове књижице — до данас — доста је урађено тако, да већ сада имамо до 40 учитеља довољно спремних за предавање ручног рада.

У Ш. одељку ове књижице изнео је: „Историјски преглед“ у коме набраја шта су поједини велики васпитачи и мисаони умови рекли о раду, на који децу још из малена треба навикавати.

IV. Одељак говори о томе: „Како да се Пољска привреда побољша и материјално стање наше државе исправи?“ Овде нам набраја користи, — које могу допринети: Пољопривредне читаонице, путујући учитељи, средње ратарнице, занатлијске школе. Сем овог има додаatak „Шта би све требало узаконити?“

То је целокупан преглед са чиме се ова књижица бави. —

Књижица је мала, свега 38 страна и према томе није сигурно ни скупа (пошто јој цене на корицама нема означене). У њој има лепих мисли. Питање, којим се бави од толике је важности, да би штета било, ако је не би прочитали и они, који нису имали прилике да се са њоме раније упознају. Не улазећи опширније у поједине одељке, пошто је ово питање и доцније у јавности претресано, као што сам у почетку споменуо мишљења сам:

Да би ову књижицу требало *препоручити књижицама основних школа, да је набаве.*

У прилогу под. % враћам књижицу.

Благодарим Главном Просветном Савету на пажњи, коју ми је учинио, шиљући ми ову књижицу на оцену. Стојим му увек на услузи.

6. Јануара 1898. г.

Топчидер.

Главном Просветном Савету

Захваљан,

Анта Голубовић,
УЧИТЕЉ.

По прочитању реферата поједини су чланови Савета и сами разгледали ову књижицу, те је Савет одлучио, да се иста не препоручује, пошто се не бави практичним упуством за рад и уређење школских градина, а међутим има у књизи неподесних израза у стилу.

Г. Референту је одређено петнаест динара у име хонорара.

VII

Г. Лука Лазаревић, редовни члан Савета, усмено је реферовао Савету о уважењу година службе не-

коликим учитељима и учитељицама, што му је Савет на ранијем састанку поверио, па је у вези с тиме Савет одлучио.

1. Да се за г-ђу Цану Павловићку и о ономе, што је она молила, нађу пови подаци у архиви министарства просвете и црквених послова, па да о томе г. Лазаревић поново реферује;

2. Да се г. Настасу Крстићу, учитељу у пензији, уважи у учитељске године службе време, које је провео у рату;

3. Да се г-ђи Јелени Јовићки уваже године службе проведене ван Србије;

4. Да се г-ђи Јелисавети Поповићки уваже године службе проведене ван Србије;

4. Да се г-ђи Јелисавети Поповићки уваже године за које је молила;

5. Да се г. Дамјану Тодоровићу уваже године за које је молио; и

6. Да се г-ђи Драги Петровићки не уваже оне године, за које је молила.

VIII

Према усменом реферовању г. г. Луке Лазаревића и Дим. Довијанића извршен је избор питања из фонда Владике Вићентија Красојевића и то: Тира Милић, ученик философског факултета Велике Школе са 40 дин. мес., и Живадин Красојевић, ученик I р. краг. гимназије са 20 динара месечно, ако има могућности за оволики издатак. Ово благодејање ће им се рачунати од 1. јануара, 1898. године.

IX

Прочитан је одговор г. Петра Типе на писмо председника Глав. Просв. Савета, којим изјављује да не може ускоро прегледати Аритметику и Геометрију у преводу г. С. Давидовића.

Савет је одлучио, да се на реферат г. Типе још причека.

С овим је састанак закључен.

ШКОЛСКИ ЛЕТОПИС

Извештај министарског изасланика за испит зрелости г. Мид. Недељковића проф. Вел. Школе о П б. гимназији

(СВРШЕТАК)

7. Питање уџбеника са још једног другог гледишта важно је, да се на њему задржимо. Добро је и треба, да се извесни уџбеници истакну као школска књига; то би били они уџбеници, који би, израђени по програмима и прописима, најближе из задовољавали. Али и сваки други добар уџбеник израђен по програму и прописима могао би бити званичан уџбеник школски. То би нарочито било добро, да бисмо добијали конкуренцијом све боље и боље уџбенике.

А у утврђењу ових програма и прописа за израду уџбеника нарочито би добро било обратити највећу пажњу на читанке свију врста, и за све језике који се код нас уче. За зоологију у I разреду гимназије, ако је ту већ треба учити, по мом мишљењу, најбоље би било, кад би она имала једну читанку којој би за углед великим делом служила Вифон-ова *Природна Историја*; па тако би могло бити и за друге науке.

За језике стране, а и за свој рођени, ове читанке разноврсне и поступне, драгоцене су, јер на лектури у настави језика треба поклонити највећу пажњу. У читанке српске и стране марљиво састављене могло би се шта више врло велики део целокупног учења знања унети, и бити ученику врло поучна лектира и за све његово опште образовање.

8. Без потребних учила школе не могу имати осетног успеха; оне без њих не могу ни име модерне школе носити. Јер када је наставник Физике принуђен да црта и најпростије справе на табли, зар оне могу својим мртвилком оживети и показати на јави: какве су и шта су? И кад наставник Физике прибегава формулама, јер нема справа да оживи своју науку, зар су оне довољно у стању да немогућу експерименталност нагнаде у гимназиском школовању? Не, то је немогућно, и онда правог успеха у Физичи не може бити, ма колико наставник те велеважне савремене науке желео и трудио се. А због овога једнако ми се намеће питање; када је опште знано, да без потребних учила не може бити довољног напретка у школи, зашто и умножавати ове школе којима се не дају

потребна средства? И зар није боље ову многобројну омладину, која иде у гимназије, јер других школа нема, одводити у друге практичније, привредније школе, које су једној земљи тако потребне, — али са тврдом одлуком: да се никоме не дозволи изигравање школе, коју су учили, већ да сваки остане у струци за коју је се спремио — пољопривредник у пољопривреди, а не у каквој лепо меблираној београдској кинцеларији са блесим рукама и бесиркорним noktима.

Да пак и саме зграде треба да су удесне и целисгодне за оно чему служе; да учионице нису претрипане ученицима, већ да их је само у оноликом броју са којима се може радити и имати успеха; да су ове учионице снабдевене, осим скамијама и асталом наставничким, још и свим оним намештајем који појединим наукама олакшава успех — јасно је; па и за све то треба се за наше гимназије састарати.

9. Испитивање ученика преко године и обичан испит врло су важна питања школска! Могу наставници бити одлични у својим предавањима, ако се не нађе начина, да ученици доста и уче, и да се о томе редовно уверава; школа неће имати успеха. Јер учење је једна мука, и многи неће учити, већ ће гледати да се само провуче, ако му се могадне. Отуда су и она многобројна ђачка шпекулусања у нашој школи, (у којој се прилично учи за белешку само да се школа сврши), да се и одсуствовања праве — а која се, погрешно радећи, доста често лако оправдају — само да се не поквари ранија добра оцена.

Једно од средстава да се овоме доскочи, поред онога да се ђачки изостанци врло строго контролишу и врло обазриво оправдају, јесте: да се приликом пропитивања преко године и давања задатака вазда тражи знање свега што је до тада учиено. А одмах друго: да се у давању оцена не буде ни строг — да ученик дркти при помисли на оцелу, а ни задушан па давати боље оцеле него што су заслужене. Јер не сме се заборавити, да су благост и доброта поред потребне озбиљности а и строгости велика и наука врлина наставничка, и друго, да бити задушан са оценама није што и бити задушан са својим цетом. Када наставник даје оцеле, он не даје оно што је његово, већ оно што му је држава поверила да сваком ученику по заслуди да. А нарочито је добро, да се на благодетанце, кад год их има, обрати пажња; јер благодетанце,

јавне се даје ученику не за то што је сиромах, већ за то што је добар ученик а сиромах.

У овом целокупном свом раду добро је, да наставник води записник о свему што је предавао и радио са ученицима, да би увек био у стању и своме директору и надзорнику школе детаљног рачуна поднети.

10. *Обични испити добра су ствар, а и потребни су, када се учи и проиштује само по лекцијама у току године.* — Истина стоји и то, да су они великим делом излишни, јер се унапред знају они ученици који ће положити испит; па ипак се они и са тим ученицима држе, јер се полаже на ово учење за испит: када ученик тог једног пута у години све што је учио из једног предмета прикупља и сређује колико је он то у стању учинити. Да, али тада ови испити, на којима се слободно проиштује, треба да буду озбиљнији. Јер када се по 40—50 ученика испитају за 2—3 сата на овим испитима, на којима треба видети, да ли је ученик све учено прикупљао и сређивао, и колико је у томе успео, увиђавно је: да није требало ни вршити ове испите, када нису прилагођени горњој цели, а међутим оцене су им се могле дати и без тога испита! А овако држање испита нарочито је онда рђаво, када услед мењања наставника други или трећи наставник изађе на испит са ученицима.

С тога је потребно, да се овом питању покљони озбиљна пажња: *па или се држи овај испит као што треба, или се укине заменивши га оним проиштивањем преко године, на којем би се тражило од ученика, да свакад све претходно учено зна — разуме се имајући у виду оно колико је могуће због потребе памћења у појединим наукама.* —

То је потребно и за то, што са овим проиштивањима или испитима треба вршити своју дужност и према држави и према родитељима! Држави не треба подмладак гимназиски који је се милошћу наставничком кроз школу провлачио; а према родитељима треба бити искрен, па им зарада казати, да њихова деца нису за гимназију. Јер ништа жалосније, него када се догура до матуре, па се на њој, и онда када није строга, пада. А разуме се, да држава и у интересу своме треба да има и свих оних других школа земљи потребних, које ће ученике, испитима или проиштивањима, уклоњене из гимназије, као и све оне који се не могу дуго школовати, примати и спремати за разноврсна занимања — привредног и практичног карактера.

11. *У гимназиској настави не поклања се довољна пажња једној лепој и корисној вештини: цртању.* У многим школама махом се и данас ко-

пира са прегледалица, а оне и ових прегледалица немају у довољном сређеном избору. Отуда, покушај да се рационално учи у овој важној вештини за похвалу је. У другој гимназији наставник добро учи ученике цртању. Он их учи да предмете гледају, да виде и да што виде на артију стављају. *Циљ овом цртању треба да буде: да ученик уме градити скице онога што гледа и онога што замисли.* И тако би требало у свима школама нашим радити, али добро и систематски; тако учење и Геометрији је добродошло.

Али зарад тога школама треба дати средства: удесну учioniцу и оне разне предмете који су потребни за ово перспективно цртање. Друго, школама треба дати спремне наставнике; а они ће се добити, ако се буду нарочито спремали са свој предмет. А да школи долазе ови спремни наставници, њих треба осигурати, и изравнати мање и више са осталим наставницима гимназиским, пошто и они задовоље више — мање оне државне захтеве које и ови последњи. — И на послетку, да буде успеха у цртању у гимназији, осим реченог, треба наћи начина, да овај предмет буде обавезан; *а он то заслужује, што умети израдити скице вишег и замисленог јесте једна лепа и корисна вештина, једна друга врста писања; а писменост у широком смислу њеном јесте и гимназије циљ.*

Примећујем овде, да и на лепо писање треба обраћати пажњу, а које се постизава када се с почетка деца упуте да лепо пишу. Када учитељ настане код својих ученика, да прва слова лепо пишу и у томе их за неко време подржи, они ће лепо писати и доцније. И Гимназија би врло добро учинила, да у најнижим разредима својим обрати довољну пажњу на то: *а за то, као и за цртање, треба имати веште и издржљиве наставнике и добре програме са прецизним инструкцијама.*

12. *Неједнакост старости ученика врло је негодна ствар и у најнижим и највишем разреду гимназије.* Они одрасли младићи од 16 и више година уз дечицу од 11 година обично нису на добро ових последњих; јер они први одрасли у послуживању, у којем данас има многе прилике да се прерано искваре, могу да деморалишу своје млађе школске другове. С тога би било врло добро за ове врло одрасле ученике, када се већ примају у школу, имати нарочита одељења, па у њих све њих прикупити.

У највишем разреду гимназиском, када све знање добивено у гимназији треба сређивати и добро се прибавити у свему ученом, ова неједнакост у старости врло је штетна. Они врло одрасли, или неки од њих који су отпочели одавно живети на

све могуће начине, имајући за то прилике, јер нико о њином владању ван школе озбиљно пажње није водио — они за собом повлаче и друге, јер је у тим годинама ђачким лако попустити. И шта бива? Отпочне се забављати и живети и по играма и у кафани итд., а онда није чудо, што се по једна добра половина ученика одбија као неспремни на испиту зрелости. — Само у оваким случајима ученичког владања греша се, што се не обрати у школи највећа пажња на оно: каква ће се оцена из владања таквим ученицима дати; јер кад ученик одличног владања осредњег учења падне на испиту зрелости на годину дана, могло би се закључити, да није ученик крив већ школа.

13. *Гимназију сада ученици врло доцно свршавају и то је штетно у многим погледу.* У II гимназији београдској од 40 овогодишњих кандидата за матуру било их је петоро који су рођени 1879. године, десеторо 1878., а сви остали на броју 25 рођени су раније — имају више од пуних 19 година, а имало их је од пуне 22, 23 и 25 година. То је много година за једног гимназисту, а нарочито у овој земљи у којој просечно трајање живота није велико. А осим тога у тим годинама попушта се, и многи, који има прилике, а тих је врло много, у Београду, прерано се отпочне забављати у дозвољеним и недозвољеним забавама.

С тога је потребно добрo промислити о овом питању, *иа наћи начина, да не буде просечна старост матураната 20 година и 9 месеци*, као што је то ове године случај са матурантима у II београдској гимназији. И ја о томе само постављам ова питања:

Да ли се не би могао унети још један разред испред I у гимназији, чиме би учење у основној школи било сведено на три разреда па онда укинути осми разред гимназије?

Или, да ли не би требало раније основну школу почињати?

Или да ли не би требало утврдити, да се из сваке основне школе не може ићи у гимназију, већ само из извесних варошких основних школа итд. и са извесним одређеним бројем година? итд.

Примећујем да овим последњим донекле би се доскочило и оном, што код нас и велике задруге сеоске одвајајући дете у школу мисле да је већ то велики жртва њихова, па оставе ђаче да послужујући шкодује се и данас, када су ретка она некадашња невина послуживања, већ се мора друговати са свима судоперама светским!

Да је потребно овима од 25 непуних и пуних година дати прилике за друго школовање, да не би тако стари тек на матуру стизали; да је шта

више предстанак на испит зрелости таковима био и онемогућен законским прописима, било би боље у многим погледу и за њих саме — јер и сувише је, када они изађу из Велике Школе у пуној 30-тој години, а до тада су ђаковали у ружној сиротињи!

14. *Врло је велико зло што породица не обраћа довољно пажње код своје деце ни на васпитну ни наставну страну.* Давањем деце у школу обично се скида једна брига са врата: да се не скитају по сокаку, мислећи да је тиме сва родитељска брига о деци, осим хране и одећа, скинута. — Они родитељи који не живе у месту школе, они много пута са својом децом рђаво пролазе; остављена себи, често пута живећи у врло рђавим кућама, кваре се и пропадају. — А за оне ђаче који послужују — поред честе немогућности да долазе редовно у школу — изложене свима ђудима живота, велика је срећа када их штетне прилике њихове околине не заразе. И шта бива из свега овога? У шеснаестој години има ученика који познају разне ђумезе кафанске и много што шта друго њима недозвољено! Школа наша, екстерна као што је, није довољно организована, да би и на све ово обраћала пажњу па укидала зло у корену. Али злу треба тражити лека! *Младић који сврши гимназију треба да је и васпитан, и да заслужије доста оцену примерног и врло доброг владања.*

У тој цели свешто буде у школи гледао, слушао итд. треба да га васпитава. Али одмах уз ово треба да иде озбиљан надзор у школи а донекле, колико је могуће, и ван школе. Оно што децу гоне од куће, те она долазе врло рано у школу, коју нају затворену — јер у школама нема нарочитих соба ђачких под надзором нарочитих лица, где би учила, док се ученице за време четврт сата провејавају, или док су оне затворене пре часова — па онда ударе у крајцаре и слично, једно је зло, које не треба да буде у доброј гимназији. *Сваки ученик морао би имати стараоца — родитеља или које друго лице — које би стајало у јакој вези са школском управом него што је то до сад било;* да би ови о свима гресима и неприликама учениковим за времена били обавештени како би им се зарана доскочило. А разуме се по себи, да према неваљалицима, ма чији они били, који би могли и друге завести, треба бити неумољив, па зло одмах из школе очистити.

Да треба и на здравље ученичко обратити већу пажњу јасно је по себи. Оно што сам на матури овогодишњој у II Гимназији видео неколико (5—6) кандидата који су јако кратковиди, могло је да не буде, да је се за времена и у школи на ову болест ђачку обратила пажња.

III.

Што сам казао у свом извештају, који сам писао као извештач одбора за оцену „Правила о испиту зрелости“, која су била на дневном реду у Главном Просветном Савету почетком 1892. године, који су извештај и друга два члана одбора потписали па их тако потписаног под 16. Мартом 1892. године поднели Главном Просветном Савету — у главном и данас бих имао казати, када је реч о изменама правила о испиту зрелости. Истина, већи број измена и предлога, које сам у том реферату учинио, унесени су у ова *правила о испиту зрелости* по којима сада радимо; али остало је других који нису били прихваћени. И данас, са малим изузетком, ја остајем при истом мом реферату о испиту зрелости; шта би се могло и требало изменити у садашњим правилима о испиту зрелости рећи ћу у кратко у следећем:

1. *Данашња правила о испиту зрелости нису рђава и могла би и оваква остати, јер што је главно у овој ствари, то је целокуино школовање гимназиско.* Нека оно буде организовано и извођено добро, па онда код нас, где постоје само државне гимназије, могли бисмо и не држати испита зрелости, или задржати, само тек форме ради зарад саобразности са другим гимназијама.

А када већ овога испита мора да буде, јер то извесни закони итд. траже, онда — *признавајући му у свакој прилици сву важност, не дозвољавати да се и мимо положени испит зрелости може проћи доцније у животу често пута и боље него ли са испитом зрелости* — прво што бих ја од њега као завршног испита гимназиског школовања желео то је: *да кандидат на њ долази и не сиремајући се пред тај испит, нити га сматрајући као најтежи испит који је икада полагао.*

Јер на том испиту, нарочито оваком као што је код наше гимназије: *један исподелин*, а које је и са свим оправдано, — никад се не сме тражити оно, што ће ученик брже заборавити него што ће научити; већ оно што сваком од њих треба да би могао даље са успехом ићи: оно што је се морало с њим опрадити, постати он сам и ићи вазада заједно. *Умети, моћи то је главно, знати долази на друго место.*

Са ових разлога *погрешка је и оно, што се у последњем разреду ученици нарочито сиремају за испит!* Зар не би се могло продужити и даље учити у лектури и рађењу задатака, а не понављати старо, осим две три пробе израде задатака, као да се полаже писмени испит зрелости.

Са тих разлога ја сам и онда предлагао упрошћење испита зрелости; и услед тога је отпала

Јестаственица са испита зрелости. Данас бих ја пошао у томе правцу даље, али под погодбама које ћу у даљем говору ближе обележити.

Српски са литературом,

Живи језици,

Латински језик,

Математика са физиком,

Историја народна у свези са историјом општом и земљошисом —

то је по мом уверењу довољно за испит зрелости у гимназији. А упрошћеност би се у томе састојала, што би Физика дошла као споредна уз Математику са по једним општијим задатком на писменом испиту; а од Историје Опште и Земљописа узело би се само оно што је потребно у Историји Срба. *Али упрошћавајући овај испит у исто време треба га направити озбиљнијим, тежим.* Тако:

У изради теме из Српског Језика треба ученик да покаже, да не само уме писати тачно, већ да уме лепе и сређене мисли исказивати. *Ову тему треба сматрати као тему per excellence целокуиног школовања гимназиског.* А да ли ученик тачно пише и тачно говори на испиту зрелости, прилика је дата код свију испита, као што и за време целог школовања гимназиског има се једнако прилика да се на то обраћа пажња.

У темама живих језика ученици би показивали, да се доиста умеју и тим туђим језицима лако служити за читање и разумевање њихове литературе; и због тога употребу речника на испиту зрелости треба искључити.

У латинској теми ученик треба да покаже да уме с речником лепо преводити лакше писце латинске, искључујући оне (Ненота и Цезара) које су они у школи читали.

2. *Испити би били писмени и усмени а овај последњи са слободним прочитивањем.* Остављајући питање о слободном прочитивању за доцније, о првом имам рећи ово:

Накнадно реченом за израду тема, које би се на писменом испиту радиле, имам рећи, да задане теме из туђих језика ученик би преводио: прво дословно, а друго слободно, радећи их без речника; а код сваког неправилног облика на који би наишао, он би са стране накнадно о њему рекао објашњење, као да му је и питање анализе постављено.

У изради теме из Математике и Физике, кандидат би осим решења, у кратко морао рећи одакле је пошао и на основу чега је решено дате задатке.

Усмени испит обухватио би: Српску Литературу, живе језике, Латински Језик, Математику и

Историју Народну у свези са Општом Историјом и Земљописом.

У Српској Литератури и Историји Народној ученик би имао да покаже колико познаје своју земљу и друго колико лепо уме да исказује и живом речи своје знање и мисли. А у оним другим поред пропитивања из разних основа, према нахођењу надлежнога наставника и испитног одбора, ученици би били пропитивани и из израђених писмених тема, па и из теме Српскога Језика.

Разуме се по себи, да је потребно, да сви ови испити треба да буду ближе обележени програмима и упуштвима о томе.

3 *Испитни одбор према овоме могао би се свести на 7 чланова.* Министарски изасланик, или директор гимназије, и по један наставник за Српски и Литературом, Немачки Језик, Француски Језик, Латински Језик, Математику с Физиком и Историју Народну у свези са Општом Историјом и Земљописом, саставили би испитни одбор.

Директор гимназије осем случаја замењивања министарског изасланика не би требало да буде члан ових заморних дуготрајних испита, који заузму све чланове тако да другог посла не могу радити, пошто је потребно да је он увек на служби целе своје гимназије.

Све оно друго о испитном одбору може и даље остати немењано, осим да наставник који бележи оцену на писменим радовима увек реферише испитном одбору о сваком овом раду ученичком, скренувши одмах пажњу одбора на она места у којима би требало кандидата строгом испиту подврћи.

4. *Слободно пропитивање ученика потреба је зарад горњих упростијења.* Ја и данас, као и пре, не налазим другога озбиљног разлога употреби листића до у претпоставци, коју ја не могу да примим: да може бити несавесности. У осталом овој се може доскочити и то одмах! Јер прво, кад би тога и било, таквог наставника треба уклонити из школе, те нека тражи прилике где ће то боље практиковати док не лупи главом негде! А друго, на испиту је и других чланова а међу њима министарски изасланик који би могао и по овим садашњим правилима одмах таквог наставника или уклонити па заменика му узети, или могао би сам испитивати или могао би овластити кога другог наставника између чланова да испитује, према тачи г. и д. чл. 16, правила о испиту зрелости.

А слободно пропитивање колико је и сигурније и живље! Може се кандидат пропитивати из целе науке једне; а може се питати и о темама које је радио, а онда се не би морала сувишна пажња обраћати ни на она узајамна помагања ђачка на

писменом испиту, — јер они, који буду преписивали сигурно могу пасти, када се подвргну строгом испиту по израђеној теми и свему што је с њом у свези.

Примећујем, да ако и даље остане пропитивање листићима — који узгред буди речено по неке испите, нпр. из Физике, могу да сведу на одговор од једне-две минуте трајања — онда треба ово додати: извлачање другог питања из туђих језика не дозвољава се; и други, извучени листићи на које није одговорено не враћају се.

5. *Диспанзације су добре ствари, само би њене одредбе у правилима испита зрелости могле се свести на простије и боље одредбе.* По мом мњењу овакве би оне требало да буду:

Ученик који на писменом испиту добије само врло добре и одличне оцене, ослободиће се целог усменог испита, ако су му такве исте годишње оцене у најстаријем разреду и био примерног владања. А могао би се и ово допустити:

Свака одлична оцена на писменом испиту, између осталих добрих и врло добрих ослобађа од усменог испита из тог предмета, ако је ученик имао врло добру годишњу оцену из тог предмета у најстаријем разреду, — ма да сам ја овој одредби која се коси о недељиву целину испита зрелости, противан.

И то је одређено и довољно, као стимулус за одличне и врло добре ученике!

6. *Полагање накнадних испита, када се упрости на горњи начин испит зрелости, отпада.* Оно што се буде од ученика тражило на том упрошћеном испиту зрелости, то се целокупно мора и знати. Јер шта је испит зрелости, када се нпр. дозвољава кандидату који добије слабу општу оцену нпр. из Немачког Језика који језик он је неколико година у гимназији учио, да понови испит из тог предмета после два-три месеца? И то не треба више дозволити, већ треба увести у правила ово: *који ученик добије ма и једну слабу општу оцену из предмета из којих се усмени и писмени испит полаже, одбија се на годину* — додавши да у ретким изузецима може се признати зрелост и оним ученицима који добију слабу оцену из Народне Историје у свези са Општом Историјом и Земљописом, ако из других предмета испита зрелости имају врло добре оцене без и једне тројке, а они то признање свим својим школовањем заслужују.

То су вештаствене измене које бих ја предложио, да се учине у садашњим правилима о испиту зрелости, упућујући за ближе детаље у горе поменути мој реферат о правилима о испиту зрелости од 14. фебруара 1892.

А могао бих додати и ово, да би било врло добро: да се писмени радови испита зрелости свију гимназија прикуљају у Министарству Просвете и да се они ту прегледају и упоређују, како би се донео компаративан суд о појединим гимназијама, ценећи их по овим темама писменим, које би се поређење могло, а то би добро било, штампати у Просветном Гласнику.

IV.

На завршетку овога мог извештаја слободан сам вам саопштити и следећа мишљења г. г. наставника II Гимназије о правилима о испиту зрелости итд.

1.) *Г. Петар А. Тиша* мисли: да би се матура могла пренети на Вел. Школу. Тада би, ваљда, гимназија стекла одређенији тип, заоквирили би се њени програми, и учврстила би се мера за прелазак на универзитет. Главне су школске мане, вели, „неодређеност задатка, неодређеност програма, рђав распоред посла, оскудица добрих уџбеника“

2. *Г. Хендрих Лилер* изнео је своје примедбе о досадашњим правилима о испиту зрелости у *Наставнику за новембар, књига VI 1895*. Он нарочито истиче нужност спремних наставника за језике.

3. *Г. Павле Ст. Павловић* мисли, да треба и Јестаственицу полагати на испиту зрелости; упозорава пажњу на немање утврђених распореда, добрих уџбеника, нужних учила и на честа премештања наставника у теку годишњег школског рада.

5. *Г. Милан Д. Дукић* захтева за Физику потребна средства, и друго, да се на Вел. Школи вежба за наставнички посао, да би било бољег успеха из Физике у гимназији; али Физика би могла отпасти са испита зрелости, а ваља је задржати као и сад у вишим разредима гимназије.

5. *Г. Миливоје Ј. Поцовић* мисли: да прво треба полагати на испиту зрелости и усмени испит из јестаственице. Друго, усменог испита да се ослободе само они ученици, који уз примерно владање имају у најстаријем разреду већину (преко половине) одличних (5) оцена без и једне добре (3), а на писменом испиту добију већину (преко половине) одличних опет без и једне добре оцене. Делимичног ослобађања да не буде. Сви остали да полажу све усмене испите. Испитни одбор чине: министров изасланик, директор — предметни наставници најстаријег разреда. Они потписују сведочанство. Ну за поједине групе комисија се образује овако: министров изасланик, директор, предметни наставник и по два стручна наставника, који се могу узети и из заменика. Што се тиче успешног предавања класичних језика, потребан је друкчији број и распоред часова а и других наставних

срестава и управо друкчији правац наставе. Место пуког *граматикализма* ваљало би да у ствари средиште целокупној језичној настави буде *лектира*, и њој да служе све остале дисциплине те наставе.

6. *Г. Таса П. Милушић* мисли да највећу пажњу у гимназијској настави треба, обратити на живе језике, јер се данас без њих не може; а за наставу живих језика треба стручних наставника, добрих уџбеника, програми који не скучавају кретање наставника, и књижице стране литературе за употребу ученичку. Да испит зрелости одговара својој задаћи, треба да сви предмети гимназијски доведу се у везу, како би њихова настава била што реалнија — латински с француским итд. На испиту зрелости требало би само са живог језика на српски преводити, и то без речника, и требало би дозволити да се сме питати и граматичка синтаска. Требало би избацити латински језик са испита зрелости.

На послетку г. Министре, слободан сам вам поднети мњење г. *Светозара Ј. Никетића*, да би од велике користи за ученике V разреда било кад би изучавали *Историју Хришћанске Цркве у вези са Историјом Српске Цркве*, бар у главним моментима историског развића; као и мњења г. *Стевана Трифуновића* о учењу цртања, која резумисана гласе:

Прво, да се укине онај застарели распис од 1865. г. који налаже, да се белешка ученичког успеха из цртања не рачуна за прелазак у старији разред.

Друго, да се проишту правилни, потпуни наставни програми за свих шест разреда гимназије, према савременим начелима за наставу цртања у и напредним земљама.

Треће да се сви заводи снабдеју са најпотребнијим правилима, рационалним училима за свој предмет.

Четврто, да се после тога уведе потребни стручни надзор правилног вршења ове наставе.

Шето, да се побрине за спремне наставнике, а то ће бити ако сви буду указни учитељи (са највећом платом од 4000 динара).

Подносећи вам овај извештај, г. Министре, о повереном ми задатку и постављеним ми питањима, јесам вама

6. Јула 1897. г.
у Београду.

понижни

Милан Недељковић
ПРОФЕСОР В. ШКОЛЕ.

Исправка: У Бр. 2. за фебруар т. г. Просветног Гласника, стр. 71. у другом ступцу врсти шестој одозго треба читати:

нужне место научне.

НАУКА И НАСТАВА

ФИЗИЧКО ВАСПИТАВАЊЕ

у Грка и Римљана

I Приступ. II Дечје и гимнастичке игре у старих културних народа. III Физичко васпитавање у Грка — у Спарти и Атини. IV Гимназије и Палестре; хармонијско васпитавање — Платон и Аристотел. V Врсте забавних и гимнастичких игара у Грчкој. VI Олимпијске игре. VII Физичко васпитавање у Римљана; забавне, гимнастичке и војничке игре. VIII Циркусне и гладиаторске игре у Риму.

I

Велика тајна васпитавања састоји се у томе: да се вежбања тела и вежбања душе подешавају тако како ће једна другоме служити као одмор, опорављање.

J. J. Rousseau.

Било је доба кад је телесни развитак цењен много више него данас, и када је физичком васпитању поклањата много већа пажња него ли умном и моралном. То је било још за времена старих културних народа, а нарочито за времена Грка и Римљана, када је физичкој снази човековој указивано првенствено место. Њихова главна брига у васпитавању била је у томе, да им синови буду угледни, здрави и крешки, да су вазда у стању бранити слободу своје отаџбине и свога народа.

У том погледу предњачили су нарочито стари Грци.

Нигде и никад до данас није гимнастика негована у толикој мери, у коликој је у Грчкој. Она је чинила главни предмет школовања грчке омладине; телесни развитак био је главни циљ њиховом васпитавању. Основно начело грчке педагогије било је исказано речима: *Само у здравом и крешком телу може бити здрава и крешка душа*. Гимнастика није била ограничена само на школе; она је постала општом, народном, у потпуном смислу.

Полазећи са такве основе, која је грчком васпитању постављена још у најстарије доба њиховог историјског развитка, Грци, ипак, нису ударили оном странпутицом, којом би их могла одвести њихова велика љубав према гимнастичким играма,

*) Писци: *Dr W. Richter: Die Spiele der Griechen u. Römer, Leipzig 1887.* — *Prof. Dr H. Blümmer: Leben u. Sitten der Griechen, I—III Abt., Leipzig 1887.* — *Julius Jung: Leben u. Sitten der Römer, I и II Abt., Leipzig 1883.* — *Angelo Mosso: Die körperliche Erziehung der Jugend, übers. v. J. Glinzer. Leipzig 1894.* — *O. B. Крыжановскога: Дѣтскія и гимнастическія игры, „Нива“ за 1896.* — и др.

нису се искључиво предали били грубој сили физичкој. Они су јако ценили и умни и морални развитак; умели су довести у склад телесно и духовно васпитавање, поклањајући не малу пажњу и музици, философији и уметности. Таквим, хармонијским васпитавањем тела и душе, Грци су постизавали огромне резултате, којима се и данас дивимо. Они су стекли право да буду уздигнути на прво место у културној историји човечанства, оставивши после себе светле и вечне споменике своје моћи и величине, оставивши имена и дела својих великих јунака и патриота, својих генија, философа и уметника, која ће вазда светлити као узор и доцнијим покољењима.

Од оног доба, од кад су Грци почели занемаривати такво васпитавање, које их је учинило великим и моћним, почела је опадати и њихова народна и државна снага. Хармонијско васпитавање тела и душе, негда распрострањено на целу омладину грчку, изгубило је свој општи значај. Гимнастичке игре, негда опште и народне, претвориле су се у вештачку и занатску атлетику, којом су се појединци бавили као средством за живот. Напуштањем основнога начела народнога образовања омладине, а под утицајем мекушнога задовољавања страсти и пожуда, народна је снага слабила, кржљавила, па и пропала.

То је исто било и код Римљана. —

Ниједан од доцнијих културних народа после Грка и Римљана није прихватио ону основу васпитања, на којој су се ови народи уздигли били. Дух Хришћанства с правом је устао против атлетске гимнастике и гладиаторске борбе у циркусима и — уништио их; али је штета, што се отишло у другу крајност, што је брига о телу сматрана као недостојна човека, па је потпуно напуштена, занемарена. Поново ускрсавање онога, што је већ једном пропало било, није испало за руком ни владоцима, какви беху Јустинијан и Карло Велики.

Кроз толике векове, све до последњих дана, телесно је васпитање било сасвим потиснуто. А ако се по где-где и јављало, било је или усамљено, или ограничено на поједине изузетке и изузетне сталеже, као нпр. код ритерства у Сред. Веку. Витешко васпитавање омладине ограничавало се на врло узан круг младића из племства, или и на оне, који су као најамници имали да воде борбе с непријатељима; оно није могло продрети у масе народне;

а школе, грађанске и манастирске, бринуле су се само о духовном васпитивању. Последице овог занемаривања телеснога развитка кроз тако дуго време, морале су бити, нема сумње, веома штетне по човечанство. Негда напредна а угледна племена опала су и закржљала. Читави народи, негда велики, снажни и културни, изродили су се у кржљав и назадан пород.

Тек се у најновије доба увидела и оценила огромна штета по човечанство са једностраног васпитавања народне омладине. Статистички подаци свију данашњих културних народа дали су врло неповољне резултате о стању здравља и телеснога развитка у опште. Модерна цивилизација и разноструке прилике данашњег начина живљења, у којима је све усредсређено само на што већи умни и душевни напредак, забациле су физички развитак у велику позадност, а бољештине и разни телесни недужи сатиру народе све у већој мери.

Данашња је педагогија засновала систем васпитавања на физиолошким истинама: она је на основу њих усвојила старо начело о хармонијском васпитавању тела и душе, као о најправилнијем и најприроднијем васпитавању омладине. У теоријама свију данашњих наука о васпитању императивно се казује, да васпитавање не сме бити једнострано; да мора имати тројаку природу човекову: физичку, умну и моралну; да се ни једна од ових страна човекове природе не сме занемари, без велике штете по нас саме; да је једнострано васпитавање непотпуно и неприродно, да чини човека богаљем итд. Па ипак, мало је школа и мало учитеља, који су својски пригрлили ове унуте и којима телесно васпитавање не би била последња брига. Учитељ добро зна колико је потребно обрађати пажњу и на чистоту ваздуха у школским просторијама, и на умереност топлоте у њима, и на одело ученичко, и на довољан одмор и кретање, и на гимнастичке игре у свежем ваздуху; он зна, да будућем човеку неће много користити развијен ум, ако му је тело остало занемарено, бољешљиво, изложено опасности да при најмањем потресу угине; — на опет му поклања мало пажње, јер му брига о телу не улази у оцену његова рада јер се од њега истражује само умни напредак дечји. С тога је школско васпитавање у опште једнострано; школа је многе начинила богаљима.

Немарност је у том погледу општа. Ми врло добро знамо да гимнастичке игре и телесна вежбања служе на развитак и оснажење не само појединих делова нашега тела и њихових мишића, који су главни фактори свега покрета и живота у нама, него и на правилан развитак и оснажење

целокупног организма. Знамо, да су физичка кретања од добротворна утицаја на све радње у организму, утичући повољно на промену материје, на правилну радњу плућа и срца, на правилно кружење крви, на правилно варење и хранење. Знамо, да тело и душа стоје у приеном односу, да васпитавање тела служи у исто доба и на корист души, да ствара код човека поверење у себе самога, да га чини храбрим и неустрашивим, да га води к самосталном развитку карактерности, да му окрепљује и оснажује душу. Знамо, да хармониско васпитавање тела утиче и на спољашњу, естетичну појаву човекову, и да гимнастика, смишљено употребљавана, упућује човека на посматрање и оцену кретања у тежњи за лепом и допаљивом представом његовом, што је за развитак естетичких осећања од битнога значаја.

Па ипак, ипак — и ако све то добро знамо, опет смо немарни; не умемо да дамо важности томе свом признању и убеђењу; не умемо да пођемо окупаним и утрвеним путем, да се угледамо на старе класичке образце у васпитавању омладине; не умемо да се отмено од средњовековног ограничавања и спутавања тела и његових покрета, већ га занемарујемо у корист духовнога развитка, пуштајући га тиме да закржљава и физички и морално, да постане неспособно за већа предузећа како физичке, тако и саме духовне моћи!...

Данас се културни народи журно старају да се отму од досадање немарности и небриге, да попуне празнину у васпитном систему, да стану на пут штетама и губицима, којима су појединци, народи и човечанство изложени занемаривањем физичнога развитка и физичких способности. Тога ради уведена су гимнастичка вежбања и гимнастичке игре по свима школама државним и приватним, грађанским и војним, нижим и вишим, мушким и женским; подстиче се и потпомаже оснивање разних приватних друштава у циљу развијања и неговања тела и његова здравља; истражују се начини како да се физичко васпитавање што већма распростре, да постане општим, народним, не штедећи при том средстава, подижући јавна игралишта и вежбаонице...

Најпре се отпочело с вештачком, тако званом „немачком“ гимнастиком, с нарочито измишљеним справама за што брже, атлетско увећавање мишићне снаге, која је са брзих последица својих стекла велики број поборника. За њом је дошла научна „шведска“ гимнастика без справа и јаких напрезања, основана на законима физиологије и хиги-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

јене, која је набрзо прокрчила пут и у науку о лечењу.¹⁾

Али ови, вештачки системи гимнастичких вежбања, ретко су излазили из круга школе и гимнастичких вежбаоница; не могло се распрострићи у већој мери и постати општим, народним средством за унапређење физичкога развитка, као што је то била постигла грчка гимнастика са својим народним гимнастичким играма. У најновије доба физиолози су, на основу испитивања природе човечјега организма и кретање његових мишића, доказали да је атлетска, вештачка гимнастика са справама, с јаким напрезањем и грчењем појединих мишићних група, и с њиховим прекомерним развијањем на рачун осталих, унутрашњих мишића и органа, штетна по целокупни развитак и здравље организма и његових најважнијих унутрашњих функција. Они су нашли, да је у физичком вежбању корисно не нагло заморавање и снажење појединих мишића, већ поступно заморавање и снажење свију мишићних група, свега организма, којима се постизава *општи умор*, спопљивији, пријатнији и кориснији за здравље, снагу и издржљивост нашега тела. Они су показали и то, да се такав општи умор најпоузданије постиже оним телесним *играма*, у слободном ваздуху, које су чиниле грчку гимнастику, и које су се и до данас одржале у појединим крајевима као народне игре (нпр. код нас: скакање, трчање, бацање камена, цилитање, рвање), као и — да су у том погледу најподесније игре *лоптом*.

У том погледу настале су реформе у гимнастици и телесном вежбању, настало је угледање на старе Грке и Римљане: отварају се јавна игралишта за децу и омладину, подстичу се и приређују разне утакмице у гимнастичким играма, спортовима и свему, што доприноси телесном развитку, издржљивости и здрављу. У овоме данас предњачи нарочито Енглеска, у којој се већ од дужег времена негују народне игре и утакмице, а нарочито игре лоптом, које су се у њој јако распрострле, те се као омиљене *народне* игре негују у свима слојевима друштвеним. На њу се угледају у најновије доба и у Француској, Италији и у другим државама. Па и у Немачкој, у којој се до последњих дана упорно одржавала атлетска гимнастика са справама, подижу се јавна игралишта све у већем броју, уводе се енглеске и народне игре лоптом, старајући се да се што више распростру у масу народну...

¹⁾ Види пишчеву расправу: „*Физичко васпитавање и његове реформе*“, прештампану из Годишњице Чуићеве Задужбине за 1897., у којој се опширније говори о гимнастичким системима, о оцени њиховој и реформама у физичком васпитању.

А шта је код нас учињено у том погледу?

Не можемо избећи а да не потврдимо факт: да је у Србији у том погледу општа занемареност. Негда се омладина народна радо и живо вежбала у народним играма — у скакању, трчању, бацању камена с рамена, цилитању, рвању, — а данас се те игре све већма занемарују. Физичко васпитавање, којег је, скоро за три доценије, било какво — таквог бар у школама, сасвим је напуштено већ од неколико година.

Нећемо зажалити за пропалом вољом и енергијом у војничкој гимнастици и спремању ђачких батаљона, у шта се школска гимнастика била изметнула осамдесетих година. Она се у опште показала некорисна и штетна по развитак дечји. Али не треба да будемо равнодушни према општем нехату нашеј за ту страну васпитања, која није ни колико неважнија од стране умног и моралног васпитања.

Та занемареност и изазвала је ове редове.

Упознавање система хармонијскога васпитавања код старих народа, упознавање њиховога старања око физичкога развитка целокупне омладине, око неговања дечјих и гимнастичких игара, — може нам, нема сумње, бити корисно у данашњим приликама. Њихова велика заузимљивост у том погледу и резултати, које су постижавали, подстаћи ће нас да и ми, заузимљивије, пођемо бољим и правилнијим путем у васпитавању наше омладине. —

II

Гимнастиком се код Грка називала вештина телеснога вежбања, која се код њих прво и развила као самостална вештина. Али средства, којима су се Грци и други стари културни народи служили за унапређење физичкога развитка, не беху вештачка, с нарочитим справама и вештачки удешеним системом за вежбања мишића, као што се то данас под гимнастиком разуме. Она је била проста и природна, управо народна, а састојала се у слободном кретању на свежем ваздуху, у дечјим и народним гимнастичким *играма*, у трчању, скакању цилитању, рвању, лоптању, итд. а таква је гимнастика у последње доба и призната као најподесније најприродније и најпоузданије средство за физичко васпитавање.

Нагон за игром удахнут је људима самом природом; његово је задовољење природна потреба, као год и задовољење нагона за храћењем или спавањем. Деца, остављена себи самима, трче, скачу, бацају се, пужу, рву се и чине у маломе све оно, што је састављало стару грчку гимнастику. Могло

би се рећи да су игре толико старе, колико и род човечански.

Гимнастичке игре, употребљене у циљу системскога развитка тела и ојачања његове снаге и издржљивости, срастају се тек код културних народа; а народи нижега ступња развитка вежбају тело само у циљу рата и лова. С већом културом и телесна су вежбања добијала савршенији облик.

Ход, који је физичко вежбање до сада прешло, могао би се овако представити: Најпре сурови почеци забавних и ратничких игара, какви се и данас виђају код некултурних народа; затим поступни развитак до сјајне периоде под Грцима и Римљанима; потом опадање и изметање у занатску атлетiku, губећи општи значај и служећи само на задовољство као циркусне и позоришне игре. Упоредо с увећавањем богатства старих културних народа, увећавао се и луксус, већа угодност, мекушност и слабост. Старе су културе закржљале и пропале; требало је да прођу многи векови па да се развију и уздигну нови културни народи. Најновије доба даје нам наде на обновљење такве гимнастике, која би одговарала циљу општега васпитавања. —

Поред гимнастичких и вештачких игара, стари су народи ценили и забавне игре, као слободна и пријатна занимања и кретања, која освежују и окрепљују и душу и тело. Оне забавне игре, које подстичу кретања у свежем ваздуху, могу се сматрати као почеци гимнастичких вежбања, који потпомажу телесни развитак у деце и омладине; такве су игре лоптом, играње ораја, котрљање обруча, играње у коло (плесање), вигање итд. Код духовних забавних игара потребно је посматрање, расуђивање, рачунање, са чега су врло подесне да утичу на развијање умних и душевних способности код деце; такве су: грађење кућица, играње лутака, играње пиљцима и коцкама, разна погађања (тако-лијо, тура-азија...), загонетања итд.

Забавних је игара било код свију старих културних народа; често се и данас налазе разне ствари, фигуре и играчке, које су код њих употребљаване у играма. Али и у овом погледу стоје Грци на првом месту. Интересан је, да се међу дечјим играма код разних народа, и старих и нових, опажа велика сличност, која изненађује. Најпрострањеније данашње игре лоптом, пиљцима и коцкама налазе се поуздано код свију старих културних народа, па још и у незапамћена времена — у предисторијско доба.

Истина, о дечијим, гимнастичким и забавним играма код народа пре Грка и Римљана, познато је мало поузданих података; али и то мало до-

вољно показује да су на појединим местима неговане у већој мери. —

У крају, најстаријем по цивилизацији — у Египту, не зна се поуздано је ли било и каквих гимнастичких вежбања и игара; али се зна, да је постајала засебна каста војника, која се вежбала оружју и бранила државу. Васпитавање деце у Египћана било је оштро; навикавали су их на издржљивост и суровост; деца су ишла готово нага боса и гологлава, а хранили су их што простијом храном.

О забавним играма старих Египћана могло би се већ више говорити. Као поуздано може се рећи да су имали игре лоптом, коцкама, купама, обручем, масивним куглама каменим и дрвеним... Њихова игра камичцима на дасци, подељеној у поља (у облику шаховске даске), пренесена је и у Грчку. Често се, приликом ископавања, уз дечје мумије наводи велики број играчака: лутака (по каткад с покретним удовима), фигура разних животиња од дрвета, купа, коцака, камених и дрвених лопата и других.

Египћани су у опште јако ценили дечје игре. Као најбољи доказ за то може послужити Плутархово тврђење, да је деци било допуштено да се могу играти у дворштима освећених храмова.

О Вавилоњанима и Индијанцима мало је података, из који би се могло закључивати на игре и телесно вежбање. Ископавањем Вавилонскога дворца Нимродова нађене су бронзане коцке за играње са златним тачкама, утиснутим на странама у место бројева. Мисли се да је ова игра, као и многе друге, пренесена у Египат из западне Азије. У старих се писаца помиње да су Египћани, Индијанци и Кинези волели игре лоптом и „тутумиша“ (Blindekuh). У Индији, подељеној на касте, једини војници, створени „из груди и руку божјих“, беху обавезни да бране државу. Индијанци пак не беху никад народ, који би се одликовао физичком снагом; неговао је нарочито трговину, занате и науку. У мудрим изрекама и пословицама старих Кинеза види се обраћање пажње на физичко васпитавање. „Гледај, да ти је спољашност светла а унутрашњост чиста“... „Онај, који је у стању да издржи највеће невоље, најдостојнији је да буде заповедник људима“... „Деца ван школе треба да разведравају и одмарају свој ум ручним пословима и телесним вежбањем“...

О гимнастичким играма више је извесности код старих Персијанаца.

Задатак васпитавања код Персијанаца састојао се у томе, да се за државу спреме ваљани гра-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ђани. Од средстава за тај циљ, стајала су на првом месту телесна вежбања, помоћу којих је било могућно достићи што веће савршенство телесне моћи, као и душевне бадрости и триљивости. Херодот вели, да су персиска деца обучавана у трима главним вештинама: *јахати коња, стрелати луком и говорити истину*. Женскиње није имало учешћа у народном образовању; оно је заузимало ниже место од мушкиња, као што је то било и на свему Истоку.

О васпитавању код Персијанаца опширније прича Ксенофон. Његовом се причању придаје значај поезије; оно нам износи интересну слику васпитавања.

Васпитавање омладине уређено је било нарочитим законом. До седме године родитељи су се бринули о развоју деце, а од тог доба држава. Пространа зборна места, окружена државним зградама, служила су као школа персијске омладине. У њима је било четири одељења: за децу, младике, зреле људе и старце. То су се искупљали рано у јутру; а младићи су морали и спавати ту, пред државним зградама, под оружјем. Свако је одељење имало старешине, који су бирани од старца чији су синови најбољи. Физичка су се вежбања састојала у: гађању стрелом и кољем, трчању, јахању и другим гимнастичким и витешким играма. Персијанци су се нарочито бринули да код своје деце угуше мекуштво и плашљивост, да уштите страсти, да омладину навикну на послушност и издржљивост, на глад и жеђ, на жегу и умор. Неблагодарност и лаж оштро су осуђивани. У физичком развоју, поред снаге и издржљивости, гледало се и на лепоту облика, на угледност и стабилност, рачунајући недостатак те угледности као погрду и срам за човека. Тако су нпр. људи с великим трбухом презирани до тог ступња, да се нису смели појављивати; угојеност је рачуната у знак нерада, беспосличења и неумерености... У опште, васпитавањем се тежило да се омладина развије у снажан, одважан и јуначан народ.

У таквом васпитавању могло је бити довољно поузданих основа за државну моћ и величину; оно је и могло дати победоноснога Кира и од Персијанаца створити моћан освајачки народ.

У погледу телеснога вежбања нарочито су познати *стари народи Мале Азије*, од којих су разне гимнастичке игре прешле и у Грчку.

О њима има података још из доба Тројанске војне. Омир прича да се Наузика, кћи феачкога краља, радо играла лоптом. У Илијади се помиње да су се Мало-азиски младићи већбали у разним

гимнастичким играма: у трчању, скакању, рвању, песничању, цилитању, бацању диска, јахању, стрелашању, — дакле у играма, које су доцније биле обавезне за телесно васпитавање грчке омладине. Од забавних игара биле су им омиљене игре коцкама и пиљцима (зглавковима). Деца обојега пола радо су се играла лоптом, сашивеном од разнобојних тканина.

Постанак игара у Малој Азији приписује се *Лиђанима*. Ево шта Херодот прича о томе:

Негда, у време цара Атиса, снашла је била Лиђане дуготрајна глад. Тада им је, зарад уштеде, храна дељена сваког другог дана; а да би у данима уздржљивости угушили и заборавили глад, проводили су их у разним играма. На такав су начин проживели осамнаест година; али, како је глад настајала све већа, цар је одређујући коцком, послао једну половину народа преко граница своје земље, да се тамо насели. У то су време и измишљене биле игре лоптама, коцкама, пиљцима и др.

О игрању у колу код Трачаца и Мизијеваца прича Ксенофон, као очевидац

III.

Највећи ступањ развоја, до данас, достигло је било телесно вежбање у старој, класичној *Грчкој*.

Почети гимнастичких игара код Грка старији су од историјских почетака њихових; они се губе у таму херојскога доба. Омир означава гимнастичке и витешке игре као слободан и природан израз жудње за кретањем, као кушање телесне способности, као забаву достојну човека; у њима јунаци теже да достигну победну славу, такмичећи се у тркама пешачким и колеским, у скакању, рвању, песничању, бацању диска, цилитању и стрелашању луком. Грци су још пред Тројом приређивали свечане утакмице у играма, славећи на тај начин оне јунаке, који падоше у борби с непријатељем (нпр. Патрокла).

Гимнастика се доцније одомаћила као државно уређење под заштитом нарочитих богова, Херма и Херакла (Херкула), и постала је неизбежан, управо, главни фактор у васпитању омладине, постала је општом, народном.

Из свег живота, из обичаја и закона старих Грка, види се како су они у опште јако ценили физички развој. Гимнастику су сматрали као неминовно потребну за здрав и крепак живот, за снажно и издржљиво тело. Али су је умели ценити и као средство за правилан и хармонијски развој целог тела, које га чини окретним и витким, стројним и допадљивим, развијајући га до потпуне лепоте. С тога су гимнастичке игре и сматрали као

најважнији део у васпитавању омладине, уносећи одредбе о њима и у саме законе. Бринући се да им пород буде здрав, угледан и снажан, било је у закону нарочитих одредаба и о женидби, с нарочитим казнама за оне, који се доцкан ожене. Као најбољи доказ у том случају биће Спарта, у којој су слаба и болешљива деца, за коју није било изгледа да могу доцније бити здрави и издржљиви људи и браниоци отаџбине, рачуната као недостојна за живот, па су их, без икаква сажаљења, бацали у Тајгетску провалију.

Колику су важност појединци полагали на своју физичку снагу, показују многи интересни примери, који су нарочито забележени. Као врло карактеран, навешћемо случај, о коме прича Паузаније. Неки Грк из Клеона, Тимантес, одликовао се великом снагом; на Олимписким играма и венац је добио. Под старост, и ако не могаше излазити на јавне утакмице, ипак се посведневно вежбао у затезању великога лука, зарад кушања своје снаге. Једном предузе доста дуго путовање. Вратив се дома, била му је прва брига да се лати лука: али га рука, одвикнута вежбањем, изневери — не могаше затегнути лука. То порази Тимантеса толико да је истега часа припремно домачу, попео се на њу и, запаливши је, изгорео у пламену!...

Грчка је била подељена на више државица, међу којима су Лаконија и Атика, с главним местима Спартом и Атином, предњачиле свему животу грчком. У свима је телесни развитак јако цењен. Па ипак, у погледима на телесно васпитавање било је разлика овако исто, као што су постојале и разлике у државном уређењу, у животу и обичајима, и у општем васпитавању. Докле су Спартанци уважавали гимнастику са чисто практичкога циља, обраћајући пажњу једино на снагу, здравље и издржљивост организма, докле су је Атињани сматрали као саставни део оних средстава, којима се у развиту тела и душе достиже идеална хармонија и лепота. Таква разлика одговарала је и општим погледима њиховим на васпитање.

У Спарти је сваки грађанин припадао, не себи и породици, већ држави, која је водила бригу о његовом телесном и душевном развиту, васпитавајући га онако, како је то било потребно и корисно државним интересима. *Ликург*, законодавац спартански (926. пре Хр.), ставио је васпитавање омладине под окриље закона, начинивши га народним. Сви су његови закони ишли на то, да очувају снагу и независност државну; у њима је физичком васпитању омладине била поклоњена нарочита пажња.

С тога се Спарта вазда и одликовала спремом одважних и храбрих ратника, као и неговањем врлина и љубави према отаџбини, док је философско, научно и уметничко образовање било у њој заостављено.

Васпитање у најранијем детињству припада кући — матери. С навршетком 6. године деца су постајала државна својина, и живела заједно логорски по нарочитим прописима законским, подељена у чете и под управом нарочитих надзорника, који су руководили њиховим васпитавањем и вежбањем у гимнастици. Управо цело се васпитавање и састојало у физичким вежбањима, у оцвршћењу тела и издржљивости, у постизању што веће телесне способности. Вежбања су извођена методички према добу дечјем.

На духовно се образовање мало полагало. У читању, писању и рачунању поучавало се у најпотребнијој мери, и то је била више приватна ствар. Држава је само још музици поклањала већу пажњу, и то музици која не разнежава, већ одушевљава и челичи душу (флаута и kithar), поред које су се деца учила певању народних, озбиљних и јуначких песама, као и игрању (плесању).

У таквом васпитавању спартански су дечаци морали проћи кроз одвећ сурову школу, каква се и данас карактерише називом „спартанско васпитање“. Одевени су врло просто: имали су доњу хаљину (chiton) и огртач (himation): ишли су гологлави, а обућу нису смели обувати ни у зимње дане. У 12. години скидали су им и доњу хаљину, и огртач им је био једина одећа њихова; васпитавање је било оштрије а телесна вежбања разноврснија; купали су се сваки дан. У место постеље простирали су сламу или сено, а од 15. године рогозину. Навикавали су их на глад и жеђ, на зиму и врућину. Одважност и дрскост, досетљивост и хитрина, биле су јако цењене врлине. У покорности и великом поштовању према старијима упућивани су још из најранијег доба детињства.

Васпитавањем у Спарти руководили су нарочито одређени, угледни грађани, „педономи“, који су у том послу находили помоћи и у осталих грађана; сваки је Спартанац сматрао као своју грађанску и очинску дужност да чешће присуствује дечјим играма и вежбањима, да подстиче, поучава, па и да казни непослушне. Педономи су под својом управом имали „мастигофоре“, који су над децом извршивали дисциплинске казни, казнећи оштро за најмању неуредност: били су их по табанима кајишем или пругом. А на празник Артемиде Ортије, пред богињиним олтаром, сваке су их године жестоко шибили, све без изузетка да би окушали

њихову издржљивост. Показати осећаје бола том приликом, било је стидно; плакати и јаукати сматрало се у Спарти у опште као велика срамота.

Младићи у 18. години добијали су оружје, што је скопчано било са свечаним обредима. Од тог доба вежбали су се у витешким и ратним играма, и вршили војничку службу.

Ма да је спартанско васпитавање с државног гледишта било просто и примамљиво, и за државну снагу врло корисно, имало је и своју рђаву страну: било је одвећ сурово и једнострано. Тога ради устајали су против њега многи угледни умови грчки, нарочито Аристотел. Прекомерно обраћање пажње на физички развитак, а занемаривање душевнога васпитавања и вишег образовања ума, чинило је да се Спарта у културноме развиту није могла уздићи на ону висину, коју је Атина достигла. —

У Атини су владали сасвим други принципи.

Лична слобода није била жртвована држави у толикој мери, као у Спарти, снага и независност државна не беху циљ коме се једино тежило, већ средство за обезбеђење личне слободе. И атински законодавац Солон (638—559 пре Хр.) сматрао је васпитавање као државни задатак, и прописао је одредбе за њ; али само васпитавање није било у државним рукама. Држава се задовољавала да над васпитавањем омладине води надзор, да се у приватним школама врше законски прописи, и да се у наставу не уноси ништа, што би било противно врлим обичајима. Родитељи су могли образовати децу по своме нахођењу. Умни је развитак јако цењен; философија, науке и уметности неговане су у великој мери.

Начин васпитавања у Атини био је много блажи него у Спарти; сурови поступци с децом били су искључени; али је ипак обрађана велика пажња физичкоме развиту њиховом.

До 7. године дете је васпитавано у кући; дадиља је обично била господарка дечје собе, у којој су се деца забављала разноврсним играчкама. Од седме године дете је поверавано вођи, старијем робу, „педагогу“, који је био чувар и надзорник, пазио на његово пристојно понашање, пратио га пре подне у школу, а после подне на игре (у „палестру“), — све до младићскога доба. Упоредо с духовним образовањем ишло је и телесно.

Школе су биле приватне; учитељи су се звали „граматисти“. Државни надзор над школама водили су нарочито изабрани „симелити“ и „софронисти“. У школи су деца поучавана елементарним знањима: читању, писању и рачунању, а доцније и

свирању (обично на лири) и певању.¹⁾ Уз рачунање, старији су дечади поучавани и у геометрији, коју је Платон нарочито препоручивао као изврсно средство за развитак ума. За игре и телесна вежбања било је нарочитих завода, државних и приватних, названих *палестре*. За млађу децу телесна су вежбања могла бити само лаке и њима допадљиве игре, на највише игре лонтом. Нарочито су поучавани ритмичком игрању (пlesaњу), уз пратњу песме и музике. Од гимнастичких игара вежбали су се у: трчању, скакању, цилитању, бацању диска и рвању. Преко године приређиване су многе свечаности, подешене нарочито за подстицање телеснога развитака школске деце.

Из школе и палестре дечади су прелазили у *гимназију* и ту се васпитавали до 18. године, вежбајући се нарочито у гимнастици, а слушајући и предавање „Софиста“ из аритметике, геометрије, астрономије, музике и цртања.

Младићи, с навршеном 18. годином, називани су *ефеби*. После испита, којим се завршивало гимназијско образовање, они су у нарочитој свечаности оглашавани као пунолетни и записивани у књигу чланова своје општине — демоса. Пред искупљеним представницима народним, (*chlamys*) и наоружани оружјем у рату изгинулих предака, ефеби су полагали заклетву, коју је још Солон прописао: да неће осрамотити оружје које им отаџбина даје, да ће се борити за све што је часно и свето, да неће отаџбину остављати мању него што су је примили, да ће се покоравати властима и законима, и да ће поштовати већу својих отаца.²⁾ То је био најважнији и најсвечанији тренутак у животу ових будућих грађана и бранитеља своје отаџбине, који је делио доба дечачко од доба мушке снаге и младићске лепоте, уздизао понос и одважност, одушевљавао на узвишена и племенита дела, и оштро урезивао у срца њихова неизгладиве осећаје родољубља, преданости и пожртвовања за отаџбину...

Две године ефебскога живота биле су најпре искључиво посвећене гимнастичком вежбању и спреми за ратну службу; тада су се вежбали у употреби оружја, привикавали логорском животу и дугим маршевима, вршили војну службу на утврђењима и бдили над безбедношћу у земљи; а суделовали су и у свечаним походима о великим народним празницима, обично на коњима. Доцније, поред гимнастичких и војних вежбања давата је

¹⁾ Преко године приређиване су многе свечаности, подешене нарочито за подстицање телеснога развитака школске деце. —

²⁾ Потпуно текст ове заклетве види у: „Физичко васпитавање и његове реформе“.

ефебима прилика и за више духовно образовање, за усавршавање у наукама и уметностима, за слушање предавања из философије, реторике, поезије, — која су држата обично у гимназијама. Школа, кроз коју су ефеби имали да прођу, била је управо школа за живот. У 20. години свршавало се васпитавање грчких младића; они су постајали грађани, подчињени војним дужностима.

Целокупан систем атинскога васпитања давао је довољно места за спрему ваљаних грађана и за мирно и за ратно доба, као и места за напредовање наука и уметности. Ако гимнастика у Атини и није била заступљена у толикој мери, у коликој је у Спарти, ипак јој се, и у васпитању омладине и у јавном животу, поклањало довољно пажње и времена, јер се увиђало, да се тек у складном васпитавању и тела и духа постиже прави напредак. —

Систем грчкога васпитавања само је у једном случају остављао празнину, одступајући од своје следствености; то је у погледу васпитавања *женскиња*. Па и у том питању битна је разлика између Атине и Спарте.

Изгледа чудновато, да се у демократској и културној Атини није скоро ни у колико обраћала пажња на васпитавање женскиња. У Грчкој, у опште, кућа је била једина сфера у којој се женскиње кретало. У потчињеном положају, у каквом се женскиње находило нарочито у јонским државама, а који опомиње на карактер оријенталских обичаја, није се бринуло о нарочитој настави за њих. Њима није био слободан приступ ни на велике народне светковине. Муж, потпуни „господар“ у кући, једини се бринуо о домаћим потребама. У присуству гостију жена није имала места ни за трпезом. С тога се женскиње, поред својих женских радова (шивења, вежења и др.), бринуло највише о својој лепоти и гиздању, не марећи много за васпитавање ни своје ни своје деце. У Атини је отац, коме се роди женско дете, зловољно наређивао да се на вратима кућним обеси преслица у место маслинова венца, којим је кућа кићена кад се роди мушкарац. Женскиње је било бесправно; отац је удавао кћер за кога је хтео, а муж је могао своју жену завештати коме пријатељу.¹⁾ Није чудо, што су раскадашне хетере могле играти знатну улогу у животу Атињана.

Сасвим је друкчији био положај женскиња у дориским државама, нарочито у Спарти. Брачни и домаћи односи били су племенитији и приближнији

¹⁾ *Легуве* помиње, да је Демостенова мајка била део завештанога дара, који је њезин муж оставио Демофину (*Морална Историја жена*, прев. М. В. Милићевих).

данашњим погледима. Спартанка, коју је муж називао почасним именом „госпођа“ (*despoina*), није у кући била просто оруђе, већ друг и саветник. Гледајући на женскиње као и на човека, способно за развитак, стари су Спартанци, урођеном им правилношћу погледа, расправљали и сва остала питања која су из тога произлазила. Поклањали су много већу пажњу и телесном и духовном васпитавању женскиња. С тога је појамно, што се у спартанској историји находи много више примера карактерних жена, ваљаних матера и врлих родољубака, него ли у осталим државама грчким.

Спартанци су били уверени да лепота, здравље и издржљивост будућих нараштаја зависи од матера, па су се и старали о довољном телесном васпитавању својих кћери. Ксенофон вели да је још Ликург „установио гимнастику и утакмице у трчању и телесној снази у *подједнакој мери за мушкиње и женскиње*.“ Отуда је, без сумње, и остало, што су се девојчице у Спарти морале вежбати истим гимнастичким играма, којима и мушкарци, тј. у трчању, скакању, фрлићању, бацању диска и рвању. Сва су та вежбања вршиле не ма где, у загушљивом и затвореном простору, скривене од људскога ока, већ у слободном ваздуху, под зрацима сунчаним и често — заједно с мушкарцима. За гимнастичка вежбања младих Спартанака било је нарочитих игралишта, одељених од дејчих; при вежбању су носиле нарочито одело, које се састојало само у кратком, опасаном хитону. Систематска телесна вежбања стварала су здраве женскиње, снажног и угледног састава, и давала кожи ружичасту боју.

Света простота спартанскога карактера допуштала је слободно опхођење између мушкараца и девојчица; докле у јонским државама младићи и девојке не беху готово никако заједно, дотле су се у Спарти често састајали, нарочито приликом јавних игара, утакмица и свечаности. При свечаним религијским обредима обично су заједно играли и певали, окићени палмовим венцима, а одевени у свом гимнастичком оделу, скоро наги. Ритмичко играње (плесање) нарочито је јако цењено у Спарти, где је сматрано као један део гимнастике.

Ова заједница мушкараца и женскиња није удиле њиховом моралном васпитању. Смерност и стидљивост женскиња беху врлине, које су брижљиво неговане и уважаване. *Плутарх* вели: „То што су се мушкарци, као и девојчице, појављивали наги, и у извесним свечаним приликама играли и певали на очиглед искуњене омладине, није ни у колико изгледало непристојно с тога, што се при том хранила цевиност и прогонила и најмања разу-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

зданост. То је доприносило да су девојке биле уздржљиве у своме опхођењу, да су се навикавале на пристојно понашање и одушевљавале племенитим мислима, јер су и оне имале удела у наградама и оценама приликом утакмица*...

Платон је нападао на Атињане, што васпитавање женскиња занемарују, и тражио је да се и оне уче музици и гимнастици, као у Спарти, и да се, шта више, вежбају и у употреби оружја, како би у невољи могле послужити и на одбрану отаџбине. —

IV

Према показаном начину васпитавања, није чудо што се на децје и гимнастике игре гледало с много већим уважањем него данас. Игре и гимнастика удруживале су све људе једнога места: на њих су се стицали и у њима суделовали и деца и старци, и богати и сиромаси.

За такве веће и угледније састанке служиле су гимназије и палестре, а то су била јавна места или угледне зграде, специјално одређене за игре и гимнастичка вежбања.

Гимназије у класичко доба грчко даваху обилно прилике како за разне врсте телеснога вежбања, тако и као места за духовну храну и за пријатан одмор и опорављање од послова и телесних напрезања. У прво време гимназије су биле ма какво равно и ограђено место, подешено за гимнастичке игре. Доцније се, развише као јавни вртови с пространим местима за гимнастичка вежбања и хладовинастим алејама за одмор, засађени дрвећем и украшени светлиштима и статуама појединих богова. То су биле државне или општинске установе. Од времена Персијских ратова (5. век пре Хр.) отпочели су за њих подизати нарочите зграде. Најпре су то били прости тремови на стубовима, с тркачком стазом, а доцније су додаване и друге просторије, а нарочито купатила. Већ у Платоново доба беху гимназије простране зграде с разноврсним одељцима. На њима је први пут окушана архитектонска уметност у Грчкој. То су биле величанствене палате, од којих се и данас налазе развалине (нарочито у Пергамону и Олимпији). Оне су јако цењене, и ниједан грчки град није могао бити без њих, а већи и многољуднији градови имали су их неколико (нпр. Атина).

Знаменити римски архитект *Витрувије* оставио је опис облика и разних одељења грчких гимназија. Зграда је обично била окружена дугачким и покривеним тремовима (коридорима) на стубовима. Центар је чинила велика правоугаона сала, одређена за гимнастичка вежбања младића, названа

„ефебеј“ (ephebeum), а уз њу су се находиле разне просторије: соба за мазање тела зејтином (elaiothesium) и за посипање прахом или песком пре вежбања, купатила с топлом и хладном водом (frigidarium, lutron) за испирање тела после вежбања, и др. Са северне стране находила се тркачка стаза (stadion) и вртови за одмор и шетње; а са јужне велико двориште за игре лоптом (sphaera), по чему је и добило име „сферистериион“. У згради су биле и нарочите просторије, „егзедре“, у којима су учитељи и философи држали јавна предавања и водили разговоре са својим ученицима о разним филозофским и научним питањима.

Палестре¹⁾ су биле засебна места или зграде за децје телесно вежбање, јер су се у гимназијама вежбали само младићи и људи зрелијега доба. Палестре су, као и елементарне школе, биле већином приватне установе, у којима се плаћало за наставу. Често су подизане и уз саму гимназију, као њихов саставни део, нарочито у мањим местима. У Атини су биле одвојене, засебне установе; а било их је неколико, од којих су неке биле подигнуте о државном тронку.

Гимнастичка настава у палестри била је методска и прикладна добу децјем; забавне игре беху примамљиве за децу и чиняху сферу у палестри веселијом. У гимназијама су се младићи усавршавали у гимнастички, вежбајући се у разноврсним и тежим играма, код којих је требало више хитрине и мускулних напрезања. Обучавање у палестри отпочињало се с 10. годином, а свршавало у 16. и делило се у три класе; а у гимназијама вежбали су се младићи од 16. до 20. године. Ученици су вежбања вршили *наги* (γυμνοί), са чега су гимнастика и гимназије и добиле своја имена. Снажнији и потпуно развијени младићи, који су прошли кроз систем обучавања у гимназији, могли су ступати у јавне утакмице, које су приређиване приликом великих народних светковина.

За обучавања у свима врстама гимнастичким постојали су нарочити учитељи: *педотриби* и *гимнасти*. Први су били учитељи децјега вежбања у палестри и сматрани су као помоћници гимнаста, који су били потпуно образовани и упознати с дијететиком, а у неколико и с медицином, и у настави ишли путем рационалног вежбања, упознајући ученике с научном, теоријском страном гимнастике. Под упуством и надзором гимнаста сиремали су се

¹⁾ По старим митима *Палестра* је била кћи Хермесова, која се први пут у Аркадији вежбала у рвању. Луцијан вели да је Аполон означио Хермеса као најбољег учитеља гимнастике. Као бог ефеба, Хермес је носио и ефебски огртач.

они утакмичари и атлети, који су хтели суделовати у јавним утакмицама. У гимназијама није било нарочитих учитеља за гимнастику; у њима су се младићи сами вежбали и усавршавали. Било је само надзорника (*софрониста, космета*), потчињених *гимназијарсима*. —

У уређењу грчких гимназија наша је била себи израза присна и нераздвојна веза телеснога и духовнога васпитавања, каква и треба да постоји у развоју тела и душе. Поред интереса физичкога васпитања, било је дато места и интересима интелектуално-моралнога развоја.

Гимназије, намењене у прво доба телесном вежбању, посташе поступно и зборна места за целокупан духовни живот. Њих су нарочито *филозофи* изабрали за своја предавања из разних наука. Докле су у прво време *Софисти* („пријатељи мудрости“) поучавали младиће у аритметици, реторици, музици и другим наукама, којима се плаћало за наставу, дотле од времена Платонова посташе нарочите *философске школе*, с јавним и бесплатним предавањима у гимназијским егзедрама, организоване нарочито за вишу наставу ефебима.

У том погледу нарочито се одликовала *Атина*. Њене су најстарије гимназије биле *Академија* и *Киносарг*. У доба Периклово установљена је и трећа — *Лицеј* или *Ликеј* (Lykeion) а у јелинистичко доба подигнута је и *Птоломеова* гимназија. Ликеј је био нарочито намењен за војничка вежбања атинских ефеба. У Академији је била школа Платонова: Аристотел и „перипатетичари“ (а неко време и „стојици“) држаху предавања у Ликеју; а Антистен и Киниска школа — у Киносаргу.

У 4. веку филозофи су са својим ученицима држали или предавања или диспутаторије из разних грана философије и етике; уз то дођоше и практична вежбања у реторици и спремања младића за државне и адвокатске послове; доцније су уведене и граматичко-филолошке студије.

Атинске гимназије посташе надалеко чувене са својих уређења и философских предавања у њима. Оне су замењивале данашње више школе и универзитете, и ако се не би могле с њима упоређивати. Многи младићи са стране долажаху у Атину да се упоредо с атинским синовима васпитавају, тако, да је Атина све више добијала карактер центра образованости и културнога напретка за целу Грчку. —

Три су главна фактора, који су у Грчкој били нераздвојни од живота народног и који су у хармонијској заједници и узајамном потпомагању створили грчку културу; то су: *вера, музика* и *гимнастика*.

Вера је, са својом поучном и допадљивом митологијом, одличавала у бесмртним боговима лепоту и доброту, подстичући на врлине. Музика је цењена као прва и најважнија међу уметностима; није била само пријатно средство за забаву у доколици, већ се на њу гледало као на поуздан фактор за образовање, за васпитавање и неговање душе. Гимнастика, пак, била је телу оно, што музика души; а обоје чињаху целину у грчком васпитном систему, ма да је само гимнастика била под управом државном.

То троје, удружено и потпомогнуто једром философијом грчком, било је кадро да у Грчку развија и душевне и телесне способности, да ствара савршенства у лепоти и врлинама, да створи хармонијску целину, какву не находимо ни у једног старог културног народа, ни пре ни после Грчке.

Бистрим, поетско-философским погледом гледао је Грк на свет као на нешто што је смишљено, хармонијско. Такву хармонију тражио је и у својој природи, у себи самоме. Спољни и унутарњи свет не беху за њега два различна света, већ један исти, гледан само с разних страна: спољни је свет био само отисак или представа света унутарњег — идеалног. У складу с тиме, Грк је на своје тело гледао као на слику душе, па се једнаком усрдношћу бринуо и за тело и за душу.

Сви већи умови у Грчкој истраживали су: *хармонијско васпитавање тела и душе*. Грци су управо и били први, који су ту мисао схватили и неуморно развијали. Она је највећу практичну примену достигла била у Атини.

Платон називље богаљима оне, у којих тело и душа не беху подједнако развијени. Он се и сам много бринуо о развоју своје физичке снаге, а излазио је и на јавне утакмице; до дубоке своје старости сачувао је био праву младићску свежину ума. То се исто може рећи и о његовом учитељу *Сократу*, као и *Софоклу*. Између многих знаменитих мужева грчких, код којих је бадар дух био у хармонији с крпким телом, поменућемо још: *Хризиса, Демонакса, Ликона, Еврипида* и *Питагору*. Питагора је излазио на утакмице, а добио је и награду на Олимпијским играма.

Сократ, који се ревнсно бринуо о развоју свих физичких способности, нападао је на занатску, атлетску гимнастику, и истраживао хармонијско развијање целога организма. Ксенофон прича, како је Сократ једном рекао: „Ви се мени смејете? Ваљда с тога, што кретањем окрепљујем здравље своје; или што при обеду и спавању тражим за се више ваздуха; или зар с тога, што баш таква кретања тражим, поред којих нећу, као тркачи, да

У имам ноге дебеле а плећа узана, нити као борци у песничачу, с дебелим плећима а танким ногама, — већ хоћу да се напрежем целим телом, да га свег подједнако јаким учиним?...

Највећи философи грчки, Платон и Аристотел, енергично су заступали мишљење о потреби хармонијскога васпитавања тела и душе. Биће од интереса да се види њихово мишљење о физичкоме васпитавању омладине.¹⁾

Платон више нагибе оштром, спартанском систему васпитавања, док Аристотело подржава демократске идеје атинске; али ипак, обојица налазе, да васпитање не сме бити једнострано и да њиме треба да руководи држава.

Платонова главна средства за васпитавање омладине јесу: Музика и гимнастика. О гимнастици вели: „Потребно је да се омладина вежба у гимнастици кроз цео живот, почињући од детињства. За будуће браниоце своје отаџбине, који вазда морају бити на опрези, потребан је такав начин живљења који оснажава, потребно је добро око и добар слух, потребно је да се вежбају логорском животу навикавајући се на просту храну, излажући се наизменце мразу и сунчаној припеци, потребно је очувати добро здравље... Велико је зло потребовати лекаре; сваки грађанин има своје дужности, и нико нема доколична времена да свој живот проводи у болести и лечењу... Треба пустити да пропадну они, којих је тело рђавога састава“....

Али је Платоново несумњиво мишљење да се циљ васпитавању састоји у: *образовању душе* и да на то треба да послужи и музика и гимнастика. „Добру душу не даје тело својом снагом, већ душа, која је добра, даје телу савршенство за које је способно. Циљ васпитавању није да се душа образује музиком а тело гимнастиком; и једно и друго треба да је подешено за образовање душе. Они, који се одају једино гимнастици, навикавају се на прекомерну суровост; а они који искључиво музику култивишу, постају мекушни толико, да их то понижава. Међу тим, суровост је знак снажне природе која би, добро упућена, производила храброст, али која се, развијена преко мере измеће у својој чврстоћи и снази; нежност је, пак, знак философске природе која, остављена сама себи, пада у мекуштво, али која добро однегована, добија благу особину пуну достојанствености. Дакле, ми хоћемо да се ове две природе нају удружене у наших ратника; треба их довести у хармонију једну с другом;

¹⁾ *Platon et Aristote, par E. Van der Rest, Bruxelles, 1876.* Овде смо извели њихова мишљења потпуније, него што је то учињено у спису „*Физич. васпит. и његове реформе.*“

њихова хармонија даје души у исти мах и одважности и умерености, а њихов несклад ствара гњилост или дивљачност“.

Платон даље говори о посебном дејству саме музике и саме гимнастике. Музика ствара човека нежна, уништавајући у њему природну суровост; али, у продужењу њене мекушне акције, природна одважност човекова не доспева да се узвиси, изгуби сву моћ, човек остаје „јунак без срца“. Тако је исто рђаво дејство прекомерног развијања снаге а занемаривања музике и философије: „душа човекова постаје слаба, глува и слена; постаје непријатељ науке и уметности; човек више не уме да се служи гласом убеђења; хоће све да расправља снагом и жестином; живи у незнању и грубости; његова је душа неприступна хармонији и милошти... Један је од богова дао људима музику и гимнастику не за душу и тело у исти мах, јер тело има у томе добити тек посредно, већ за саму душу и њене две особине, храброст и мудрост, да би их довео у хармонију једну с другом, поднавајући их према приликама и у правим границама“. —

Аристотело хоће такође да васпитава музиком и гимнастиком, и ниједној не да „да пређе у занат.“ Износи потребу и корисност гимнастике, указујући при том на њен стварни задатак и на границе, у којима је треба схватити. Гимнастика потпомаже развитак тела, дајући му добру конституцију и чинећи га гпшким. Од ње не треба тражити да ствара атлете, јер се тиме чини неправо и облицима тела и његовом развитуку. Ако се циља само на развијање храбрости, премашава се и сам тај циљ; храброст код човека, као и код животиња, није особина суровости и дивљачности, већ нежности удруженој с великодушносту лавовском. Оно, што би требало ставити у први ред, то је *великодушна храброст*, а никако суровост; „*илеменисто иркосити опасности није особина курђака или крвожедна звера, то је особина човска од срца.*“

Аристотело такође тражи хармонију у васпитавању и никако не допушта једностраност. На начин телеснога васпитавања обраћа нарочиту пажњу, тврдећи као и Платон, да се *прекомерним вежбањем у гимнастици постижу противни резултати.* До доба младињскога, вежбања не смеју бити јако заморна; одвећ јака храна и сувише тешки послови спречавају тело у развијању. Опасност од противнога поступања потврђена је фактом довољно доказаним: једва би се међу победиоцима Олимпијских игара могли именовати двојица или тројица који су, увенчани у детињству, били увенчани и у

зрелим годинама; *прекомерна вежбања у рано доба њихово учинила су да се изгуби сва снага.*

По Аристотелу, гимнастиком треба отпочети од седме године детиње, али да то буду проста вежбања и игре само у толикој мери, да потпомогну јачину и лепоту тела у његовом развоју. Три године, полазећи од доба пубертета, треба посветити другим наукама; а после тога употребити тежа вежбања и оштру дисциплину. На тај начин избегава се заморавање и тела и ума у исти мах, јер свака од ових двеју врста умора природно производи сасвим супротна дејства: рад и умор тела шкољиви су развоју духа, као што и рад и умор духа шкоде развоју тела. —

V

Прећи ћемо на разне *врсте забавних и гимнастичких игара* у Грчкој.

У старој Грчкој нису се ни у колико уздржавали да у дечјим играма *судељују* и зрели људи, па и сами старци. О спартанском краљу *Агесилају* прича Плутарх, да је поред свога синчића, *престављајући* јахача, често јездио на штапу, и у таквој забави више су га пута *затнцали* у сред веселе гомиле дечурлије. Валерије Максим прича о *Сократу*, да га једног дана *Алипијад* затекао где се игра са својом децом. О *Хераклиту* се прича да је *приређивао* игре за децу код Дијанинога храма у Ефесу. Интересантан *факт* прича се о философу *Анаксагору*; целога живота одрицао се сваке почасти, а у своје завештању молио је да му се *укаже* једина и за њ најбоља почаст: да се на дан његове смрти *приреде* игре за децу. Око *измишљања* и *унапређивања* дечјих игара старали су се чувени философи старог доба, међу којима заслужује нарочитога помена велики државник, војсковођа, философ и математичар, *Аргитас*. *Платон* је игре називао *веселем богова*; „игре су врло корисне, вели он, јер нас оне упознају са склоностима дечјим, по којима можемо дати одређени правац њиховом будућем позиву...“

Забавних игара било је у Грчкој врло много. *Ролух* именује и описује око 50 само дечјих игара. Игре су биле *свагдашња забава* атинске деце. *Играчке* су *сматране* као *обавезне* у свакој породици, а родитељима су *стојали* на *расположењу* нарочити *дућани*, у којима се *трговало* свим врстама *играчака*.

У ранијим годинама деца су се *забављала* играма, за које није била *потребна* нарочита спрема. Такве су нпр. биле: *привезивање* какве бубе о *конац* и *пуштане* да *лети* по *ваздуху*; за тим „*жмуре*“; *јахање* на *штапу* или *дрвеном коњу*, *во-*

зање на *дрвеним колицима* и др. Од *играчака* употребљаване су: *четрглаке*, *кућице*, *лаћице* од *коже*, *лутке*, *фигуре* *разних животиња* — *корњача*, *зечева*, *тица*, *патака*, *гусака*, *змија*, *мајмуна* и др. као и *фигуре солдата* од *воска*, *гипса* или *печене глине*.

Старија су се деца *играла*: *лоптом*, *котрљањем обруча*, *чигром*, *жврком*; *играла* се *војника* с *дрвеним оруђем* (*подражавани мачеви*, *штитови* итд.); *пуштали* су *змајеве*; *играла* се „*царева*“, „*дан* и *ноћ*“, „*тако-лијо*“, „*туре-азије*“; *убацивали* су у *руне камичке*, *коштице*, *жир* и др.; *погађала* су *колико је у руци ораха*, *пасуља*... Али је *особито омиљена* била *игра* с *пет камичака* („*пиљци*“) *које су метали* на *горњу страну* *руке* *бацали* у *вис* и *хватали*. Било је и *разноврсних игара* у *трчању*, *хватању* и *сакривању* („*жмуре*“ и „*тутумиш*“), којима се *радо забавља* и *данашња младеж*.

У свима тим играма *забављале* су се и *девојчице*. Њихове су *играчке* биле *разне лутке* од *гипса*, *глине* или *воска*.¹⁾ Женскињу је била *омиљена игра* на *љуљашци* (*везано* *уже* о *грану*, *каткад* с *нарочитом столицом*), као и „*клацкавица*“ на *дасци*.

Од забавних игара, којима су и *одраслији* *проводили* *време*, а за које је *требало* *више вештине* него *ли мускулног напрезања*, биле су *најраспрострањеније* ове:

У *игри котабос* (*доносној* из *Сицилије*) *играч* се *старао* да с *извесне даљине* *отпљусне* из *чаше* *вина* или *воде* на *металап котур*, *наменген* на *врху* *утврђене мотке*, *који је*, *добро погођен*, *падао* на *тас* *утврђен* по *средини мотке*; по *произведеном звуку* *гатало* се о *навлоности* и *љубави*. *Игра* с *камичцима на дасци*, *подељеној* у *поља* (Brettspiel), *срета* се *још* у *Омирово доба*,²⁾ а била је *позната* и *Египћанима*; *слична* је *данашњој игри* *дамa* (Damenspiel). Јако су биле *разгранате* *игре коцкама*, *које су* *обично* *игране* у *новац*; за *изручавање* *коцака* на *даску* *употребљаван* је *обично* *пехар*; *већином* се *играло* са *три коцке*, а *добијао* је *онај*, *који* *начини* *највећи број тачака* (3×6); *најгори* је *избацај* био 3×1. *Слична* је *игра* била *шљцима* од *костију* (Astragalen, *зглавкови* *обично* од *јагњета*), *којих* је *обично* било *пет*. *Поменућемо* *само још*: *убадање у кајши*, *која* се *игра* и *код нас* *игра*; за *тим мoра* (Morgenspiel), *коју* *Талијани* и *данас* *радо* *играју*; *обртање* и *хватање новца* *престима* итд. *Загонетања*, *декламовања* и *причања* *често* су *упо-*

1) Девојке су *задржавале* *своје лутке* *све* до *удаје*, *када* су их *посвећивали* *богињи* *Артемиди*; а *дечади*, *постајући* *сечеби*, *посвећивали* су *своје играчке* *Хермесу*.

2) У *Одисеји* се *прича* да су *још* *просиоци* *Пенелопини* *играли* *ову* *игру*.

требљавана у друштвеним и кућевним забавама и младих и старих. —

Од свију игара *лоптање* је било најраспрострањеније и најомиљеније, како међу децом, тако и међу одраслима обојега пола. Жене и девојке играле су се лоптом обично уз песму. За игре лоптом било је простора и у самим гимназијама („сферистерцион“), а цењене су јако као игре које, поред забаве, утичу и на снажење тела. Лопте су градили обично мале од разнобојне коже и пунили их вуном, длаком или смоковним семењем; употребљаване су и велике лопте, али ређе.

Било је разноврсних игара лоптом, од којих је већина остала непозната. Од оних које се помињу, најобичније су: бацање у вис (*οὐρανία*), одбијање (*ἀπορράξις*) и кад се циља на једно место а баца на друго (*φενίδα*). У свима тим играма могло је суделовати ма колико лица. Код Спартанаца је најомиљенија била *ἐφηβικά*, у две групе, које су се старале да лопту пребаце на противничку страну преко обележене линије. Женскиње су се најрадије играле првом од поменутих игара, као и игром *ἀσπαστόν*, која је на њу налик.

Ритмичко играње (плесање) волели су јако у свој Грчкој, а нарочито у Спарти, у којој су га сматрали као део гимнастике. Играње уз пратњу музике и песме било је познато још синовима и кћерима Омировских јунака и владара. Као израз унутрашњих осећаја, ритмичко је играње имало у себи и музике и гимнастике. Архајани су учили играти о државном трошку до своје 30. године, а напредак су у томе морали показивати на ком јавном месту. Игра доријска била је у неколико озбиљна и мушка, као што им је била и гимнастика; мушкарци су се учили играти од своје пете године, а родитељима није било веће радости, него следати своју децу на јавним светковинама како играју обићеназ налмовим венцем на глави. —

Гимнастичке игре, у којима су се деца, дечац и младићи вежбали у гимназијама, и у којима су чињене утакмице на јавним светковинама, биле су ове:

1. *Трка* (*δρόμος*). Разликоване су ове врсте, а) *проста трка* (*στάδιον*), један пут у дужини тркачке стазе — једне стадије;¹⁾ б) *двогуба трка* (*διανλος*), кад се тркачка стаза претрчи и у повратку — дакле 2 стадије; в) *коњичка трка* (*ἵππιος δρόμος*), при којој је дужину тркачке стазе тре-

вало претрчати тамо и амо по 6 пута, а често по 10 и 12 пута¹⁾.

У тркама је имала да се покаже како брзина, тако и издржљивост у савлађивању теренске тешкоће, јер се трчало по меком песку. Утакмице у већим тркама, скопчане с великим напрезањем, нису допуштане ученицима у гимназијама већ само на свечаним играма па и за људе потпуног узраста. Ученици у гимназијама вежбали су се обично у простој трци, од једне стадије; дечац пак, у растојању половине, или највише две трећине стадије. А дужина трке за девојчице није ни у ком случају могла прећи половину стадије.

На утакмицама утркивали су се обично по 3 до 5 утакмичара; победници појединих група такмичили су се поново међу собом. У трчању држали су руке на прсима, или су их и, опружене на ниже, јако нијали по такту трчања — зарад веће брзине. У почетку се трчало обично спорије, па се постепено прелазило све у већу брзину што се више приближавало циљу. У старије доба тркачи су имали само запрегу око бедра, а доцније трчали сасврм наги.

Трка под оружјем (*hoplitodromie*) уобичајена је у доцније доба. Трчало се најпре у тешком оклопу (са шлемом, грудним и ножним оклопом), са штитом, мачем и копљем; а у доцније време само са шлемом и округлим штитом. Али се таква трка није дуго одржала.

Трка са факљама (*lampadobromie*) била је уобичајена нарочито у Атини при извесним свечаностима (Панатенеама, Хефестовим и Прометејевим). Младићи су палили факље на олтару у Академији и одатле трчали к одређеном месту у вароши; победилац је био онај, који би најбрже стигао с неугашеном факљом.

2. *Скакање* (*ἄλμα*). Врсте скакања биле су: у *дужину*, у *вис*, на *ниже*, преко *греде* и *затегнутог ужета*, преко *човска*, и *кроз обруч*. Најважније је било скакање у дужину, примењено и у јавним утакмицама. Разликовало се још и скакање *с места* и *истрке*, као и скакање *с теговима* и *без тегова*.

У гимназијама вежбали су се ученици обично у простом скакању — без тегова.

Тегови (*halterne*) су употребљавани нарочито при скакању истрке. Скакач их је, док трчи, држао

¹⁾ Ако се узме, да је за сваку стадију требало бар 3 минута док се претрчи, добићемо у последњем случају велике трке 1 час и 12 мин. непрекиднога трчања! После овога неће бити чудо што је Спартанац Ладос, како се прича, пошто је победоносно свршио велику трку, био мртав на земљу.

¹⁾ Стадија је имала 240 корака или 600 стопа. Разликована је *атинска стопа* = 30,8 см. од *олимпијске* = 32 см. Обично се рачувало *атинском стадијом* = 185 м.

назад, а у тренутку скока снажно је истурао руке у напред; полет, дат телу тежином тегова на тај начин, саопштаван је у исти мах и погама, чиме се постизавала већа даљина скока; а да би се скакач поузданије дочекао на ноге, он је у тренутку пада на земљу, брзо истурао руке опет назад. При скакању на ниже, с неке висине, истрчавање се није допуштало; али су се скакачи у занијавању могли и тада помагати теговима, које су у тренутку скока одбацивали назад. Скакало се и с повртањем у ваздуху.

Скакачи су стојали у реду иза повучене бразде у песку, с које су се истрчавали и скакали редом. Даљине појединих скокова обележаване су браздама помоћу шиљасте куке. Резултат скакања утврђивани су нарочитим мерењем.

Не може се поуздано рећи, да ли су се Грци вежбали у скакању моткама, ма да има потврде да су их, као и копља, употребљавали за скакање преко већих јаруга, или за ускакање на коња. Тако исто непоуздано је да ли су имали и *даску за скакање*; помиње се, да су скагали у дужину с узвишеног места (*bater*), али је неизвесно, да ли је то било само земљано узвишење.

О успесима, постизаваним у скакању, има и таквих саопштења, која изгледају невероватна, баснословна. Тако се прича да су по неки такмичари могли скочити на даљину од 50 стопа (око 15 метара). За Хиониса се вели да је скочио 52 стопе, а по казивању Овидија, Кротоњанин Филос прескочио је 55 стопа!¹⁾

3. *Бацање дискаса. (δισκοβολία)*. Још се у Одисеји находи описано вежбање у бацању тешкога котура на што већу даљину. Омир помиње камене и гвоздене котуре за бацање, а у доцније доба било их је и од бронзе. Облик им је био сочиваст, тј. округла пљошта нешто дебља у средини, каткад с отвором у средини, обично углађена и ишарана украсима. Величина и тежина дискаса била је различна према томе, да ли је намењена за вежбања дечака, или младих, или зрелих људи. За одрасле дискос је обично имао у пречнику 30 см. и тежио је 1½ до 2 кг.

¹⁾ Проф. *Blütnner* не сумња у величину толикога скока. Он вели: „Неоправдано је, кад се на основу данашњег гимнастич. васпитавања, које је посве другачије природе од јелинскога, а при коме се еластичност жила и мишића ни приближно не пекују онако, као што је код Грка чиниено из најраније младости, — кад се такве врсте способности, које се саопштавају само као изузеци достојни дивљења, хоће да означе као немогућни. Грци су баш од скакача, као нај-обичнијих утакмичара, и требали да очекује знатну даљину скока; иначе би било непојамно што су Грци скакање, које је по себи једно од најлакших гимн. вежбања, означавали као најтежу палестринску игру.

Игра се састојала у том, да се дискос баца на одређену даљину, или што је могуће даље. Утакмичар (*diskobol*), с диском у левој руци (да не би десну заморавао), долазио је на одређено узвишење место (*balbis*); за тим је узимао дискос у десну руку и нагнувши се трупом напред, мало удесно, а одупрвши се левом руком о десно колено, опружао је десну руку с диском назад што више, размахивао њоме неколико пута у полукругу, да би дискусу дао већи полет, па га је тада бацно, нагнувши се у том тренутку брзо на леву страну и ослонивши се чврсто на леву ногу. Може се слободно претпоставити, да се је дискобол у тренутку бацања, истрчавао два-три корака, да би дао јачи полет дискусу, као што то данас чине при бацању лопте на куглама.

Вежбање у бацању дискаса било је уведено и у децу гимнастику, и то за дечаке од десете године.

4. *Цилитање (ἀκοντιζμός или πύριψ)*. За ову игру употребљаване су дрвене мотке — *цилити*, с гвозденим *шиљком*, или и *без шиљка*, као и права убојна *копља*. Цилитање је у прво време било чисто ратничко вежбање; али га још и у херојско доба грчко находимо не само у припремама за борбу, него и у играма.

У гимназијама, за вежбање дечака и ефеба, употребљавани су цилити без гвоздена шиљка с лакшим дрветом.

При циљању у означен предмет, гађач се свом тежином ослањао на десну ногу, остављајући леву нешто мало напред; цилит је држао у десној руци, по средини, подигао га до висине ува и, циљајући, цилитио га. Цилити с гвозденим врхом имали су у доњем крају ремен, у који је гађач увлачио 2 прста (показач и средњи), спуштајући палац на мотку, ослоњену на четврти и мали прст; у том положају рука је истурана назад и цилит упраљан к циљу.

Гађање цилитом вршено је или обично у хоризонталном правцу, или бацањем у вис.

5. *Рвање (πάλη)*. Ово телесно вежбање било је не само најстарије, него и најомиљеније и најраспрострањеније. Рвање је чинило и најважнији део грчке гимнастике, јер је стављало у покрет све мишиће и одржавало у напрезању цело тело. У њему се систематски вежбало како у гимназијама, тако и у палестрама, при чему се обраћала пажња не толико на просто јачање снаге, колико на окрепљење духа и издржљивости, за што је ова игра нарочито подесна: огледањем себе у борби с

противником. Обраћа се пажња више на лепо држање тела, на одмерене покрете и умерено показивање снаге. Рвање је, управо, била школа за одлучно, али племенито и постојано челичење духа.

У прво време борци су опасивали запрегу, а доцније су се рвали сасвим наги — као и код већине других гимнастичких игара. Пре борбе мазали су цело тело зејтином, да би им удови били гинчи и еластичнији; а за тим су га посипали прахом или песком да не би, мазно и клизаво, било неподесно за чвршће обухватање; но прах је у исти мах спречавао при борењу и јако изнојење, дакле изнуравање. По свршеној борби прали су се у купатилу и опет мазали зејтином, сматрајући то као корисно за одржање здравља и очвршћење удова. Навикавањем нагога тела на свеж ваздух и сунчане зраке, као и мазањем и посипањем прахом, добијала је кожа угаситу, скоро цигеричасту боју, која је сматрана као знак доброга здравља и мушке крепости.

Рвање је имало две врсте: *стојећке* и *лежећке*. У првом случају рвач је имао да обори противника на земљу тако, да раменом земљу додирне. Борба се свршавала тако, кад се такво обарање три пут понови. У случају, кад оба рвача падну у исти мах, раздвојени, скакали су и поново отпочињали борбу; а кад падну обухваћени, те се није могао одредити победилац, прелазили су у другу врсту рвања — лежећке, које се продужавало дотле, док један од рвача не успе да другога подвуче пода се. Тада би му уиђо колено у прса и гушио га дотле докле оборени не призна сам да је побеђен. Рвање лежећке допуштено је било најпре само у гимнастичким школама, а доцније и при јавним утакмицама стручних атлета; али при великим народним играма рвало се само стојећки.

При ступању у борбу, рвачи су један према друге заузимали поузданији положај, с нешто раширеним ногама, с десном напред, с истуреним рукама напред, с нешто увученим вратом у рамена, с погуреним леђима и увученим трбухом (да би га сачували од напада). У таквом положају опрезно су врбали тренутак, када ће један другога подесније дочепати; често је трајало подуже времена у покушајима хватања, док се не пређе у право рвање и обаљивање.

Одређени надзорници нарочито су пазили, да се при рвању употребљавају само допуштена хватања и маневри. Нарочито су била забрањена страшна борења, ударања или уједања. Али се могло користити вештим маневрисањем и лукавством у обмањивању противника, хватањем за врат или за гушу, упирањем лакта под браду, стезањем и гњав-

љењем, при чему је противник, спречен у дисању, често био принуђен признати да је побеђен и без обарања на земљу. У допуштене маневре рачунало се и изненадно спотицање погом, као и обухватање и издизање противника у вис, зарад лакшег обарања.

6. *Песничање*. Находи се још у Омировој Илијади, приликом погребне свечаности Патроклове. Сматрано је као споредна врста гимнастичких игара, необавезна за телесни развитак. Дечади су се у њему вежбали тек од 14. године, и то у мањој мери. У песничању вежбали су се по највише атлети, који су се на јавним играма такмичили за повчају награду. За њ су била прописана нарочита правила, у којима се гледало на вештачка и елегантна извођења, него ли на сурову надмоћност снаге.

Борци су стајали један према другоме у косо, с левом страном према противнику. Начин борбе доносио је непрестану промену између напада и одбране, при чему је лева рука, бранила главу и прса, а десна нападала; али су у подесним моментима и левом руком задавани ударци. Вични су се борци старали да се одрже у одбрани, наирајући рукама противникове ударце и заморавајући га, те тиме или га принудити на напуштање борбе, или га једним, добро циљаним ударцем, онеспособили за борбу. Ударци су били неизбежни, нарочито по глави и лицу, при чему су уши највише страдале; с тога су за њих употребљавали нарочите завоје.

Зарад јачих удараца, обавијали су руке кожним *кашима* до близу лактова тако, да је покрет руку и прстију остајао слободан. Али су много опасније и суровије биле борбе с тешким *рукавицама* од тврде биволске коже, с ушивеним комађем олова. Такве су борбе биле допуштене само стручним атлетима; а њима је било нарочито забрањено задавати ударце опасне по живот.

7. *Панкрација* (*πανκράτιον*). То је удружено рвање и песничање — као највиши ступањ физичке борбе. У панкрацији су били у послу сви делови тела, с јаким мишићним напрезањима; али је и хитрина вредила толико исто, колико и јачина тела и снага песнице. С тога се и рачунала у најтеже и најопасније гимнастичке борбе. Њоме су се вежбали одрасли људи и младићи, али је у главноме била од значаја само за стручне атлете.

Код Панкрације нису употребљавани кашии за руке, да не би сметали рвању. Ударање није смело бити пуном песницом, него шаком или прстима. У нападу била је нарочита тешкоћа, чувати се од

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

обухватања противничовог и у исти мах парирати његове изненадне ударце. Борба се продужавала и у обореном положају, у коме се служило и ударцима погу, извијањем руку и прстију.

У атлетици се панкратија сматрала као врхунац, као круна међу осталим врстама борења.

8. *Пентатлон (пентаθλον)*. Састојао се из пет врста борења, па му отуда и назив. У њему су удружене биле врсте: трчање, скакање, бацање диска, цилитање и рвање, које су извршиване засопце, у одређеном реду. Онај, који се у свима тим врстама, или бар у већини, одликовао као први, био је победилац.

Удруживање тих пет врста гимнастичких игара било је нарочито подешено за јавне утакмице, док се у гимназијама вежбало обично посебице у свакој појединој од њих. Али је пентатлон био уведен и код гимнастичких вежбања дечака, као нарочито подесан за дечји развитак, јер удруживањем лакших и тежих врста, удруживањем хитрине и телесне снаге, — пентатлон је био врло користан за хармонијски развитак целог организма. С тога му је у гимнастици и приписивана велика важност. Младићи су се такмичили у пентатлону на великим народним играма и свечаностима, а нарочито на Елеузинским и Панатенеама.

О детаљнијем извршавању игара у пентатлону не може се ништа поуздано рећи. —

Од досада поменутих игара, првих пет беху најважнија вежбања за децу и дечаке, и у њима су систематски подешавана вежбања, према добу дечјег узраста. Песничања и панкратија не беху допуштене у палестрама и гимназијама, као опасне по организам. Али су употребљаване и друге врсте гимнастичких игара и вежбања, које су имале значаја више за забаву, или за вежбањшта, него за борбене утакмице.

Неке су од тих врста гимнастичких игара вредиле само као *пришремна вежбања* за озбиљније гимнастичке задатке; а вршеле су се *са сиравама* или *без сирава*. Од сирава ћемо поменути: *тегове* (halterne) и *корикос*.

О употреби тегова код скакања било је помена. Тегови су употребљавани и као данашње гимнастичке кугле, за јачање мишица, а грађене су од гвожђа, олова или и камена. Било их је две врсте: старија врста имала је облик сегмента (нешто мањег од полукруга); а друга је налику на данашње кугле, утврђене на крајевима мало савијеног, масивног држаља. Код кугала за скакање једна је

била већа и тежа од друге, и она је при скакању окретана напред.

Корикос је служио за претходна вежбања у песничању (korykomachie). То је била кожна кеса или мешина, напуњена песком или смоковним семењем, а обешена о уже на једној висини с трбухом играча; играчи су га занијавали и вешто одбијали од себе рукама или прсима. Корикоса је било и по гимназијама.

Као припрему за гимнастичка вежбања поменућемо и игре, које имају сличности с данашњим *слободним вежбањима* без справа („Шведска“ гимнастика). Такве су: опружање руку напред и назад, стојећи на прстима; скакутање у месту на једној ноzi, или с променом погу; скакање, с ударањем пете о пету, којим су се радо вежбале девојке; теглење ужета пребаченог преко греде, издигнуте над човечјим растом (између двојице — старајући се да један другога издигне) итд.

Игре *логгом*, о којима је већ било говора, радо су употребљаване као забавне, али су имале и карактер гимнастичких игара, па су за њих биле одређене и нарочите просторије у палестрама и гимназијама, као и поред купатила. Њих су нарочито лекари препоручивали зарад кретања корисног по здравље.

Било је још и других игара, које чине средину између озбиљних гимнастичких вежбања и забавних кретања, и које су предузимане обично као пријатан одмор и опорављање после тешких послова и заморних гимнастичких вежбања. —

Подесном наставом гимнастичком у палестрама и гимназијама, јелински су младићи израна припремани за употребу оружја свију врста, за онај крајњи и свети циљ: *спремање за одбрану отаџбине*. На игралишту, грчки су младићи васпитивани не само у физичком погледу, у телесној снази и одважности, у личној храбрости и поуздању у себе самога, већ и у духовном погледу, у појимању својих дужности, у врлинама, у љубави према отаџбини; ту су се навикавали да у слободи негују најплеменитије благо човечанства — савлађивање себе самога и самопрегоревање...

Поред поменутих општих игара гимнастичких, за себе су биле обавезне и *игре војничкога карактера*: стрелање луком, борење мачем, владање копљем и штитом, јахање, веслање, пливање и др.

Стрелање луком било је врло корисно за вежбање ока и руке. Платон га је препоручивао још за децу од шесте године. Њиме су се радо вежбали Крићани, који су се од вајкада одликовали као добри стрелци. Служили су се луком, начиње-

ним од тврдога дрвета или и рогова, а било их је две врсте: у једнога су крајеви савијени у облику рогова (или и сами рогови од козе, срне и др.), а спојени правим, средњим комадом од метала, на коме је био усек за стрелу, — такав је био уобичајен у војсци; други је простији, лук му је из једноставног, мало савијеног комада еластичног дрвета, који је при затезању добијао скоро полукружни облик, — називан је скитски или парћански, али га има и на грчким сликама и био је, по свој прилици, старија врста. Тетиво је било пачињено обично од увијених говеђих црева и привезано за један крај лука; а кад се хтело стрељати, други је крај, затезањем лука, прикачиван о прстен на другоме крају лука. Тетиво је било краће од лука толико, да је при затезању требало доста снаге, — што је за даљину стрељања било нарочито потребно. Стреле су обично правили од лаке трске, око 60 см. дугачке, с металним врхом и на задњем крају окићене обично перјем. Као циљ за вежбање служила је обично каква фигура (петао или друга која тица), изрезана од дрвета и намештена на стубу.

Владање коњем било је двојако: за напад и одбрану; па је и њих било од две врсте: коњља за бацање — као цилит, и коњља за браћење из близине. У херојско доба цилит је био познат само као ловачко оружје: јунаци су се у бацању служили својим обичним, дугачким коњем. Цилит, лак и дугачак до 2 и по метра, постао је доцније обично средство за напад, а био је сасвим налик на цилит употребљаван у гимнастичким утакмицама. Мотка за коње грађена је нарочито од јасенова дрвета, а имала је на оба краја најпре бронзане (у херојско доба), а доцније гвоздене врхове, један за напад, а други за убадање у земљу. Коње је у херојско доба било много дуже него доцније; код Омира су коњља дугачка и до 5 метара. У морским биткама, на лађама, употребљавана су коњља до 10 мет. дужине, настављена из више комада. У доцније доба војничка су коњља имала дужину 2,05 до 2,30 мет.

Борење мачем (hoplomachie) чинило је најважнији део војничкога васпитавања ефеба, и за њ су постојали нарочити учитељи. У херојско доба мачеви су били дугачки, од бронзе, а доцније краћи и од гвожђа; имали су две оштрице. У јелинистичко доба било их је двојаке дужине: од 50 и од 90 см. Платон је нарочито препоручивао вежбање у борењу мачем, као врло подесно средство и за снажење тела и за ратне прилике.

Јахање је морао изучити сваки ефеб, који је као „*peripolos*“ вршио пограничну службу на коњу. При великим свечаностима, а нарочито при Папатеама, ефеби су присуствовали на коњима, чи-

нећи најсјајнији део свечаног похода. Платон је препоручивао да се дечаци вежбају у јахању још од ране младости. На великим народним играма чињене су утакмице и у *тркама на коњима* и *коњима* (обично са запрегом од 4 коња). Грцима није био познат ни стремен, ни потков, па ни седло; у место седла употребљаван је обичан покривац. Ако у брзини није било камена за пењање, морало се на коња ускати, обично уз припомоћ коњља.

У *пливању* вежбали су се младићи још од ране младости. Пливање је било неизоставно у толикој мери, да се сматрало као знак необразованости, кад се за некога могло рећи: „не зна ни читати ни плвати“.

Ефеби су се вежбали и у *вслању*, и у елементарним појмовима наутике, — о чему дају доказа грчке борбе на мору. Вежбали су се *логорском животоу*, дугим *маршевима* под оружјем, и припремали се у издржљивости свију ратних тешкоћа.

Нарочита се пажња обрађала на издржљивост у дугим и честим маршевима, у чему су постигавали невероватне резултате. За Феидипида се прича да је 28 немачких миља (210 километара) прешао за два дана. *Dr Richter* вели: „Само се таквим вежбањем и може објаснити, како су оружане чете грчке у ратној опреми могле брзим кораком и јуришем прелетети 500 стопа преко Маратонске равнице у нападу на Персијанце, који су, тврдо верујемо, мислили да безумне имају пред собом! Лична одважност и гимнастичка хитрина одлучује победу над непријатељем“.... (Наставиће се)

ПРЕГЛЕД У Ш БEOГPAДСКОЈ ГИМНАЗИЈИ

12. ФЕБРУАРА, 1897. ГОД.

Ма да смо и из искуства знали за многобројне невоље школске, латисмо се и рачунскога пута да бисмо се што више приближили тачности: — да се једном види, где лежи највећа препрека за физичко развијање наше школске младежи, из које се збиља јављају многи симптоми штетних прилика, у којима се налазе.

Наше су прилике, већином, са свим противне приликама западњачким, јер код њих што дође деце у гимназију махом су из имућнијих породица, па која су ипак физички крјљава, знак је да су од родитеља наследили те телесне недостатке, јер њихов дом и школа потпуно одговарају савременим захтевима. У нас је са свим обратно, јер се деца у главном роде здрава и способна за физичко и умно напредовање, али их доцније омете седећив школски живот, јер обично од првог разреда

основне школе, па до свршетка гимназије ученици проживе у препуњеним и слабо осветљеним учионицама; где деца, као по селима, још у школи и ноћивају, онда је само ово двоје довољно, да се

деца дегенеришу. А кад се школским невољама придружи рђава храна, нездрав стап, и много којешта друго, онда смо начисто с последицама, које сваки дан онажамо.

I.

Разред	У Ч И О Н И Ц Е					П Р О З О Р И			
	дужина	ширина	висина	квадратура површ. пода	кубатура запремине	Број	ширина	висина	квадратура површина
V-a	10,50 ^m	7,10 ^m	3,70	74,55 ^{m²}	375,836 ^{m³}	3	1,02	1,80	1,84 ^{m²} свега: 5,52 2,30 ^{m²}
V-6	7,90	7,00	3,85	55,30 ^{m²}	202,903 ^{m³}	3	1,03	2,24	свега: 6,90 ^{m²} 1,84 ^{m²}
IV	7,80	7,10	3,70	53,38 ^{m²}	204,906 ^{m³}	3	1,02	1,80	свега: 5,52 ^{m²} 2,36 ^{m²}
III	8,50	7,00	3,85	59,50 ^{m²}	229,075 ^{m³}	3	1,03	2,24	свега: 6,90 ^{m²} 1,66 ^{m²}
II-a	7,20	6,00	3,80	43,20 ^{m²}	164,160 ^{m³}	4	0,98	2,00	свега: 7,84 ^{m²} 1,96 ^{m²}
II-6	8,40	4,40	3,80	36,96 ^{m²}	140,448 ^{m³}	3	0,98	2,00	свега: 5,88 ^{m²} 1,96 ^{m²}
I-a	8,40	5,30	3,80	44,52 ^{m²}	169,376 ^{m³}	3	0,98	2,00	свега: 5,88 ^{m²} 1,96 ^{m²}
I-6	7,60	7,10	3,80	53,96 ^{m²}	205,048 ^{m³}	3	0,98	2,00	свега: 5,88 ^{m²}

II.

Разред	Број ученика		Површина учионица на једног ученика		Запремина учионице на једног ученика		Размера површине прозора према поду учионица	
	уписаних	12. фебр. 1897. г.	колика је	колика треба да је	колика је	колика треба да буде	колика је	треба да буде
V-a	41	39	1,91 ^{m²}	1,3—1,5 ^{m²}	9,64 ^{m³}	6—7 ^{m³}	1:13	1:4
V-6	44	40	1,3 ^{m²}	1,3—1,5 ^{m²}	5,322 ^{m³}	6—7 ^{m³}	1:8	1:4
IV	56	53	1,00 ^{m²}	1,3—1,5 ^{m²}	3,9 ^{m³}	6—7 ^{m³}	1:9	1:4
III	58	52	1,14 ^{m²}	1,2—1,5 ^{m²}	4,4 ^{m³}	6—7 ^{m³}	1:8—1:9	1:4
II-a	59	56	0,77 ^{m²}	1,0—1,3 ^{m²}	3,00 ^{m³}	4—5,3 ^{m³}	1:5	1:4
II-6	60	54	0,68 ^{m²}	1,0—1,3 ^{m²}	2,60 ^{m³}	4—5,3 ^{m³}	1:6	1:4
I-a	61	54	0,82 ^{m²}	1,0—1,3 ^{m²}	3,15 ^{m³}	4—5,3 ^{m³}	1:7	1:4
I-6	62	58	0,93 ^{m²}	1,0—1,3 ^{m²}	3,50 ^{m³}	4—5,3 ^{m³}	1:9	1:4

III.

Колико је ученика	Р А З Р Е Д И								Свега ученика 381
	I-a са 57 ученика	I-6 са 57 ученика	II-a са 53 учен.	II-6 са 50 ученика	III са 47 учен.	IV са 49 учен.	V-a са 39 учен.	V-6 са 29 учен.	
Без писаљке или пера . . .	3	12	7	13	2	3	4	6	50
Без хартије или вежбанке . . .	10	27	7	32	11	2	13	2	104
Без најмање 2 удбеника . . .	18	37	28	24	27	28	21	17	200
Послужују	8	9	6	14	9	14	9	13	82
Спавају на поду	2	15	2	5	1	2	3	—	15
С очним болестима	14	—	6	8	9	11	—	6	63
Хромих	—	—	1	1	—	4	—	—	6
Грбавих	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Ноћничавих	5	13	1	2	—	2	—	—	10
Смрде уста	3	4	7	5	4	1	1	—	34
Наглухих	—	21	—	2	1	1	1	1	10
Главобољних	17	—	11	12	11	14	3	13	102
Цате од падавице	—	—	1	—	—	2	—	—	3
Једу меса недељно	—	тројца два пут, четворца никако	11 два пут	—	1 никако, 4, 2 пута	—	1 никако	—	—
Без убрушчића	26	33	19	29	10	14	8	8	147

У првој табlici имамо преглед учионица у зградама треће београдске гимназије. У обе зградама, од којих је једна државна, с једним спратом и „сутереном“ у којем су, такође, две учионице; друга је зграда црквена кућа, која је пређе (пре 6 година) била употребљена за обичне потребе. У њој су сада четири учионице за оба прва и оба друга разреда. У табlici су цифрама обележени тачни подаци за дужине, ширине и висине свих учионица, отуда је поуздано прорачуната површина пода за сваку учионицу и кубатура ваздуха сваке учионице посебице. — За овим, у другом делу прве табlice имамо број прозора, њихову ширину и висину, па отуда површину сваког прозора посебице и укупну површину свих прозора једне учионице. Сви ови подаци потребни су да би могли поуздано извести оне закључке, који се виде у II табlici, а који су поглавита основа за мерење, колико оваке учионице, какве су сада, према броју ученика у њима, одговарају утврђеним захтевима школске хигијене.

При овом послу нећемо узимати у рачун многе друге ситније замерке, које су у зградама школским настале отуд, што ове зграде нису ни грађене нарочито за потребу школску. На прилику, пре 4 године, промењен је под од дасака у сутеренским двома учионицама за то што су даске биле потрунуле, и због тога изломљене; том приликом увидели смо, да под даскама није било подасуто песка ситног ни сагорена угљена, већ је испод пода лежала мокра, влажна ума, због које је и под иструнуо. Како је само ова чињеница жалосно утицала на здравље ученика толики покољења? То се не може истина посебице оценити; али свакојако није било утицаја на добро, већ на зло.

Наше је скромно мишљење да су наше средње школе, наше гимназије и реалке, наше највише школе, у које највише деце улази, највише дечака и младића у њима проведу своје најлепше и најбојније године, и сразмерно, према свима другим школама, из њих највећи број младића излази са завршеном средње-школском спремом. Оне су најпре засноване, у њима су наставни планови подешавани према потреби живота народног; оне су гајене и расле заједно с новим животним потребама слободних грађана, у ослобођеној нам отаџбини. О њима су се бринули колико су могли и умели наши преци, према приликама и потребама друштвеним и државним, у каквим су онда живели и како су их разумевали. Време је сада, да и ми на ове школе обратимо најозбиљнију своју пажњу, и да их освежавамо и ојачамо према приликама и захтевима данашњим. Некада су биле мале и

ниске учионице, али и мало, и то одраслих ђака у њима. Мање се у њима тражило и добијало науке, а више се времена проводило у игри на чистом ваздуху; мање је било замора духовног, мање је и тескобна и ниска учионица остављала трага на снази (телу) ученичкој; више веселости и песме, мање брига бледила и главобоље. Онда се од школе тражило мало површне теориске спреме за различне административне службе, а данас се од ње тражи, и с правом захтева, да буде прави храм начела свих грана науке. Данас је наша гимназија по васдан пуна деце и младића, као кошница пчела. Нећемо много погрешити, ако озбиљно рекнемо, какве су нам гимназије, како нам је омладина у њима одгајена, васпитана и спремна, таква нам је и интелигенција.

Ну, да сазнамо како наша гимназија данас стоји, ваљало би испитати, како стоје њена четири стуба, четири главна њена темеља. Ова четири темеља су: зграда у којој се ради; језици, математика и вештине, које у њој наставници обрађују. Нама је овде задатак, за сад, да уочимо какав нам је онај први стуб, материјални темељац, у трећој београдској гимназији, па ће други, може бити, изнети на видик, како је у њих, те ћемо тако прибрати потребне податке свеколиким сметњама у физичком и духовном напредовању нашега школованог подмлатка. Намера нам је да овим подацима привучемо племешиту пажњу свих државних и грађанских чинилаца, који хоће и могу припомоћи, да се за времена поправи све оно што није добро у данашњем животу школином.

У другој табlici уписали смо број ученика по разредима, уписаних у почетку школске године 1896—97. и колико их је било на дан 12. фебруара минуле године, када смо учинили изненадно једну озбиљну смотру по свима учионицама треће гимназије београдске. За тим је обележено колико површине пода ученичког долази на једног ученика, а колико би по школској хигијени требало да буде. По овоме може се уочити да на једног ученика, на пример, у II разреду требало би да има површине 1,0—1,3 m², а у ствари има само 0,77 и 0,68 m²; тако исто у учионицама првога разреда, у којима такође по узрасту и годинама требало би да има на сваког ђака по 1—1,3 m², а у ствари има само 0,82 и 0,93 m².

Оволико мало простора за седиште једнога ученика, па и то да му је барем удешено подесним клупама за седиште и угодним сточићем за рад! Напротив скамије су у нашим школама још такве да ђаци у гимназији морају добити искривљену кичму и утолегнута прса, постати кратковиди итд.

У трећој постати ове таблице прорачунато је, колико запремине ваздуха у учионицама ове школе долази на једног ученика. Овде нам излази пред очи још непогоднији резултати. У IV разр. требало би да дође на једног ђака по 6—7 м³, а долази у ствари само 3,9 м³. У II-а р. место 4—5,3 м³ има само на једног ђака 3,00 м³; у II-б још мање, само 2,60 м³; у првим разредима 3,15 м³ и 3,50 м³, место 4—5,3 м.

Овако мало ваздуха дајемо за храну онима, које хоћемо да подижемо и развијемо и умно и физички. Тражимо од ученика на часу јаку пажњу и одушевљену сурадњу у тренуцима, када се он бави и гуша предисаним и отуда кварним ваздухом. Он је уморан, млитав, нерасположен без хране ваздушне, а ми од њега тражимо бистру пажњу, ведар поглед, чистост и свежину! Ми хоћемо да нам ђак у овако загушљивом ваздуху буде трезвен, уочљив и намтљив; а он је смаћен тешким ваздухом, уморан, дремљив, забораваан. За то је, и још ће можда за дуго бити у нашим школама, глас школскога звонцета за одмор, глас најмилији ђаку нашем. Само још да су дуже четврти часа, одмор међу школским часовима. — Главобоља и првобитне бољетице, то су најчешћи пратиоци наших ученика, који цео дан проведу у тешком ваздуху, да у вече савијени за столом према свећи и лампи уче своје лекције. Отуда би за наше прилике било убитачно да ђаци по француском начину дуго час имају, или да им се сваки дан увек до подне 4 часа предаје, јер ипак здравије је да им се школски рад на веће размаке одреди.

У четвртој, последњој постати (рубрици) друге таблице опажамо колико нам светлости походи учионице наше гимназије. Требало би по школској хигијени да површина свих прозора на учионици буде равна четвртини површине пода; а у овој згради ми имамо у V разр. $\frac{1}{13}$, дакле мање од трећине потребне површине, а у осталим учионицама је тек једна половина потребне стаклене површине или још и мање. — Без светлости нема веселости, нема права живота. Светлост је значајан чинилац у живесту људском, она је срч животу школске деце.

Да је донеста светлости мало у нашој школи тврди још једна чињеница, која се види у учишном прегледу над ученицима 12. фебр. 1897. године. Знатан проценат 16,5 % оних ученика, који пате од очних болести, најјачи је доказ, да је мало светлости у школским учионицама. Исто тако још већи проценат главобољних — 26,7 % — доказује пређашње наше тврђење да је добра ваздуха мало у нашим учионицама. У неким учиони-

цама има приближно доста ваздуха, али је он на жалост под утицајем влажних зидова, пода и близине нужника тако кужан, да је узалуд она уображена сразмера просторије учионицке према броју ученика.

Из искуства знамо да наши ђаци највише болују од груди и главобоље, а ове болести императивно захтевају чиста и светла ваздуха у пуној потреби младићима. Салицин, лек против главобоље, што га лекари дају нашим ученицима, које им често упућујемо, неће уклонити, већ само за време уталожити, сталну болест наших ђака.

Наша је дужност да за времена укажемо свеколике недостатке школовања своје узданице, с племенитом жељом, да се поправи оно што се с малим напорима може изменити, па да слободно и весело погледамо на чиду омладину своју, своје поносне борце за истине наука, друштвених и државних задатака наше отаџбине.

Ми нимало не сумњемо да ће позвани чиниоци — г. министар просвете и народно преставништво — усрдно притећи жртвама буџетским, да се подизањем здравих и пространих зграда школских стана на пут закрљавању интелигенције. Разуме се да је претечно потребно добро уочити све садашње недостатке рђавих зграда школских, па да се истом онда започне озбиљно мислити на поправке свега што је запуштено, што је штетно по здравље и духовни напредак наших млађих покољења, школскога света.

*

У трећој таблици износимо преглед над ученицима треће гимназије на дан 12. фебруар 1897. године. Још унапред су нам у главном познати били ученички недостаци, али реченог дана ми смо пре подне зашли из разреда у разред и све по III таблици тачно испитали према тада затеченом броју ученика на лицу места, не обзирући се нимало на оне, који су ма којим поводом изостали с предавања.

Од 15 података изнесених у овој таблици, два смо податка, главобољне и с очним болестима, довели у везу с ранијим подацима о учионицама. Сад ћемо у кратко прегледати друге податке. Из њих можемо приближно оцртати слику ученика, која нам верно приказује с каквим градивом имамо посла у школи. Тако:

1. Затекали смо 50 ученика без писаљке или пера. 13 % ученика нису у могућности записати ништа на часу од оног, што наставник, тумачећи задатке (лекције) школске, жели да ученици трајно науче и запамте.

2. Немају хартије или веџбанке 104 ученика. Другим речима 28 % свеколиког броја ученика немају на чему ништа записати ни прибележити на часу од говора наставничког.

3. Послуживање је страховита сметња ученичком напредовању. Пре дваестак година обично су били понајбољи баш они ђаци, што послужују; али данас је и у том погледу сасвим друкчије. Онда ђаци не беху као обичне слуге, онда нису мењали послуживање у току године, на често ни у току свега својег школовања. Онда се ђак, у кући у којој је послушавао, сматрао као чељаде оне куће у којој је толике године проводио.

Данас је послуживање ученичко постала обично месечна служба, или највише служба од 3—4 месеца. Так добија месечно 4—5 дин. повчане награде, уз то и храну, али је изложен многим неугодностима за васпитање и школовање. Газда у којег служи гледа га као обичног слугу, и за то га само и узима у службу, што га стаје месечно мање, него да држи служавку, а чим је у потреби или могућности да узме служавку, онда отпушта ђака као непотребна. Домаћин се ни мало не брине ни за одело ни за потребе школске свога ђака, служитеља; он је скинуо сваку бригу тиме, што му месечно даје 4—5 динара. А ова је награда тако мала за потребе сиротна ђака, да је немогућно да има све што је најпотребније за његово напредовање у науци. Неколики спорови између ученика што послужују и домаћина, у којих послужују, дали су прилике директору ове школе, да се озбиљно побрине о уређењу његових односа. Тако, на прилику, кад је директор укоравао по неке богатије људе, што не одену боље своје ђаке, и уопште што их не погледају више него обичне слуге, био им је одговор, да би све то они урадили, када би им било ујемчено, да ће ђак остати у њих све бар до краја школске године. „Ми не смемо, веле они, да им купимо хаљине, обућу и друге ситне потребе, јер чим их виде, други одевене и снабевене, примаме их себи, а ми останемо без послуге. Полиција нам у том ништа не помаже, јер ђаци не служе по „буквици“, па нам је онда новац просто бачен“. И тако их они трпе и гледају, за дуго време, босе, голе, без најобичнијих потреба, горе него покућаре, најпростије и најневаспитаније; а о њиховом школовању никакву бригу и не воде; њима је сасвим подједнако ма како се владали и ма шта учили, или не учили у школи. Ово је за осуду. С друге пак стране ђаци се жале на многе неугодности при послуживању због којих беже од својих газда, чим им се укаже боља прилика. Они спавају по влажним одајама и кухињама, понекад

заједно са служавкама; не дају им довољно петролеума у вече за учење; оптерећени су многим пословима, чишћењем обуће, прањем судова, цепањем дрва, доношењем воде и с трга и из града потребних домаћих намирница итд., итд., па им не остаје довољно времена за рад школски те тиме промашају свој главни задатак, напредовање у наукама.

(СВРШИЋЕ СЕ)

ГИМНАЗИЈА У ГИСЕНУ

и

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ У ХЕСЕНСКОЈ

(НАСТАВАК)

Поред изнесених општих одредаба садржи исти распис и специјалне одредбе, којима је циљ, да упуте наставнике, како да подесе свој рад, те да се не прекорачи одређена мера домаћег рада.

1. При постављању *плана за лекције* у појединим разредима, ваља обратити пажњу, да домаћи рад буде равномерно раздељен на школске дане. Да се не прекорачи одређена мера домаћег рада за поједине школске дане у толико је потребније, што је веома мали број ученика, који ће слободно време, што им је преостало једнога школског дана, употребити на то, да се спреме за идуће дане. — Овом се одредбом иде за тим, да ученици свакога дана једнако раде, а не да буду једнога дана преоптерећени, а другог готово без посла.

2. Под управом директора или разреднога старешине треба да наставници једнога разреда утврде домаћи рад из појединих предмета и да се споразумеју о равномерној подели тога рада. О овом треба да се састави протокол и дода разредној књизи, како би то могао директор или инспектор контроловати.

При том ваља пазити на ове тачке:

а) само се такви домаћи задаци могу задати, *за које су ученици на часу довољно спремљени*, тако да их ученици, према добивеном упутству у школи, могу без туђе помоћи решити;

б) за домаће задатке допуштају се само такви писмени радови, *које ће учитељ прегледати и исправити*;

в) учење на изузет појединих *дата и бројева*, домаћа израда *рачунских задатака*, израда *претписа*, треба да се ограничи на најпотребније.

Радови за казну се не допуштају осим ако треба надокнадити, што се пропустило, и. пр. немарно написан задатак.

3. Сваки домаћи задатак мора дотични учитељ завести за време часа у нарочиту рубрику школскога дневника и то под датум онога дана, за који је задат. (У гисенској гимназији сваки наставник бележи за које се време отприлике може задатак израдити. То се време сабира са осталим и разредни старешина пази, да се не пређе одређена мера за тај разред). Разредни старешина води бригу о том, да ли се дати задаци слажу с оним, што је утврђено као план за лекције, и да ли се њима не прекорачује одређена мера. Ако се ова мера прекорачи, разредни је старешина дужан, да то у договору с дотичним учитељем исправи, а у случају потребе, извештава о том директора.

4. Директор се и разредне старешине споразумевају с родитељима и ученицима, колико је времена за савлађивање домаћих задатака потребно, а покаже ли се, да се њима прекорачује одређена мера, то треба томе одмах доскочити.

Како је велики број родитеља, којима на срцу лежи морално и духовно образовање, телесно и духовно добро њихове деце, те су с тога увек готови, да потпомогну школу у њеним тежњама, то ће се у споразумевању с њима лако постићи поуздано извешће по овој ствари.

Исто ће се тако и учитељ који ужива поверење својих ученика, лако моћи обавестити о овој ствари, нарочито пак ако се буде распитивао код вредних и савесних ученика.

Препоручује се, да се и родитељи и старатељи позову, да од времена на време извештавају дирекцију, и то не анонимно, да ли мисле, да су њихови ученици домаћим радом преоптерећени.

5. Како често и *приватни часови* доприносе преоптерећености ученика, то је дужност разредних старешина, да се тачно извести о броју приватних часова, и, у случају потребе, са родитељима се споразумеју, како би се на тај начин изазваној преоптерећености на пут стадо.¹⁾

У гисенској се гимназији разредне старешине извештавају о приватним часовима на крају летњег семестра и прве половине јануара.²⁾

¹⁾ Шилер је мишљења, да није потребно ситничарити и строго се придржавати оваких правила. Пола часа рада више или мање не може много шкодити, међутим ако се трајно сувише мало ради свакако је од штете по ученике. Подаци за утврђивање времена су непоуздани и веома је тешко наћи средство за поуздано контроловање ученичкога рада. Ученици често одређују рад већи или мањи но што им је у ствари потребан, из користољубља, а тако исто и родитељи. И реџимо, да у родитеља нема тога, а да ли они могу с поузданошћу тврдити, да им ученици над књигом раде или само снимају? В. Schiller, Handbuch der prakt. Pädagogik, Стр. 43.

²⁾ Неко је на овом месту напоменуто, да у Немачкој постоји и наредба, да настава по подне отида, ако је пре подне + 20° R.

Пошто се приказаним расписом мора поставити *план за лекције*, да деца не би једнога дапа преоптерећена била, а подесан план за лекције зависи опет у многим од подеснога *распореда часова*, то онда мора и овај имати у виду захтеве школске хигијене.

Признато је већ начело, да тежи предмети, тј. они, за које су спојени и писмени радови и задаци, треба да дођу у прве часове пре подне. Али исти предмети нису за исте разреде подједнако тешки, и увек се сматрају почеци наставе у једном предмету као најтежи. Према томе латински језик није исто тако тежак за ученике виших као за ученике нижих разреда, те с тога он треба у вишим разредима да уступи први час другим предметима, који се тек отпочињу, нарочито пак грчком језику. С обзиром на то уступљен је у гисенској гимназији по правилу први час латинском језику у најнижим разредима, у средњим и вишим грчком језику и математици. За остале часове постављено је начело: у нижим разредима је потребна промена, да се деца не би уморила једноликим предметима, у вишим разредима, на против, треба назити на то, да сродни предмети долазе један за другим, како би се тим распоредом што јаче потпомогло јединство (Ineinsarbeitung) целокупне наставе. Према томе у нижим разредима други и трећи час може бити уступљен религији, историји, географији, немачком језику (лектири) и математици, а у средњим и вишим другом ком језику, историји (обично се одржава веза између лектире старих писаца и историје, што се нпр. чита Ливије и учи римска историја), али, дабогме, да према потреби долази и овде често и математика. Математика и природне науке, нарочито ако су у рукама једнога наставника, треба да дођу једно за другим. Последњи су часови остављени обично природним наукама и вештинама. Ако се између научних предмета узме гимнастика (у гисенској се гимназији у нижим разредима држи нпр. $\frac{1}{2}$ часа латински језик, а $\frac{1}{2}$ часа гимнастика, кад су у рукама једнога наставника) то ваља имати у виду, да она треба само да освежи и окрепн, а не да умори ученике.¹⁾

Распоред часова не треба да веже руке наставнику, но ваља да је удешен тако, да може договарати извесним потребама, које се у току наставе појаве. Како се пази на то, да су латински и грчки језик (а често уз то још и историја и немачки језик), или математика и природне науке у рукама једнога наставника, то му се, у колико је могуће, дају по два, па и по три часа дневно узастопце.

¹⁾ В. Schiller, Handbuch der prakt. Pädagogik, Стр. 35. и даље.

Тим се наставник ставља у могућност, да два, па и три часа, у случају потребе, ради један предмет, нарочито пак кад се читају песнички радови грчки, латински или немачки, где је од велике користи читање без прекидања. Ако се ово распоредом не би дало помоћи, допушта се наставницима, да између себе промене часове.

Ако предмет има само два часа недељно, пази се, да дође у дане један за другим, да не би дуже прекидање било од штете по брзо репродуковање представа, те се тако у времену уштедело.

Где се у распореду обраћа пажња на све ове захтеве, и где се тежи, да се они у првом реду задовоље, ту да богме да морају страдати привидни интереси наставника. У гисенској гимназији сваки наставник има „прозора“, али им они не падају тешко, јер се и то време да корисно употребити, било на поправљање задатака или друге радове, било, у случају потребе, на одмор. Интереси гисенских наставника су идентични са интересима школским, а тако и мора бити у сваком добро уређеном заводу. Интереси школе и интереси наставника не смеју стојати у обрнутој но у правој сразмери; *прави* интереси наставника бесумње морају бити у том, да сав свој рад подесе тако, како ће се њиме што већи могући успех постићи, — сви су други интереси само привидни и замишљени.

7. Опште одредбе о поступцима у настави: 1)

Први услов успешне наставе је *стручна сирема*, наставник мора тачно знати све оно, што у настави износи.

Код свакога наставног градива, што се ученицима пружа, треба pazити на извесне поступке, без којих се не може постићи *циљ*, да *ново градиво постане стална властитост ученикова*. Ти су *поступци*:

1) Припрема.

2) Пружање новог градива.

3) Међусобно везивање новог градива и везивање са ранијим градивом.

4) Уопштавања (постављање правила, закона).

5) Примена правила или закона.²⁾

Почетак наставе мора бити увек *очигледан*, т. ј. сваки нови наставни предмет треба увести у телесни или духовни видик учеников. Прво ће се постићи

1) Ове су опште одредбе изведене из помепутих специјалних планова за гисенске гимназије (рукопис) и из Шидерове „Практичне педагогије“ (Allgemeine Bestimmungen über das Unterrichtsverfahren an den höheren Schulen 252—289.)

2) Ови су поступци називају у Хербартовој педагогији *формални степен*. Хербарт их је поставио четири: јасноћа (анализа и синтеза), асоцијација, систем, метода (функција). В. Herbart, Umriss pädagogischer Vorlesungen §. 66—68., и чланак у „Наставнику“ од 1892. „О гимназијској методици“.

опажањем с помоћу чула — н. пр. код природних наука —, друго, ако наставник говором с помоћу фантазије пробуди у свести ученика представе, познате им из искуства или из предања, и покрене их, да њима постигне постављени циљ, — као н. пр. у језиковној и у историјској настави.

Очигледност је најживља и најтрајнија, ако се *нехотична пажња* пробуди. Ово се може постићи тако, ако наставник уме да пробуди у ученика аперципирајуће масе представа и даље их развија. То је свагда главна ствар код наставе, али се такав успех даје припремити и *означивањем циља*; овим се даје ученику прилика, да припреми у својој свести масе представе, потребне за аперциповање новог градива. Вешт ће учитељ умети из мисаоног круга ученикова извести, што је за везивање с новим од користи, исправити, што је потребно, и утврдити, а уједно и иманентно поновити. *Иманентно понављање* је оно, које се само собом изводи учењем новог, а не предузима намерно.

Свагда ваља почети *опажањем појединога т. ј. конкретном представом* и од ње прелазити ка општој, апстрактној представи, ка појму. Пошто се претходним напоменама пробуди пажња ученикова за ново градиво, износи се само градиво кратко и јасно, и уводи се, што је могуће конкретније, у видик учеников.

Пример. Учитељ хоће да прича ученицима о „Фридриху Великом и његову паку“. Као претходна напомена спомиње се „Фридрих II и сусед му“, као ученицима већ позната приповетка, и брзо се утврди све што се већ зна о краљу (место, време, лица, карактерне црте) и са речима: „Сад ћемо чути нешто ново о краљу Фридриху, како је он једном племенито и великодушно поступио са једним својим пакем“ отпочиње предавање новог.

При свакој настави треба, што је више могуће, употребити очигледна средства, и написати и нацртати на табли све, што се год може. Ну ту свагда нека је начело учитељево, да онажање правога предмета увек више вреди но ма какво графско приказивање, и да је оно увек само несавршени сурогат, који нам само једну страну (површину) приказује, те тако свакако недовољну (често и погрешну) представу о предмету изазива.

После припреме долази *пружање новог градива*. Пружањем новог градива стварају се у ученика нове представе, чулне и интелектуалне. Ово ће се постићи, ако се учитељ строго држи само онога, што хоће да прикаже, градиво разумљиво и прегледно разреди, изрази своје прилагоди схватању ученикову, и тако живо приказује, да се ученик уживи у приказане ствари, напоследку ако уме и

моралну садржину истаћи, колико је потребно; свугде је потребна примерена размена у поступном напредовању и заустављању.

Најважнија су средства, што се овде примењују, *аперцепција* и *стварање редова представа*. Првој подлеже сви душевни склопови, онајаји, сећања, производи фантазије, одељени појмови, чувства и захтевања, и под тим именом разумемо стапање једнога још изолованог склопа са постојећом душевном садржином посредством вољнога акта, који се показује појачавањем пажње и њезиним прилагођавањем датом утиску. Учитељ треба код већине ученика да покрене постојеће масе представа тако, да се раније масе представа живо јаве у свести, готове да приме нове. Ако се аперципирајућа маса представа новим представама шири и постаје богатија, то говоримо о доучењу (*Zulernen*), ако се новим елементима само приначује, о изучењу (*Umlernen*).

Аперцепција се потпомаже и учвршћује стварањем редова представа. Под стварањем редова разумемо намерно и свесно везивање у механичком току душевних склопова. Тим ће се постићи, ако је везивање изведено живим интересовањем, да се при појави једнога душевног склопа, у реду везаног, изазивају и остали склопови тога реда, који су у исти мах у свести примљени.

Примери. У језиковној настави могу се овакви редови и везивања постићи, кад се обраћа пажња на наставке речи, врте речи, деklinације и коњугације, извођења, утицања на зависне реченичне делове итд. — У историји се могу груповати цареви једне династије, немачки краљеви у односу ка царству, ка Италији, ка територијалној власти итд.; у великом стилу јавља се стварање редова у концентричним круговима кварте и секунде, терције и приме у настави из историје. — Ако се нпр. у географији прешли рељефни односи Немачке, од обала до Алпа, и отпочео се можда преглед минералних односа, то треба исти ред одржати и са истога становишта прећи и флору, и фауну, и становнике и културу.

Аперцепција ће и стварање редова само тако моћи имати потпуно дејство, ако наставник брижљиво одстрани све оно, што би могло сметати или непревладним учинити везивајуће се склопове и редове, дакле све споредно и случајно, и ако се ограничи само на оно, што у истини образује. Све што треба научити, ваља да је подобно да уђе у већи или општији склад, да би се, по могућству, на крају или у тобу школскога времена дало свести на типски облик.

Код аперцепција и код стварања редова морају се ученици вежбати у појамном мишљењу. У младићком добу подудар се ово са говором у толико, у колико се само оно, што се изговори, може контролисати и да је правилно представљено и у току представа правилно везано. С тога се у настави мора најстроже захтевати, да ученици исказују своје онајаје и задобивено знање потпуно, јасно и разгветно. Ученик мора увек говорити у целим реченицама, па ма како оне просте биле, а и на брижљиво артикуловање мора се увек пажња обраћати.¹⁾

У приказивању новог градива задобивене представе и остали душевни склопови, (чувства, захте-

¹⁾ Нашећу и овде лене описервације професора Collard-a (стр. 15 и даље), које се односе на говор ученика: „Познато је да ученици средњошколски имају обичај, да одговарају тоном монотоним или невајућим, тихо и незаједничким речима. У Гисену се води немилосрдан рат против ових погрешака, које тако немилу утичу на посетиоца кад уђе у разред. — Ну откуд потичу те погрешке? Сазнати извор злу значи пронаћи лек. — У припремним разредима и у најнижим средњошколским, ученици по правилу немају тај монотони тон. Откуд долази то, да га примају касније, тада, када треба, као што се чини, да уноси у своје одговоре више израза и више живота? Треба признати: махипална рецитација деklinације и коњугације, речи и текстова, научених на изуст, читање латинских фраза, које се не разумеју, скромаштво идеја у њима, апсурдна тирапија учења од речи до речи, све је то узрок што се навикају да одговарају без живота, без нагласка, на начин једноставан и монотон. Овај тон прелази из наставе латинскога језика у све остале. И тако ученици виших разреда не умеју често ни добро да читају, ни добро да говоре: нема израза, нема наглашавања! — Ако ученици, у осталом, говоре тихо, тако да их ни најфинији слух не чује, то чине с тога, што се надају, да ће тако сакрити своје незнање или што су и не знајући примили ту несрећну навикку. Учење страног језика чини често да се ученик устеже. Он не зна поуздано, да ли је израз, конструкција или овај или онај облик, који употребљује тачан. Тон одаје његову непоузданост. Онај, који је свестан о том, да извесно зна, говори јасно и разумљиво. Ученик, који треба тек да размишља, па да нађе у страном језику погодан израз, губи управо тим своје поуздање, и, ако није кадар да потпуно искаже своју мисао, он одговара тако тихо, да се и не чује, што говори. Ну то није никаква несрећа, наставници су и сувише милостиви: они верују, да је одговор добар и онда, кад је он рђав. — Како доскочити том злу? Многису лекови, што се у Гисену употребљавају. Ученици не читају никад латинске и грчке текстове, које не разумеју; навикавају се, да на свој начин, фразама, којим владају, исказују оно, што се чита на латинском или грчком језику; подвлаче у својим текстовима наглашене речи. Напоследку наставници не примају никад одговор, дат тоном монотоним и невајућим, и гоне ученике, да се увек изражавају гласно и разумљиво. — Ученици се задовољавају често, да одговоре са неколико речи, без везе. То је обично наставникова погрешка, који даје сам половицу одговора и допушта, да се остатак погоди. У Гисену се не унада у ову погрешку.“

вања, производи фантазије) не смеју остати изоловани, но се морају поредити са сличним ранијим, у школи или ван школе задобивеним мисаоним групама, да би се на тај начин постигле потребне везе. Извођењем општега из поједине представе или поједине чињенице, изналазе се битве и потребне ознаке општега, задобива се опште правило, општи суд. Ту се морају стварати најразличнији редови и групе, и везивање иде час напред, час назад, час у страну. Или се слично истиче, а различито потискује, или се наглашују опреке у стварању редова. Нарочито се овде даје покренути саморадња ученикова, која се показује у суђењу и закључивању. Индуктивни се и дедуктивни поступци морају што је могућно више допуњавати, првога је улога да пружи ново и прошири старо, другога поступка, да постигне поузданост у примени задобивених редова представе на нов поједини случај.

Примери. У историјској и у географској настави везивање иде у назад, ако се при изучавању страних земаља или догађаја спомену сличне особине нашега места или наше земље, у страну, ако се праве поређења, у напред, ако одемо хронолошкијским током или следимо току реке.

Главна је ствар код овога поступка *постављање тачака за прибирање и одмор*, код којих ће ученик бити принуђен, да саморадно продре у ново градиво и у кратко га прегледно сабере. Циљу сходне су ове тачке, где се завршује склад мисаоних редова и где настају нове асоцијације. Постављање мањих читавих одељака, који садрже у себи нешто појамно ново, тзв. *методска јединства*, главни су захтеви разумљивога настављања. Обим им може бити касније већи, сразмерно душевном развићу, али никад не сме бити сувише широк. У језиковној су настави јединства: једна деклинација, једна приповетка; у природним наукама: једна животиња, једна биљка; у историји: једна династија; у геометрији: једно правило или комплекс заједничких правила итд.

Примери. У историји римској браћа Граси дају повод, да се прегледно прикаже борба сиромаша и богаташа, рат савезнички борба за грађанску равноправност. Ако се у географији прешли хидрографски и политички односи, то се у понављању могу приказати вароши по току река.

Тако задобивена знања ће се најпоузданије одржати, ако се унесу у већи склад, јер само тако долази ученик до систематскога, појамног мишљења.

(наставике се)

МАТЕМАТИЧКА ГЕОГРАФИЈА

ПЕДАГОШКО – МЕТОДОЛОШКА СТУДИЈА

НАПИСАО

Др. Сигмунд Гинтер, проф. на техн. В. Шк. у Минхену

ПРЕВЕО

Ђ. Анђелковић, проф. I. Београд. Гимназије

1.

Предмет Математичке Географије и појам о њој.

На пољу дидактике наука најтеже је обрађивати питање: како ће се обрађивати математичка географија при настави. Из разлога што ова дисциплина није склоп једноставног материјала већ разноврсног у том лежи тешкоћа и у самој настави, нарочито, кад се узме још и то на ум како није тако прост посао да јој се одреде и међе. Ако се овом дода да и сам назив није беспоран и да се, место назива *Математичка Географија*, узме назив *Астрономска Географија*, онда је та тегоба са свим јасна. Нема сумње да се могу навести извесни разлози за овај последњи назив, али ми сматрамо да је ипак упутно да задржимо старији назив који тој науци даје већина стручњака.

Ма колико да је Астрономија полетом својих научних добитака заузела самосталан положај, она је онет за то само део примењене математике како по систематици тако и по класификацији наука. По томе се ова научна грана може с пуним правом узети као област којој су суседи математика и наука о земљи као целини. Последња наука даје материјал а математика је научно оруђе које јој ствара научан облик.

Не треба сметнути с ума да има по који задатак или боље, питање, које нема никакве заједнице са звезданим небом. Такав је н. пр. задатак опредељивање величине земљиног полупречника чисто терестричним методама, тј. методама по којима се, долази до те величине под претпоставком да је облик земљин — лопта. Научна област чији положај долази у домаћај опште науке о настави и коју хоћемо да обележимо, обухвата искључиво географска питања. Да би се ова питања могла решавати онда ваља употребити правила и теореме како аритметичке тако и геометријске.

Овим смо, надамо се довољно оправдали назив којег се држимо.

Мало теже и већ заплетеније иде ограничење онога што смо обележили именом Математичке Географије. И обичаји а и педагошки обзир су довели до тога да се Математичка Географија узима врло често као нека врста популарне астрономије

и тада би се у њој нашло пуно предмета који немају никакве везе са науком о земљи. Нарочите наставе из Астрономије не може бити у школи или ако би је и било то само по изузетку. Тако се може разумети и објаснити од куда оно да се из обзира целисходности предаје уз математичку географију и почетнички основи науке о звездама. Не може нам се на ино а да о овој ствари не водимо у неколико рачуна, јер је она ушла у наставни план, ма да би се астрономија могла изоставити из наставе, и ако јој се не може порицати да је богата и материјалом за образовање. Овде ћемо дакле обрађивати уједно и математичку географију и елементарну астрономију. То смемо урадити у толико пре што ће тим наука о земљи (Erdkunde) бити одлично заступљена.

Крајњи циљ математичке науке о земљи (узев ту реч у њеном ужем и првобитном значају) даје се овако утврдити: Да се одреди место некој тачки која припада земљи у правцу тачно и једнозначно. Да би ово било могућно, прво ваља да је створен јасан појам о облику и величини наше земље, а крај тога ваља да имамо спомоћних средстава. Њима бисмо могли одређивати места тачака разуме се са претпоставком да је земља лоптаста облика и сем тога да знамо још земљина кретања по светском простору. Ну даље се не простире задатак математичне географије. Астрономија у школи може и даље отићи а на име она може поучити о разним односима кретања у космосу па чак и тада ако се претпостави да земља као мало тело према космосу и не суделује у том кретању. Сем овога она може испитивати особине површина других небесних тела, било да се то сазна пажљивим посматрањем дурбином или да употреби и друга физикална оруђа за то. Астрофизика треба да је такође саставни део те астрономије што припада математичкој географији јер и та знања могу бити мост за разне географске огранке. За математичку географију није од важности оно знање о звездама у којем се оне сматрају као покренуте тачке, већ оно које спада у физичку географију, која, у колико је сама и Геофизика, прима из Астрофизике њене доктрине и примењује их на земљу ако би чињенице и закони допуштали уопштавање (генерализације) у астрофизичком смислу.

Овде је дакле дат и прописан обим по којем ћемо се у даљем разлагању кретати. Разуме се да је овако схватање одређено у великеј мери према садашњем времену и стоји под његовим утицајем а свакојачко је и обим и садржина ове науке и у пређашњим временима стајала према својем добу у извесном односу. Оволико пека нам је за сада

доста да би смо могли прећи на историјски развитак наставе ове науке.

2.

Дидактика Математичке Географије пређашњих времена.

Да би смо могли сазнати како су у старим вековима поучавали омладину, служиће нам она њихна излагања која су почетницима била намењена. Списи једнога Аутолакуса, Еуклида, Посидонија, Гемина итд.¹⁾ дају довољно података по којима бисмо могли поверовати томе који је био начин за показивање. По тим подацима дакле могло би се закључити да се тај начин састојао: у излагању онога што се очима види за тим да се то даље утврди теоремама и доказима. Да је тако било наводе нас две околности. Старовремски људи (Антици) нису правили разлику између онога што им се причињавало и онога што јесте у ствари.²⁾ Тако дакле запажену појаву тумачили су из самих себе а љаке нису ни поучавали о варљивости чула на што ми сада још за раније обраћамо пажњу на привидност у кретању. Друго, антички човек стајао је према природи у ближеј и непосреднијем односу него садашњи млади културни човек који оно, што му се у уџбенику говори о свакодневном кретању на небу сматра као какво путовање по туђим земљама и ретко да се својим очима уверава у ток небеских појава³⁾. У многобројним градовима пре две хиљаде година време се одређивало дању посматрањем сунца (положај на небу или на сунчаном часоказу) а ноћу посматрање положаја извесних звезда на хоризонту. Кад се код Хезиода, Виргила, Колумеле и других види колику су бригу поклањали изласку и заласку извесних звезда и, кад се то упореди с обзиром на данашњи напредак знања онда се види да је развитак цивилизације сметња за приближавање и гледање предмета ове врсте природе. Из ових се види како се запушта народна астрономија. У старо доба хиља-

¹⁾ Упореди уџбеничку литературу грчке периоде, јасно излагање R. Wolf-a (Geschichte d. Astronomie, München 1877. стр. 131).

²⁾ Познато је да је у старо доба било астронома који су говорили не само о кретању земљину око осовине већ и о њеном поступном кретању. Имена тих астронома које историја астрономије познаје јесу Хицета, Екванто, Селек али нарочито Арстарх (види: Schiaparelli, J. precursori del Copernico nell' antinità, Milano 1874.).

³⁾ Да подсетимо овде на један интересан факат који је сазнат услед испитивања школ. власти у Берлину над ученицима о томе колико њих знају или не знају бити су видели излазак и залазак месеца и друге ствари у слободној природи. Који никада није видео излазак сунца или месеца том су басда сва описивања о току ових небеских тела.

дама хиљада нису знали нити слутили о кретању земљину и о том да је она лоптаста облика. Данас то зна ђаче у најудаљенијој сеоској школи, али, у колико се то данас више зна у толико су више стари знали о привидном окретању небеског свода, о сунчевом току, месечевом па и светлијих планета и то толико да би садањи студент који зна и за тригонометријска срачунавања позавидео знању простог човека који ништа није учио из књиге.

То би се исто могло рећи и за средњи век. Тако би се н. пр. један манастирски ученик могао мерити са својим знањем из астрономије односно привидног кретања са свим слободно са данашњим младићем у XIX веку који то исто учи. Квадривијум који је велику улогу играо у настави од времена Марцијана Капеле и Боетија,⁴⁾ предвиђао је нарочито место за астрономију, а почем се и данас време броји и регулише по стању звезда то су извесне поуке о том давате како у манастирима где су се школовали дечаки тако и у женским манастирима⁵⁾ Свуда се ту находило по један инструментаријум, којег је главни састав био небески глобус⁶⁾. Као упуство служила је једна компилација преостала још из римског доба, док у XIII веку није постало дело „Standard-Work“, које је кроз више од 500 година било монопол на овом пољу. То је књига: „libellus de sphaera“ Британца Јована а Saero-Bosco⁷⁾.

Кад су се основале Вел. Школе ова је књига себи стекла заповеднички положај и тамо. Сваки који је хтео себи да прибави достојанство Бакалавра, питан је обилатно и из „свере“ или је држао предавање, а само се по изузетку тражило из „Теорике Планета“. Издања и коментари поводом овога дела ницаху као печурке. Ово беше доказ да је овај мали спис, у којем има само оно што је потребно, погодни жељу и наставника и ученика. Нико мањи већ сам Меланхтон,⁸⁾ који беше

измерио цео круг ондашње науке имао је велики утицај на струке у квадривијуму. Он се сам изражава како му Сакробоско изгледа као вредно средство за наставу. Издање које је Меланхтон приредио имало је за циљ да се место Сакробоскове књиге дође до боље — са много већом систематиком. Витенбершким ученицима XVI века могло би се позавидети што су имали тако добру наставу у математичкој географији. Слично овом може се рећи за све тадање универзитете а не мање и за гимназије за свих 40 година утицаја Меланхтонова. Па и доцније Сакробоско остао је Сакробоско у уважењу као што између осталог потврђује коментар математичара Клавија (*Clavius in Sphaeram Joannis de sacro Bosco Comentarius Meinz 1612*). Ну већ је ствар пошла другаче кад је завладао Коперников систем, јер се тада чинило да више одговара циљу ако се при елементарној настави води одмах рачун о земљину кретању. Они, који су се у то доба учили, нису могли имати велике користи од тадање дидактике која се и сама преобразила услед обрта кад је замењен Птолемејев систем Коперниковим. Може се пре рећи да дидактика и није онолико брзо напредовала колико и сама наука. Тада се вероваше да младићском духу ваља само изнети низ чињеница а мала је пажња била обраћена како ће их млади ум схватити. Разуме се да је и начин излагања био догматички а не херустички а међутим је материјал био тако мален да су га ученици могли на памет научити путем очигледности. У XVII. веку беше то већ друкчије. У XVIII. веку не наступи никаква промена ни реформа а тек пред сам почетак нашега века целокупна педагогика узе полет којем се није ни надала те је и у овој области имала своје повратно дејство. Покрет који је тада започео није се ни данас завршио али је већ дао знатне трајне успехе и ако је тек нешто испуњено и то са лошим дидактичним навикама.

Неумрла заслуга Песталоцијева у науци о васпитавању управо је у том што је он потресао једно гледиште које је потпуно психолошко и њега се сад већ не држе на многим местима. То је гледиште да није довољно да наставник само зна свој предмет.⁹⁾ Један присталица Песталоцијев

⁴⁾ Догод беху школе на немачком земљишту делио им се наставни план на Тривијум и Квадривијум; још је Алкуин положио темељ за основу уредбу по указу Карла Великог која се звала: Школа Палате.

⁵⁾ Specht. Geschichte des Unterrichtswesen in Deutschland von den ältesten Zeiten bis zur Mitte des XIII Jahrh. 1885. год.

⁶⁾ У Св. Галену ј. Поткар Лабео употребљавао један такав Глобус, који се може наместити за ма које полусне висине.

⁷⁾ Овај је писац писао под именом „Sphaera mundi“ затим то исто под именом Sph. materialis. Писао је још и о Аритметици и календарском рачунању. И ако је доста писао о њему се само зна да је пореклом из Сев. Инглеске и да је 1256. умро у Паризу.

⁸⁾ Hartfelder, Philip Melancthon als praceptor Germaniae, Berlin, 1889.

⁹⁾ Ту можемо наћи доста врло поучно вежбање у „Januae linguarum graecae theatricol pars I. (II акт а V сцена). Учитељ употреби један небески и један земљин глобус а за тим један прост квадранат за мерење углова висина и врло уметно објашњава везу небеских појава са географским положајем места са којег посматрамо. (Упореди: Günter, Comenius als Geograph und Naturforscher. Ausland, 65. година).

беше човек који је у Немачкој био прави реформатор у настави математичке географије и као такав без такмаца, — то беше Дистервег. Он не беше ни астроном ни географ али је својим погледима на наставу дао тој науци велику важност. Он је умео схватити и истаћи оно што су разум и осећаји очигледности сазнали, те је показао наставни правац који не беше довољно јасан пре њега.¹⁰⁾ Само наше излагање стоји под Дистервеговим утицајем као што би то и други учинио да је упознат са његовим погледима.

Као и у многим другим случајевима тако и у математичкој географији велики Коменски имао је исправан поглед. Један оглед из наставе онога доба којом је он руковао у Шаром Патоку (једном мађарском граду), уверава нас да је донета имао згодна начина да почетнике уведе у науку о земљи.¹⁰⁾ Ну у колико је више географија била у служби историје а све више губила везу са природним наукама, у толико је више то било са самим основама науке о земљи.¹¹⁾ Цела се настава сводила на неколике одредбе о округлини наше земље, о дужини и ширини и о картама земаља, а, који би хтео знати што више и дубље том је ваљало ићи самом наставнику математике.¹¹⁾ Па и овај није Бог зна како силазио у дубине саме науке. То потврђују уџбеници од 1600—1800 године тј. да

је Математичка Географија била то исто што и Алгебра или Аналитичка Геометрија.¹²⁾

¹⁰⁾ Овде упућујемо на предавање Кроначеково: *Zur geschichtlichen Entwicklung des geographischen Unterrichts. Verhandlungen d. II. deutsch. Geographentages Berlin, 1883. стр. 117.*

¹¹⁾ Писац је ових редака пошао (види: *Gühuter, Handbuch der mathemat. Geographie, Stuttgart 1890.*) да ближе одреди ток развоја саме географије с обзиром на то што се она дуго сматрала као допуна математичким наукама а доцније од тога одступила и колебљиво ишла без одређене садржине.

¹²⁾ Врло су добар пример томе: основи географије у великом уџбенику који је написао Христ. Волф а били у оште уважени (*Anfangsgründe aller mathematischen Wissenschaften, Dritter Teil, Halle i M. 1717.*) Колико је мало прослављени философ размишљао о основи наше дисциплине, види се отуда, што је за доказ земљине округлине написао само 9 врста а остало је узимао што је се онда и узимало као кружно ограничена земљина сенка при парцијалним попрачењима. Слабост ових доказа изнели су два века пре тога Петар Апијан и Гема Фризије који су те исте доказе износили тако да оно што се у Волфу наводи показује само назад.

¹³⁾ Колико високи значај има Дистервег казују небројени списи о том, којим се признаје његова вредност за реформни покрет у педагогији. Као добар преглед препоручује се: *Langenberg, Adolf Diesterweg, Sein Leben und seine Schriften. Frankfurt a. M. 1868.* Ова је књига врло јасно утврдила аксиому да при поучавању ваља радити по начелу од простог сложеном и још је за његова живота нашла на оште одобравање. Види: *Lehrbuch der mathematischen geographie und populären Himmelskunde 1840. Berlin, 5. Auflage od Strübinga, 1873., 18. Auflage von W. Meyer und B. Schwalbe, 1897. године.*

¹⁴⁾ Види забелешку 2) прошле стране.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

ДЕЧЈИ ЛИСТОВИ У НАС

— 1897/8. —

I.

Прво што треба децјем писцу, то је љубав према деци. Без ње, његове су речи хладне, неспособне да оживе дух децји, побуде њихово интересовање и учврсте им пажњу. Љубав уноси у књижевност децју душу пишчеву, она појачава сугестивни утицај што га рад старијих има на млађе, изазива јако саосећање и узајамно враћање симпатије. Дела тако писана имају извесну милошту која јако опомиње на родитељски тон, на тихи шапат у мирном кругу породичном. Она губе стран звук, губе опорост неизбежну у многим делима, примају се лако и памте дуго, јер интелектуалном елементу додаје се осећајни, тако погодан за трајање и свежину примљених утисака. Велика вештина лежи у

томе да се деци омили лектира! Није довољно само јака умна развијеност, ни вештина упростити стил и језик, ни погођена имитација народној књижевности, ако из написаних редака не веје љубав према малим читаоцима, ако писац не уме да се уживи у њихове често незнатне радости и њихове кратке и експанзивне жалости, ако осећањем својим не погоди њихове узоре и симпатије. И није само да треба волети децу, већ и предмете којима се писац бави. Хладно расправљање, безживотни описи, мртви дијалози, причања без љубави одбијају се од деце, јер немају ничега што ће их узбудити, што ће изазвати њихово осећање, што ће бити подстицај за дух у свој његовој пространости. Сетимо се само два примера: Робинсона и Змајевих песама. У Робинсону писац силно воли свога јунака, поред свих његових погрешака. Цело је дело прожмано том љубављу; сваки покрет младог

авантуристе прати родитељско око ауторово. Читалац осећа ту везу и неосетно постаје трећи у тој лепој заједници срдаца. Јер љубав ауторова није само за свога јунака; она је генералнија јер се односи на сву омладину и њене светле стране, па чак и на њене погрешке. Отуда и долази силно утицање овог дела и онај огроман интерес што га оно има и на младе и на одрасле.

Са Змајевим песмама ствар је иста. Није то ни лакоћа стиха, ни простота предмета, ни погођеност тона што чини њихову вредност. То је љубав Змајева за децу, љубав коју одаје сваки стих, свака строфа и песмица. Ова љубав поправља и оно што би иначе било вулгарно; она ствара лепим и оно што не иде строго у круг естетичности и неопредно води од срца срцу.

*

Љубав је неопходан елемент за децу књижевност, али није једини. Треба познавати дух и развиће дечје, а то је ствар веома озбиљна. У детета је све у стварању, у оном опасном стању кад није лако разликовати добре и лоше наклоности, кад је мучно одвојити корисан умни рад од грозничаве жудње за парадирањем, кад треба ојачати и организовати вољу, чувајући дете од самовоље. Није све добро за децу, што је примљено у књижевности. Деца гледају ствари и предмете у другој светлости; она имају много вере а мало логичног размишљања; у њих осећање лакше поникне али краће траје, а од осећања до акције мање је одстојање но у одраслих. Не треба заборавити ни на живост њихова уображења, на јаку жудњу да то уображење непрекидно хране и надражују, на жељу да све сазнаду, протумаче и расветле. Дечји писац ваља да добро познаје ову бујну снагу коју му ваља ставити у покрет, овај духу рађању коме треба руковођење смишљено и разумно, а свакад прорачуњено. Он треба да духовним оком види, бар у главном, све битне заједничке особине којима се младост одликује, да уме ослушквати ударе дечја срца, да разуме потребе њихова ума, да уме одвојити добре инстинкте од лоших, и задовољавајући прве, да тражи дејства да сузбије последње. Ради тога потребно је много посматрања, упорно изучавање, дружење с децом, јако знање психолошких закона и опажања. Никакви закључци а priori, никакве високе моралне и социјолошке теорије, никакав педантизам! Обазривост и савесност прва је дужност дечјег писца. Поменути сваку реч, сваки израз, имати непрекидно пред очима тако еластичан материјал као што је душа дечја а уз то и психолошке принципе, и извесно лутања неће бити. А ако и буде погрешке, писац ће моћи

мирне савести рећи: Испуних све што ми беше дужност, а Бог једини не греша.

* * *

Први је циљ дечјим књигама да омиле само читање. То су она дела, која се пишу за најраније детињство, кад је тако тешко паћи мотиве за интелектуално усавршавање. Умни рад није пријатан деци, јер захтева постојану заинтересованост, пажњу, мировање и извештај мисаони процес. У младо доба међутим активне су силе велике, спонтана енергија јака и дете је непрестано подстицано на кретање, игру и физичке забаве. Његове играчке прече су му него лектира; у њима су оживљени догађаји који задовољавају уображење; њима задовољавају своје тежње да господари, да се истакне над другима и најзад троши произведену енергију. Добро израђене књиге тада су од неопходне важности и помажу наставнику и васпитачу. Читање, које се као школска вештина с много тешкоћа обучава, лако се савлада, ако дете само добије забавну лектуру, која ће побудити његову радозналост и привући његову пажњу. Жеља да и другој деци саопшти своја опажања, да их интересује оним што је њему драго и мило, учиниће да дете чита и на глас, те да се и у том правцу вежба. Ово самообразовање увек је врло корисно; знања овим путем добивена најпостојанија су, јер нису дошла принудом, без учешћа дечје воље.

*

Добра лектира задовољава природну тежњу дечју за сазнањем. Та тежња увек постоји, она је драгоцен помагач васпитачу и сувремено васпитање има задатак да је развија, умеравља и задовољава. Деца желе да посматрају појаве око себе; више од тога, деца желе да сазнају узроке тим појавама. Све што их окружава за њих је тајанствено, док не дознаду његову природу, улогу или узроке. Школа не може да потпуно изврши ту дужност; време је ограничено, број ђака велики и средства нису увек довољна. Ако породица није у стању да допуну школу — то је у нас најчешће — деца остају незадовољена, и њихов дух склапа најнеоснованије и чудне хипотезе о појавама често врло простим. Са тога страда њихово знање и учвршћују се празновернице тако опасне за напредак једног народа. Ваљана лектира надокнађује недостатак усменог тумачења и бар донекле успева задовољити ову тежњу за истином, која се у виду радозналости рађа у деце. Њена је корист огромна, јер ствара у деце извесну способност да правилно размишљају, да не изводе олако закључке и да не верују обманам.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Није довољно обогатити дечји дух знањем, нагомилати у њему неки број факата и оделитих истина, већ га треба развијати. Сама знања не чине интелектуално усавршавање, јер се оснивају на памћењу а оно слаби у току времена. Лектира међутим треба да развије све активне умне способности, и да од своје стране допуни рад који васпитач предузима усменом наставом. Извесно, лектира не може, или може тек у ограниченом смислу, вежбати чула и усавршавати моћ посматрања. То се двоје постиже ван лектире, у животу, под паметним руковођењем наставниковим. Али она може пре свега омилетити интелектуални рад и концентрисати пажњу на извесна тумачења и изношења факата и појава. Њом се може неговати логичко памћење, јачати и пречишћати уображење, стварати правилно размисљање и логично суђење. Добра лектира негује дух; она га чува од обмана и заблуда; гони га правим и редовним путем. Она не да маха софизмима и олаквим закључцима, већ преко извесних чињеница води к разумним решењима.

*

Велики је утицај добре лектре на осећајни живот у деце. Пре свега, умерено читање, не на штету игре и кретања, ствара ону дивну економију у времену без које пропадају и народи и појединци. Она спречава нерад, тако опасан за младе организме, јер се у њему зачињу клице греха. Рад уклања прилику за разврат, он не да да се скрене с права пута. Наизменичност паметне игре и читања снажи организам и задовољава његове основне потребе — кретање и одмор. Ништа опасније него беспослен дух и физички нерад! То двоје гони на погрешке, од погрешака на пороке, од порока на злочине. Статистика налази највећи криминалитет у деце која су довршила основно образовање, а још нису ушла у какав озбиљан посао. И духу и телу треба рада; и кад нема корисног, они га налазе у увреди и нападу на друге, у крађи, скитању, напошењу штете итп. Улично васпитање изощтрава дух у правцу антисоцијалном; оно често ствара мале таленте за злочин; оно има своје ђеније зла. Све је у те остављене деце могло бити погодно за васпитача, и као што је отуд постао бујан коров, могло се под одличном негом развити корисно биље. Недостајало је само ваљане забаве, заинтересованости за умни рад. Њима није лектира отворила широко поље за задовољење њихове радозналости и тежње за сазнањем. Њихов дух остао је без културе, и остављен самом себи пробио је пут к злу, који је на несрећу увек утвренији и све више помагача на пут к добру.

Иза непосредног моралног утицаја, лектира има и посредан. Морално васпитање, претпоставља три елемента: осећајни, мисаони и активни. Бити моралан значи, пре све, осећати морално, за тим знати разликовати моралне акције од неморалних и најзад осећање и знање свести на акцију. Ова три елемента нису увек у хармонији; човек може инстинктивно радити добро и бити карактер и не знајући да чини велика дела. Моралност се наслеђује и постаје тако рећи саставни део човекове природе. Исто тако и највећи теоричари моралисти могу бити груби саможивци, неморални и неваљали, што није редак пример ни у прошлости ни у савремености. Најзад човек може осећати добро а немати моћи да га испуни. Има читав ред људи који непрекидно греше а непрекидно јадикују, који проклињу своје грехе а сутра их опет настављају, који се себи заверавају а реч слабостињски газе једном речју има људи с добрим намерама а рђавим делма.

Међутим, независно од ове несугласности, ваља признати да морал напредује једино с интелектуалним развињем. Прошлост је у погледу морала гора од садашњости, и што се силази ниже у погледу цивилизације морал је све нижи. Интелектуално познавање добра и зла учвршћује прво а изгони друго; многи греше не знајући да чине зло, као што би чинили добро, кад би га познавали. С те стране деца највише губе и добијају: многе њихове радње долазе са незнања. Истина књигом се не постиже много у том погледу, и живот са својим практичним упуствима најбољи је учитељ добрих дела. Али где живот не стиже није погрешно дати добру лектуру — ако не помогне, одмоћи за цело неће.

*

Још једно осећање — поред осталих — задовољава добра лектира. То је естетичко осећање. Књига допуњује природу и помаже учитељу. Добре песме, лепе приче, гатке и басне сем свог моралног утицаја, поред своје користи за интелекат, усавршавају и природно осећање пријатности које лепа предмети изазивају у деце. Педагози често прецењују ово осећање, али одбијајући оно што је излишно речено у похвалу његову, морамо му признати извесну важност за васпитање. Без њега не би било могућно хармонично васпитати човека, као што ни морално и умно васпитање не би било потпуно. Међутим оно је врло деликатно и захтева јаку обазривост у дечјих писаца. Они га — жељом да моралисањем и предикама поправе омладину — често занемарују, а то се љуто свети на њима самима. Дечје књиге у којима би песме и приче биле

ружне деца сама напуштају пре или после, осећајући према њима негодовање. Па и ако се даду завести, то је само док чист укус не пробije свој пут. После се тражи оно што је лепо, или бар што није ружно, а напуштају се дела којима се вређа естетичко осећање.

* * *

Највећа тешкоћа при писању деџих књига у томе је, да се *језик и стил* прилагоде деџем разумевању и умној развијености. У малих народа та тешкоћа постаје двојна, због страпог карактера којим се одликује писање и најбољих књижевника Књижевне идеје — о научним истинама да и не говоримо — у малих народа ретко поничу самостално. Оне се преносе из разних културних и књижевних даљина, често и без смишљеног одабирања. Кад се та позајмица врши међу великим народима, процес изједначења много је савршенији. Прелазећи из сличних културних средина, идеје губе првобитну форму и националност се у новој постојбини. С малим народима не бива тако. Притицај туђих идеја увек је бржи но њихова асимилација и људи их пре усвајају но што би их разумели. Уз идеје иде скоро неразлучно и сам облик, и књижевници малих народа ретко успевају одолети утицају што га на њих има начин исказа. Њима импонује форма кадкад јаче но и сама идеја; она има извештан сугестивни утицај на њихову форму изражаја. Облик и садржина асосирају се у духу врло јако и човеку се чини да упронашћује и саму идеју ако је издваја из заједнице у којој ју је нашао. Ну има још нешто. Тешкоћа за јачим књижевним образовањем одводи младе таленте у туђе књижевности пре него што су у свом матерњем постали мајстори и уметници. Међутим тајне народног језика нису ни тако приступачне, ни тако лаке за разумевање, да за њих не би требало много озбиљног рада. Не умејући га савладати, писци му радо окрећу леђа, проглашујући га сиромашним и ударајући у позајмицу код суседа или код својих књижевних узора. Отуда је у нас постала реткост умети писати за народ, а готово велика вештина писати *добро* за децу. Ни народ ни деца не разумеју говор конструисан имитацијом туђинштини, а књижевници омет ретко могу напустити своје тековине, и свести своја размишљања у просте исказе народног језика. И што има књижевника који покушавају изгладити несугласице међ тражњом и понудом, њима је тешко одржати границу што дели природност од извештачености и пријатну простоту од досадне вулгарности.

За деџу књижевност не могу се извесно, прописати правила језика и стила. У главном ваља избегавати све што не иде у књижевни језик и што ремети његову јасност и чистоту. Ту су у првом реду стране речи, за тим застарели изрази, неологизми, провинцијализми и најзад непотребно скраћивање или сувише развлачење реченица. Опасно је уносити и двосмислене изразе, а од штете је ако се пређе мера у употреби речи у фигуративном значењу. Изрази треба да су што је могуће јаснији, смисао непосредан, појмови тачно опредељени. Треба се чувати излишних фраза, општих места, непотребних узвика; свега што претрпава мисао и отежава разумевање. Као што је штетна непотпуност, овашино наговештавање, кратке, недовољне реченице, тако исто сувишност премаша циљ и у место користи доноси штете.

*

Деџи списи имају васпитни карактер и с тога предмети који су у њима обрађени морају имати моралне вредности. Изгледа као да овај захтев највише смета напретку деџе књижевности. Људи у опште имају слабост да једни друге поучавају и да проповедима спасавају своје ближње. И што је најобичније, што су људи мање склони да делима помогну друге, у толико су издашнији речима. У књижевности деџој даје се највише маха овој прецепторској страсти, и то често у толикој мери да изазива досаду. Извесно, ништа није корисније но морална лектира; али лектира која ће тако распротрти моралне идеје као што цвеће испушта мирис. Непосредне сухопарне поуке не примају се радо; јер никакво туђе предвиђање не може заменити сопствено искуство. Не може се тражити од неопитних, младих духова да старачким очима гледају на примамљиве појаве животне. Човек остаје хладан према наговештајима на патње, којима нема сличности у прошлом животу. У омладине је иначе много оптимизма; предосећање несреће минимално је, и у највећим незгодама пре се помишља на мален део срећних случајева но на велики проценат несрећних. Сем тога у деце акција је у јачој вези са осећањем но с размишљањем, и поуке срачуњене на трезвено размишљање баш и да би биле примљене, врло се тешко приводе у живот. Међутим јако испољена морална тенденција апсорбује собом цео материјал једног чланка, приче или песме, и не да маха да се задовоље захтеви уметности. Тако страда осећајни елеменат у корист чистог размишљања, и морални утицај у место да ојача у ствари ослаби.

Кад је реч о моралу, није излишно напоменути једну опасност за дечје писце. Та опасност лежи у безграничној растељивости моралних погледа, и у неприметној граници која двоји добра дела од злих. Ако је питање о крајњим тачкама, пометње извесно не може бити. Али има извесних додирних тачака, има извесних мешовитих акција у којима једни виде знаке моралности а други клице зла. Па онда, пред интересима у садашњости било личним, породичним, државним или националним многе иначе моралне појаве изгледају као нека врста злочина. Шта би се рекло о детету које би реклас *истину* непријатељима који се извештавају о положају у коме је војска његова народа. Не би ли оно било једна врста јунака, ако би *лажју* навело непријатеља на погибију. Велика реч Христова „љубите и непријатеље своје“ и ако садржи узвишени морал, не би ли изгледала као напуштање високих идеала патриотизма? Уз то, хришћански морал са својим идеалним сватањем долази по кадито у сукоб с философским концепцијама морала. Тај сукоб пролази у јаку супротност у извесним тачкама, кад је реч о законском или практичном народном моралу. Како би се могао примити морал извесних народних прича, или појединих басана и народних пословица, кад он истиче корист на рачун истине или човекова достојанства (приче народне о маћехи и пасторци; Доситијева басна о лаву, лисици и магарцу, пословице: по корну главу слабља не сече, према глави и оца по глави итд.)? Међутим тај морал није у основи погрешан, и у извесној мери акције које он препоручује, користећи личности, не штете друштво. Ствар је само у питању времена; што је морално с погледом на садашњост може бити неморално, ако се замисли у будућности. Сем тога тешко је извесну радњу издвојити из заједнице с другима и квалификовати је у погледу на њену моралност. Помагати друге ствар је племенита, али може да буде извор људској несрећи из које после проистичу многи пороци. Умети одржати своје достојанство ништа боље од тога. Али има тренутака кад та врлина прелази неосетно у гордост а преко ње у надувеност. Бити услужан и учтив за похвалу је, али те особине често воде у понизност и улагивање. Храброст иде раме уз раме са дрскошћу, постојаности је сусед тврдоглавости, скромност доводи до малодушности и обескуражења. Све то зависи од спољних услова извесне акције, од тренутка кад се она јавља, од личности од којих долази и којима је упућена. Постоји најзад и сукоб разних дужности и осећања који порађа неодлучност и у најјачих духова. Такав је пример у Коцеовим дра-

мама (за круну, Северо Торели), такав случај с Брутом, Карађорђем и др.

Дечји писац не мора имати посла с овим заплетеним, неизвесним појавама пред којима моралист застаје с недоумицом. Он не сме тражити морални идеал далеко у будућности, као што не сме заборавити на моралне обзире пред тренутном коришћу. *Реалан идеал*, ја понављам једну своју ранију мисао — треба да је главни циљ његовог писања. Поред све неједнакости у погледима на моралност извесних акција, има и извешан број за које се, у одређеним границама, може утврдити да су моралне. Под добрим пером, уметнички разрађене, ове ствари доиста могу изазвати добра осећања у деце и донекле их побудити на размишљање. И тада морални утицај, долазећи правим путем, постаје и јак и трајан, а што је главно прима се са задовољством; без принуде.

* * *

После ових општих напомена о књигама за децу, мало је остало што би се могло рећи за дечје листове. У првом реду њима је потребна *разноврсна садржина*, колико због занимљивости, још више ради свестранијег умног развијања. Али сва разноврсност по предмету и начину обраде ваља да се стиче на један циљ: умно и морално усавршавање омладине. И не само да је потребно то опште јединство циља, већ је неопходно важно да сви чланци одговарају извесним утврђеним принципима. Међу њима не сме бити несагласности; један чланак не треба да одриче или омаловажава оно, што се у другом бранило и утврђивало. Кроз све радове треба да провејава једно начело, један дух, и бистро око редакторово треба да пази да се не би јављале јаке противуречности. Без тога се може причинити штете младим читаоцима, који су готови, у много већој мери но одрасли, да верују у истинитост онога што се у књижевности јавља.

Друга је погодба за ваљаност дечјих листова *концентрисаност садржине* на што краћи обим. Дугачки чланци врло су непривлачни; они растројавају пажњу, и разблажују утицај што га садржина треба да чини на читаоца. Не треба само злоупотребити ову добру особину и допустити да обим гуши садржину, јер онда чланци постају тешки и неразумљиви. Али није за похвалу ни развученост, понављање и разјашњавање онога што је по себи познато. А писци доиста често греше у том погледу и хотећи бити јасни, постају благоглаголиви, и казују с много речи оно што се може с мало казати. То није мана саме дечје књижевности; има одличних романијера, песника, путописаца, историка и

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

др. који немају одмерености у својим радовима, већ се пуштају у излишне детаље, нагомилавају појединости, баве се непотребним објашњењима итп. И у колико је то скоро општа мана у књижевности, у толико више поштовања заслужују писци у којих је развијено осећање за меру и способност да кондензују своја опажања и размишљања.

Још једну напомену. Има писаца наклоњених песимизму или бар елегично расположених. Они уносе та своја осећања и у дењу књижевност, и често без икакве моралне добити за децу руше њихово ведро расположење, тако корисно за омладину. Њима се чини опасна веселост дења и желе да у раном детињству оптерете душу дењу тугом и мрачним расположењем. Та претерана оданост збиљи живота промаша свој циљ и у место да ојача у деце ваљане склоности, производи у њих мржњу на извесне установе и друштвене појаве, а с друге стране изазива претерану болећивост и неку врсту нервозне осећајности. Није за одбацавање, да се ваљаном причом, песмом или чланком изазове по нека суза из ока децјег. Али то не сме долазити са губитка веселости и из очаја, већ као резултат племенитог узбуђења, дивљења или радости. Живот и онако има довољно горчине, а прилике за тужно расположење нису ретке, да би књига учила децу очајању и жалости. Међутим не треба заборавити да је главни задатак дење књижевности изазвати у деце љубав према своме народу, тежњу к добрим

делима и симпатију за оне који страдају. А то се све може постићи без штете по невину и милу дењу веселост, по њихово добро расположење.

Једна крајност често изазива другу. Претерује се по кад кад и у тежњи да се деца развеселе. У место пријатног хумора и лепе шале прибегава се карикатурама, непромишљеној сатири и сарказму. Све је то међу тим опасно за децу, јер поштрава у њих жељу да омаловаже оно што је за поштовање и проводе шалу с оним што треба волети. Деца не могу погодити меру, и обраћају своје подсмехе на све што им се не чини обично. То се нарочито опажа у породичном васпитању, код деце чији родитељи имају мало озбиљности. Ругање ту постаје уобичајени начин опхођења и налази сваки час и на сваком месту изобилно материјала. Пристојност и уљудност остају страни појмови за децу тако васпитану, и доцније треба много рада да се ова мана дења сузбије.

*

Требало би рећи коју реч о томе: какви треба да су поједини књижевни облици у дењим листовима: песме, приче, описи из природе, историјске анегдоте итп. То остављам за *II део* реферата, у коме ће се говорити о *Голубу*, *Ласту* и *Зорици*, јер је много погодније расправљати ова питања, кад је реч о садржини и ваљаности чланака у овим листовима.

Ј. Прод.

ПРЕГЛЕД ШКОЛСКИХ ЛИСТОВА

Revue pédagogique, nouvelle série. Tome XXXI
№ 11—12 (Novembre — Decembre).

У новембарској свесци на првом је месту извештај о прослави 25-то годишњице сенских учитељских школа. Свечаност је извршена, као и све прославе ове врсте, с много параде и церемонија. Држане су беседе, у којима су изјављивани узајамни комплименти, изражаване најлепше жеље, говорено о будућности просветној с много оптимизма, а о величини Француске с много одушевљења. Прослава је завршена неизбежним банкетом, с његовим одмереним, прорачуњеним и китњастим здравицама. Тога ради не треба ни у беседама ни у здравицама тражити педагошког интереса, нити од њих очекивати да расветле, протумаче или потврде какве васпитне принципе. Све што беседништво ове врсте даје то су занимљиве успомене из прошлости, карактеристичне епизоде, какве духовите досетке, бриљантне фразе итп. Материјал говорни

мали је и једва умиче од општих места; само начин изражаја има више елеганције, но у обичним приликама.

Други чланак бави се *народним васпитањем* у 1896—7 год. Чланак је значајан не толико по обради — јер је и ово званични извештај поднесен министарству — већ по предмету. Писац извештаја, Ed. Petit, указује у почетку на напредак народног васпитања. Сви свесни елементи франц. друштва суделују вољно и одушевљено на великом делу умног препоруђаја Француске. Настава није само професијална и техничка; она је у исто време васпитна и морализаторска. Није довољно једино *знање* да се буде честит *човек* и одличан *грађанин*. Треба сузбити лоше страсти, недати маха разврату, одгајити тежње ка добру, учврстити вољу у делима патриотским и хуманим. Француској требају вредне и солидне генерације и она их спрема лагано али постојано. Маса којој се упућује настава можда и не *разуме* тачно циљ рада, али *осећа* дубоко његову вредност. Љубав ка умном раду расте непрекидно чак

и у најнижим слојевима народним. Број школа за одрасле непрестано се увећава и ревност коју наставници развијају у раду подудара се с одушевљењем којим се настава прима.

Прво са чиме нас писац упознаје то су *курсеви за младеж и одрасле*. У 1894—5 било је ових курсева свега 8288, и то за мушке 7322 а за женскиње 966. 1895—6 год. било је 13,930 и то за м. а за ж. 1808, свега 15738. У 1896—7 било их је свега 24528 —20099 за м. и 4429 за ж. Ово су јавни курсеви, а рачунајући и оне, које организују разна удружења за наставу, биће их свега до 30.000. Број ученика био је у 1895—6 год. 400.000, а од њих су 270.500 били редов. посетиоци. У 1896—7 број уписаних учен. износио је 700.000 од којих су 417,481 били редовни посетиоци курсева (348,926 м. и 68,555 ж.). Било је тројакних курсова: општих, практичних и специјалних, али у свима је настава била у главном саобразна потребама обичног живота. У многим од њих ученици су добијали сведочанства о успеху, или су слата месечна извешћа итп. Сем тога раздају се и награде: књиге, медаље, почас. алати итп. и то приликом пролећних светковина.

Читање у курсевима највише је забавне природе: географија с погледом на разна интересантна открића, историја у анегдотама, патриотске приче, драмска литература у одломцима и поезија — нова и стара.

Популарна предавања. 1894—5 г. било је ових предавања 10,379; 1895—6 67,476 и у 1896—7 г. 97,313. На њима су објашњаване природне појаве, говорило се о друштвеним појавама, о колонијама француским, о стању европ. држава итп. Политика није додиривана. Сталног програма није било, а настава је објашњавана сликама и очигледним средствима, која је слао педагошки музеј или су их спремали сами наставници.

Школска друштва за узајамно помагање дају врло повољне резултате, како моралне тако и финансијске. Она се старају ради помоћи на случај болести и смрти, и њихов напредак већ је осигуран самим циљем рад кога су створена.

Друштва бив. ученика постоје у циљу да учвршћују пријатељске везе и развијају солидарност. Било их је 1889 свега 59, а у 1896—7 има их 1510. Обраћа се велика пажња на физичко васпитање те се праве ескурзије, шетње, гимн. вежбања, а у женским удружењима ове врсте негује се игра, песма и музика уз учење домазлука.

Школска добротворна друштва, 1895—6 год. било их је 403. 1896—7 год. било их је 648 организованих и око 200 у пројекту. Постоје оделито за мушке и женске. Сем њих постоји и око 3000 религиозних удружења с истим циљем.

Друштва за народно образовање имају у главном двојак циљ: с једне стране практичну наставу, применљиву на трговину и индустрију, с друге морално васпитање, одгајање карактера. Има их око 200 акт. и око 1000 у пројекту. У њима се ради озбиљно, смисљено, с много воље, стрпљивости, талента и знања. Измеђ свих таквих удружења најсјајније стоји *Омладински савез*, који је 1895—6 год. имао 344 проф. и 11230 ученика а у 1896—7 420 професора и 12000 ученика.

У раду на народном образовању у Француској приватна иницијатива удружена је с радом државних и општинских власти. Сем тога, поједини интелигентни људи — лекари, апотекари, агрономи, адвокати, бележници и др. чинили су од своје стране много услуга ствари народног образовања. Још у већој мери радили су професори и ђаци универзитета, проф. лицеја, колежа, учит. и в. осн. школа, предавачи, а највише и најодушевљеније учитељи и учитељице основних школа.

Новчане прилике. У 1896—7 год. добијено је 190.000 фр. новчаних прилога. Постојали су и курсеви са извесном школарином, који су имали и приврженика и противника. Они су донели 1895—6 године 45.000 фр. у 73 департмана, и 1896—7 50.000 фр. у 81 департману. Највећа је помоћ од стране општина. 1895—6 г. та је помоћ износила 1,150,000 фр. а у 1896—7 г. 1,322,254 фр.

Сводећи у кратко цифре о којима је била реч имало је у 1896—7 год.:

29,578 курсова за младеж и одрасле,

97,313 популарних предавања,

110 друштава за узајам. помагање,

1,575 удружења бив. ученика,

648 школ. добротворних друштава,

1,200 друштава за народно образовање,

33,000 наставника радило је на том пољу и

417,421 младих људи присуствовало је лекцијама.

Овакав резултат може се назвати одличним. Одусељење, прожмао дубоким уверењем, које се јавља у наставника јамче да ће Француска у овом погледу имати још сјајнију и бољу будућност. Све ово има дубок корен, све ће то бити јаче спојено једно с другим, ради бољег напретка.

Требао би рећи реч две и о народном образовању у Срба. Но питање је огромно да би га могли третирати у овој прилици. За то га је боље оставити за нарочити рад, где би се могло испреније и детаљније обрадити.

У овој, новембарској, свесци поред *артистичке козерије* о француском и страном сликарству у салону Елис. Поља и *хронике осн. наставе у Француској* заступљена је још и рубрика „штампана и књиге“.

Децембарска свеска има ове чланке:

Пројект реорганизације у настави исвања у учит. школама. Писац — М. Bouchor — указује начин, на који би се могла унапредити ова настава и предлаже да она буде обавезна, с испитима, а не факултативна.

Испити рекрута у Швајцарској од S. Gautier-a. Још док рекрутовање војника беше у власти кантона, кантон Soleure хтео је да се увери о грађности школ. знања испитима рекрутским. 1854. год. беше испитан 241 пеш. војник из читања, писања и рачуна. Позиције су ту корисну практику почели усвајати и други кантони. Кад је 1875. г. рекрутовање поверено савезној управи, обавеза испита проширена је на све рекруте без разлике. Испит обухвата читање, писм. саставе, рачун и грађ. наставу (геогр. историју, швајц. устав). Оцене су 1—4 а од 1879 г. 1—5. Испит се дели на писмени и усмени. Цитања су проста, састави се од носе на свакодневни живот и кратки су, а задаци што је могуће мање апстрактни.

Неколики занимљ. статистички подаци заслужују пажњу. Тако је било :

У 1896. години :

У 2 среза 60—64% који су показали рђав успех

" 4 " 45—49% " " " " "

" 12 " 30—45% " " " " "

У 1885. год. било је само 5 срезова у којима је било 0—34% који су показали рђав успех.

У 1887. години :

У 2 среза 4% показали су *недовољан* резулт.

" 17 " 5—9% " " " " "

У 1895. години :

У 22 среза 4% показали су *недовољан* резулт.

" 62 " 5—9% " " " " "

У 1886. г. 21% рекр. имали су *врло рђаве* оцене, док је 1895. год. свега 4% имало те исте оцене. 1886. год. 25 срезова показују 25% врло добрих оцена, док у 1895. год. 60 срезова показује исти број врло добрих оцена. Број рекрута са врло добрим оценама износио је 1886. г. 17% а 1895. г. 24%. Овај однос важи и за оне рекруте, који су учили само основну школу.

У 1887. г. 17% рекр. посећивали су в. школе.

" 1895. " 19% " " " " "

У 1887. г. од 100 рекр. с вишим школ. 68 имало је врло добре оцене.

У 1895. г. од 100 рекр. с вишим школ. 73 имало је врло добре оцене.

У 1887. г. од 100 рекр. без више школ. 9 имало је врло добре оцене.

У 1895. г. од 100 рекр. без више школ. 12 имало врло добре оцене.

У 1895! год. од 27,342 рекрута било је :

81% с оценом 1 или 2 у читању,

30% " " 4 " 5 " "

56% " " 1 " 2 " писмен. саставима,

10% " " 4—5 у писменим саставима,

63% " " 1—2 " рачуну,

10% " " 4—5 " "

46% " " 1—2 " грађ. поукама,

18% " " 4—5 " " "

Испити рекрута и подстакли су кантоне, који се сами бригу о својим школама, да руководе наставу што боље. Сем осн. школа, продужних, секунд. виших и средњих постоје и др. различне школе час обавезне, час факултативне : индустријске, за цртање, трговачке, недељне, вечерње, поновне итд. Оне се све зову *школе за усавршавање*. Но ипак постоје и специјалне школе за спрему за испит рекрутски, које су где-где обавезне а по некад чак и с војничком дисциплином. Треба још и то напоменути да испити рекрутски не дају овима никакву привилегију. Једино што им се резултат испита уписује у војничке књижице — и то је све.

После чланка о *народном образовању*, о коме смо напред говорили, штампан је извештај Hervieux-a, члана мед. академије о наставницима који су највише припомогли увођењу калемљеза богиња у школи. Како у Француској не постоји закон о обавезном калемљењу богиња, то извештај тражи да се уреде лекар. инспекторати поради акције на предупређењу ове опасне заразе.

Најпосле долази *беседа г-ђице Devise Billotey, проф. у Кинетовој школи за младе девојке*. Беседа је држана 31. Јула 1897. год. при раздавању награда. Пошто је исказала своје поштовање усмени Ed. Quinet-a, госпођица ватрено брани потребу жен. васпитања. Оно ствара у женскиња осећање дужности и спрема их за частан живот. То не спречава рад жени, као домаћице и мајке — на против, умни нерад, недостатак знања удаљује жену од њених дужности и вуче је к бескорисним уживањима и кокетерији. Право образовање чини живот спошљивијим : у место да јадикuje због његове прозачности, умне жене гледају да радом поправе ружне стране живота. Васпитање чува од греха и подижући достојанство, изазивајући јако осећање части указује жени изван морални идеал, којим она оживљава свој дом.

Поред рубрика : *штампа и књиге, хроника осн. наставе у Француској, и весник из иностранства* у овој свесци штампана је козерџија о *обрађивању земље и библиографија основне наставе за 1896. год.*

Ј. Прод.

К О В Ч Е Ж И Ђ

ГЛАСОВИ О ШКОЛАМА

Школе у Русији

Министарство просвете бави се пројектом, који се састоји у оснивању новог типа школске наставе, са *осмогодишњим* курсом. Једна је година припремна, пет година за општу основну наставу, а остале две, да се употребе на *пољопривредну* наставу.

* * *

1. септембра 1897. године образовало је министарство просвете нарочиту комисију, која се бави *увођењем обавезне школске наставе*. Њој је циљ, да увери

народ, да успеси у индустрији и привреди не стоје само под утицајем вере, већ да зависе и од општег образовања.

Разлика у раду елементарно образованог и једног необразованог радника, заиста је велика. У Америци се сматра, да рад једног радника вреди за годину дана 1900 долара, а у Русији он вреди 380 долара. Средства за годишњу зараду стају у Америци 380 долара, а у Русији само 120. Елементарно образован човек зарађује 20—30 процената више, него један неписмен човек.

Царско руско *Техничко Друштво* има сада 37 својих *специјалних школа*, у којима уче 3336 рад-

ника — одраслих и деце. Годишњи издаци износе 80.000 рубаља. Наставника има више од две стотине.

* * *

Петроградски школки округ обухвата ове губерније: петроградску, исовску, новгородску, вологодску, олоонецку и архангелску. 1895. године било је у *петроградској* губернији: 1) 62 државне основне школе (16 варошких и 46 сеоских); 2) 690 школа, којима управљају школки одбори, и то 370 варошких, а 320 сеоских; и 3) 70 лутеранских општинских школа. У *исовској* губернији: 1) 17 државних (2 варошке и 15 сеоских); 2) 208 школа, којима управљају школки одбори (22 варошке и 186 сеоских); 3) 5 лутеранских општинских школа. У *новгородској*: 1) 75 државних (5 варошких и 70 сеоских); 2) 443 под управом школских одбора (21 варошка и 422 сеоске); 3) 6 лутеранских општинских школа. У *вологодској*: 1) 20 државних (3 варошке и 17 сеоских); 2) 219 под управом школских одбора (20 варошких међу њима). У *олоонецкој*: 1) 47 државних (међу њима 1 варошка); 2) 144 под управом школских одбора (међу њима 9 варошких); 3) 2 лутеранске. У *архангелској*: 97 државних (међу њима 18 варошких, а 79 сеоских).

Број школа прве и друге врсте порастао је на крају године за 56; и то подигнуте су 23 само у петроградској губернији.

Целокупни број ученика износио је 126.374, и то 87.588 дечака и 38.786 девојчица. Наставника је било свега 4475; и то 1719 за веронауку, 1403 за друге науке и 1353 учитељице. Издржавање свију школа стало је 1895. године 1.499.924 рубаља. Саме књиге и наставна средства коштали су 81.947 рубаља. За основне школе највише је дала петроградска варошка управа, и то 670.293 рубље, дакле трећину целе суме.

Школе у Швајцарској

Просечна плата учитеља основних школа у Швајцарској била је 1882. године 1409 динара, а до 1895. године подигла се на 1811 динара. То побољшање плата више се односило на учитеље, него на учитељице; учитељима је повишена просечна плата од 1419 дин. на 1611, а учитељицама од 960 на 1010 динара. — Базелштат највише плаћа учитељима, а Цирих, на против, брине се више за учитељице. Најгоре стоје ти односи у Валису; тамо је 1882. године била просечна плата 387 динара, а 1895. год. 398 дин., и то за учитељице од 1882. г. 342 на 366 динара 1895. г., а за учитеље од 425 дин. 1882. године, на 424 дин. 1895. год. — Све плате, које су дали кантони за основне школе, износе: 1882. год. 10,529.992 дин., а 1895. год. 13,399.005 дин.; од овога је долазило на учитеље 1882. год. 8,286.366 дин., а 1895. године 10,109.239 дин., а на учитељице 1882. год. 2,253.626 дин., а 1895. год. 3,289,766 динара.

ПРОСВЕТНИ ЗАПИСИ

Педагошки музеји. — Петроградски педагошки музеј највише се одликује обимом и zgodним уређењем. За њим долази Musée pédagogique, у Паризу, а за овим Musée scolaire у Бриселу. После је важан Циришки „Pestalozzianum“. У Немачкој има 7 већих збирка за васпитање и наставу, а то је од прилике половина свих европских школских музеја. Најзнатнија је централна педагошка библиотека друштва Коменскога („Comeniusverein“) у Лајпцигу. Затим долазе два берлинска завода. Школки музеји у Бечу и Риму сад су затворени због недостатка средстава.

„Mensa Academica“ — У почетку прошле године заведено је на Пеншанском универзитету врло корисно друштво „Mensa Academica“ (студентски сто), где сиромашни ученици за малу накнаду добијају *добру храну*. Велика трезарија удешена је за 200 особа. Јела се издају члановима у подне од 12 сати па до 3, а у вече од 7 до 10. За ручак се дају три јела, а за вечеру једно. Ручак и вечера коштају месечно 16 форината. Сам ручак кошта 40 крајцара, а сама вечера 25 крајцара. Сиромашни ученици плаћају још мање од овога, а неки не плаћају ништа. Заводом управља друштво „Mensa Academica“. Управа тога друштва оцењује молбе сиромашних ученика, а то надзирава надзорни одбор, који је састављен из професора универзитетских.

Доб.

БЕЛЕШКЕ ИЗ НАУКЕ

Ново средство против гујиног отрова. — Својим ранијим истраживањима показао је Phisalix, да се животиње могу обезбедити против гујиног отрова постојним убризгавањем малих количина овог истог отрова; исти је аутор још доказао, да је и серум овако калемљених животиња поуздан утук против уједа гуја отровница. За тим је, новијим истраживањем, Phisalix нашао да се одликују као предохране против гујина отрова и неке супстанце, којих има у жучи, н. пр. холестерин што се налази у жучном камену; исту особину има и биљни холестерин, који се налази у жутој репи. У најновије време пронашли су Phialis и Bertrand још једну беланчевинасту супстанцу, која дела као утук отрова, а то је тирозин, којег има како у животињама тако и у биљкама. Између осталих биљака, које садрже тирозина, ваља навести ђурђину (георгина, Dahlia), чије кртолице дају сок, који веома успешно дела против уједа отровница. Сем научног интереса, ова је чињеница и од неоспорне практичне вредности, јер је често пута много лакше набавити ђурђина, него ли холестерина или противотровног серума.

П. М. И.

ЂУРА МИЛИЈАШЕВИЋ

ДИРЕКТОР И ПРОФЕСОР III БЕОГРАДСКЕ ГИМНАЗИЈЕ

27. фебруара у 7 сах. изјутра преминуо је после осмодневног боловања од запаљења плућа чему се придружио удар у срцу, а сахрањен је 28. ист. м. у новом гробљу београдском.

Пок. Милијашевић рођен је у Ступници, селу у округу подринском, 23. априла 1851. године. Основну је школу свршио је у Јаребицама, прва четири разреда гимназије у Шапцу, а у Београду пети и шести разред гимназије и философски факултет Велике Школе. Другога течаја III године завршио је своје школовање у природно-математичком одсеку, јер је тада философски факултет подељен на два одсека. По свршеном школовању ступио је у државну службу. Најпре је био, 20. августа 1874. постављен за учитеља у школи младолетних осуђеника у Топчидеру, за тим, 20. марта 1876. за предавача у ондашњем „другом одељењу“ Богословије. 10. маја 1878. отишао је за предавача ваљевске ниже гимназије, где је 15. августа те године постављен за суплента а 5. априла 1880. за професора. 6. септембра 1881. премештен је у крагујевачку гимназију а 11. августа 1887. у ондашњу нижу гимназију београдску. У тој је школи, помоћавши да се изведе на ступањ гимназије, остао све до смрти, а од маја 1891. био је с мањим прекидом, и њен директор. Имајући да према закону полаже професорски испит, он је тој дужности одговорио у септембру 1886. положивши испит из Упоредне Географије са Космографијом и Историје Срба, из Немачкога и Францускога језика.

Осим редовне службе поверавани су Милијашевићу и други послови од просветног и општег значаја. Бивао је неколико пута надзорник основних школа, изасланик Министра просвете за испите у Вишој Женској Школи, изасланик Министра просвете на Главни Збор Учитељски, члан одбора за испитивање професорских кандидата, члан Главног Просветнога Савета, члан одбора за испитивање кандидата за Војну Академију. У друштву Св. Саве био је члан Главног Одбора, даље члан Археолошког Друштва, суделовао је при покушају да се оснује Географско Друштво. Интересујући се за јавни живот и напредак, покојник је више пута биран у општински одбор престонички у управе разних хуманих удружења поглавито у престоничком крају Врачару, где је и живео. У Народној Скупштини 1888. био је Краљев посланик, а за тим, по новом изборном реду, квалификовани народни посланик за округе нишки и врашки.

Колико је живот покојников био скроман, толико му је био величанствен спровод, последња пошта коју сувременници указују заслужним људима.

Ретко кад виђена онако огромна множина учесника свих друштвених редова истински је ожалела овога скромнога грађанина који је за собом оставио удовицу са четворо деце. Другови, ученици, пријатељи, општински одбор, управе свих удружења у којима је покојник радио, некадашњи ученици — полагањем венаца на одар покојников исказали су своје живо жаљење. Осем тога успомену покојникову уписали су за члана неколиких добротворних установа његови другови, пријатељи, сурадници и ученици.

Пред црквом Св. Саве говорио је врло лепо беседу г. Ј. Ђаја, друга је била заслужено признање на Цветном Тргу од г. Ј. Петровића, трећа, лена, на догледу школе у којој је покојник радио од г. Т. Старчевића, четврта је реч на крају вароши дирљив опроштај његових ученика, пета је тужна беседа на гробу од г. П. П. Ђорђевића.

Ко сумња да скромност може у данашњем друштву имати одличне цене своје: ко не верује да и после смрти има живота у пријатном и захвалном сећању познаника и пријатеља: ко гледа на живот као на средство коме је циљ бити на моралну корист ближњем и само у мирној савести и задовољству душе тражити награде за свакодневна добра дела своја — тај је на погребу пок. Милијашевића могао познати велику истину морала, по којој се најтачнији суд даје онда кад се протовори слободно од сваких веза и предрасуда... „Мора бити да сахрањују богата човека?“ упитала је једна сиротица, гледајући тај јединствени спровод. „Не, сиромаша!“ био је одговор. „Онда сахрањују доброга човека!“ убедљиво је завршила сиротица. Та је једна реч најпотпунија карактеристика живота, рада, тежње и мишљења пок. Милијашевића. Научен вазда надати се — никад не очајавати; склон увек веровати добру — никад злу; уверен да му је дужност дизати а не рушити — он је био у свему животу своје добар друг, искрен пријатељ, благи саветник.

Скромно, тихо и нечујно приносио је покојник подизању опште зграде научно-књижевног напретка свој део, ређајући камичак до камичка да се, већином непознат, одмах склони весело и задовољан не што је на послу с кога ће бити виђен и слављен већ што посао напредује. Такав је

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

покојник био на сваком свом јавном раду: као члан Главног Просветног Савета, као члан одбора за испитивање професорских кандидата, као надзорник школски, као грађанин у питањима од општих и локалних интереса престоничких.

Према томе, и његов књижевни, оригиналан и преводни, рад по различитим гласилима нашег политичког и културног напретка махом не носи његовога имена. Само ближи његови пријатељи знају колико је у тим радовима лепих и практичних мисли у прилог просветног, друштвеног и економског развитка нашег. У „Браству“ Друштва Св. Саве, „Наставнику“, „Просветном Гласнику“ излазили су његови радови који се махом тичу Географије, српских земаља или методе предавања овога предмета. У рукопису је оставио довршене радове: Лекције из Географије, намењене кандидатима за Војну Академију, Земљопис српских земаља за ученике IV разреда основних школа и превод популарних географских дела за ширу публику, из француске литературе. Још је 1893. штампао с једним професором превод Хандлове Физике за више гимназиске разреде.

Међу нашим просветним радницима има их који могу показати обилатији рад, али најлепша морална побуда за рад — жеља да се радом савесно послужи општем напретку — била је и остаје прва одлика сваког јавног рада покојникова. То му је и за живота било вазда признавано, али се то тихо признање на глас о смрти његовој у грађанству престоничком претворило у значајну манифестацију која је венцем *опште* захвалности окитила његов ковчег у тренутку кад су се ученици његови опростили са њим речима:

„И још једно: *опрости* нам! — Жалост нашу снагу куша —

„Учитељу добри, драги: блажена ти добра душа!“

Вечан му спомен!

ВОЈИСЛАВ СИМОНОВИЋ

ПРЕДАВАЧ ШАБАЧКЕ ГИМНАЗИЈЕ

Српска школа и српска књига изгубила је ових дана једну нову, млађану снагу, изгубила је радника, који е пуно воље и пожртвовања тек беше ступио у њен свети храм: мајка је изгубила узорита сина а другови одлична и омилена друга. Војислав Симоновић, предавач шабачке гимназије, испустио је своју налаћену душу 13. фебруара ове год. у Шапцу. Он се родио у Ваљеву, 1874. го., где је свршио основну школу. У Београду је свршио гимназију и историско-филозофски одсек на Великој Школи; обоје с одличним успехом. Још од I године на Великој Школи одао се географији, и неуморним радом успео је већ толико, да је могао постати једним од сарадника „Прегледа Географске Литерат. на Балк. Полуострву,“ у чијим се трима свескама налазе многи његови реферати. Он је, заједно с још једним другом, прерадио Карићев земљопис за средње школе. Осим тога су му неки реферати штампани у „Делу,“ а о распусту 1897. године пропутовао је по околини Ваљева и проучио неколико села.

Али да све то постигне, поред рада на школским предметима, требало је много труда, личног прегоревања и жртвовања здравља и времена. Уз то га је за све време школовања непрестано пратила оскудица и сиротиња. То је све учинило да је његов, и иначе слаби организам морао најзад podleћи. Војислав је већ у III години на Великој Школи почео побољевати. А кад је свршио школу и кад је већ дошао на место, са кога је српска школа и српска књига имала од њега многому да се нада, тада је његова снага изнемогла, и са његовим животом угасиле су се многе лепе наде. Вест о његовој смрти поразно је сваког, који га је поле знао; замисљен и забринут стао би, не знајући за чим више да жали: да ли за младошћу Војислављевом, која је увенула баш онда, када је тек требало да цвета, или за грудбеником на пољу наше науке, која и иначе мало има правих и овако оданих радника, или ће жалити стару мајку, којој је смрт ивичупала срце из груди, једину наду и утеху, над којом је брижно лебдила 24 године.

Другови не могу Војислава никад презжалити, цвелећа се мајка нигда не може утешити; али ће светао спомен остати вечито. Другови ће га се увек сећати са љубављу и са болом: са љубављу због његова карактера и другарских врлина а са болом помишљајући на ненаднадни губитак. А географска наука у Срба забележиће Војислава међу првим и највреднијим својим радницима, који је већ својим почетничким радовима засведочно неоодољиву љубав према овој науци.

Бог да му душу прости!

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА